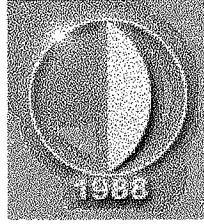
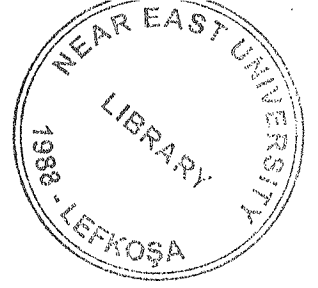

K.K.T.C

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI BÖLÜMÜ

BÖLÜM BİTİRME ÖDEVİ

YENİ TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI KAPSAMINDA

ANTEP'İN SAVUNMASI

Danışman

Hazırlayan

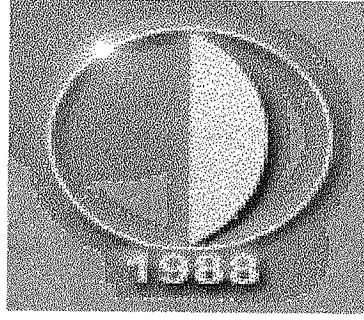
Doç. Dr. Bülent YORULMAZ

Mehmet Güray İZGİ

K.K.T.C
LEFKOŞA-2000

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	1
Antep Adının Kaynağı.....	2
Antep'in Osmanlı İdaresine Girişi.....	2
Yüzyıllar İçinde Antep.....	3
Antep Savunması.....	6
İşgal Devresi.....	8
Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Kurulması.....	10
Ermeni Taşkınlıkları ve Fransızların Haksız Tutumları.....	11
Şehir İçinde Savaşlar.....	12
Kuva-i Milliye Kumandanı Şahin Bey ve Antep-Kilis Yolu Savaşları.....	13
Savaş Başlamadan Önce Antep'te Durum.....	19
Norman Birliklerinin Gelişi ve Antep'in Birinci Muhasarası.....	21
Mağarabaşı Taarruzu.....	23
Muhasaranın Açılması.....	23
Kurban Baba Taarruzu.....	24
Kilis Yolu Savaşları.....	24
Kılıç Ali Bey'in Ayrılışı.....	24
Akbaba Savaşları.....	25
Mütareke.....	25
Mütareke Günleri.....	26
Antep Müdafaasının İkinci Devresi.....	28
Andrea'nın Antep'e Gelişi ve Antep'in İkinci Muhasarası.....	29
Muhasaranın Açılması.....	33
Düşmanın Sam ve Dülük Baskını.....	34
Düşmanın Kızılhisar Saldırısı.....	34
Nizip Mütarekesi.....	35
Komuta Heyetinde Değişiklik.....	36
Sarımsak Tepe Taarruzu.....	36
Karaburun ve İkiz Kuyu Harekatı.....	37
Generel Gaubo Tümeninin Gelişi ve Antep'in Son Muhasarası.....	38
İaşe Komisyonu.....	39
General Gaubo'nun Ültimatomu.....	39
Gaubo Fırkasının Antep'ten Ayrılışı.....	40
Karataş Taarruzu.....	41
İkizkuyu Savaşı.....	42
Musullu Taarruzu.....	43
Çıksorut Taarruzu.....	43
Antep'in Fransızlara Teslim Şartları.....	46
Kaynakça.....	47

ANTEP SAVUNMASI

Hazırlayan

Mehmet Güray İZGİ

K.K.T.C

LEFKOŞA-2000

GİRİŞ

Bu gün Güney Doğu Anadolu'nun en büyük vilayet merkezi olan Gazi Antep, 1516 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı Devleti'nin sınırlarına dahil edilmiştir. 1923 yılına dek de Osmanlı'nın bir livası olarak kalmıştır. 1923 yılında siyasi ömrünü resmen bitiren Osmanlı Devleti'nin yasal varisi olan Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları dahilinde kalmıştır.

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'ndan müttefikleri ile birlikte mağlup çıkmış ve 30 Ekim 1918 yılında Mondros Mütareke-namesi'ni imzalamıştır. Bu mütareke şartlarına göre Osmanlı Hükümeti Suriye, Irak, Filistin ve bütün Arabistan üzerindeki hakimiyetinden vaz geçiyor, henüz düşman işgaline uğramamış Güney Doğu Anadolu, Adana ve çevresiyle birlikte bütün Anadolu Türklerde kalıyordu. Mütarekenin imzalanmasından iki ay sonra, ortada hiçbir zorlayıcı neden olmadığı halde, Kilikya'yı Fransızlar, Antep, Urfa ve Maraş'ı önce İngilizler daha sonra da Fransızlar işgal ettiler. Bu işgale silahla karşı koyan çevre halkının şiddetli direnci üzerine Fransızlar Kilikya'yı ve Güney Doğu Anadolu'yu boşaltmaya mecbur olmuşlardır. Bu silahlı mukavemetin ağırlık merkezini Gazi Antep savunması teşkil eder.

İşte biz önce Antep'in Osmanlı yıllarına kısaca değinecek, daha sonra şehrin Milli Mücadele döneminde verdiği muhteşem savunmayı inceleyeceğiz. 11 ay süren bu savunma hiç kuşkusuz tüm Anadolu'da Türk milletinin ateşle imtihanının sürdüğü günlerde büyük moral olmuştur. Ayrıca bu destansı savunma Fransa ile Ankara Hükümeti'nin yakınlaşmasında da önemli bir etken olmuştur. Biz, altı bin yüz şehit verilerek yazılan bu destanın yaşanıldığı günlere dönecek ve karşılıklı koşulları dilimiz döndüğünce anlatacağız.

MEHMET GÜRAY İZGİ

ANTEP ADININ KAYNAĞI

Antep şehri adını tarihin derinliklerinden “Gazi” sıfatını ise milli mücadele devrindeki ünlü savunmasından almıştır. Eskiden Ayıntap adıyla yazılır, geniş halk kitleleri ise Antep, Antap, Entap olarak kullanırlardı.

Ayıntap ismi ilk defa Urfalı Mateous’un M.S. 952 – 1136 ve Papaz Grigor’un 1136 – 1162 yıllarına ilişkin “*Veka-yi Name*” ve zeylinde geçer. Mateous, 1124 ve Grigor, 1155 yılları olaylarından bahsederken bu adı kullanmıştır. Bundan sonra 1229 yılında ölen Yakut Amevi’nin “*Mücem el Büldan*” adlı coğrafya lügatında geçmektedir.

Tarihçi Ayni’ye izafe edilen bir rivayet vardır: Antep’in eski ve asıl adı **Kal’a-i Füsüs**’dur. Buranın kötü bir hakimi varmış. Birçok uygunsuz iş yaptıktan sonra ettiklerine pişman olmuş. Tövbe etmiş. Adı Ayni olduğundan halk “Ayni tövbe etti” demiş, bundan ötürü şehrin adı “Ayni Tövbe” yani **Aynitap** kalmış.

Kalenin ve Antep’in eski adı olduğu söylenen Kal’a-i Füsüs bir efsaneye dayanmaktadır: Kaleyi bölgenin sahibi olan bir kız, çok kıymetli yüzüğünü satarak yaptırmıştır. Füsüs, yüzük kaşı demek olduğundan kale bu adla anılmıştır. Bu kızın adının da “Ayni” olduğu rivayetler arasındadır.

Şehrin ismine ait söylenceler bunlarla sınırlı değildir. Daha birçok söylenti dolaşır. Bunlara da kısaca değinmek gerekir. Bu söylentilerden biri de şehrin suyu ile ilgilidir:

Şehre, suyunun kaliteli oluşundan ötürü bu isim verilmiştir. Buna göre Ayni Tap adı; güzel parlak anlamına gelen “Tap” ile pınar manasına gelen “Ayn” kelimelerinin birleşmelerinden meydana gelmiştir. Ayıntap, güzel pınar ya da parlak pınar anlamına gelmektedir. Şehre bu adın verilisinin bir nedeni olarak da suyunun bolluğu söylenir. Bu söylenceye göre, şehrin neresi kazılsa su çıkar. Sacır suyunun iki yanında – on tanesi şehrin çevresinde olmak üzere – birçok pınar sıralanır.

Şehrin eski adının “**Hantap**” olduğu da söylenir. Tap arazi demektir. Kelime tap ve tapkır olarak halen Gazi Antep köylerinde kullanılmaktadır. Buna göre Hantap, han toprağı anlamına gelir. Hantap, zamanla Antap ve Antep olmuştur.

Haçlı tarihçisi Guillaume De Tyr de bunu Hantap, **Hatap** olarak kaydetmiştir. Bazı tarihçiler ise iki şehrin birbirlerine çok yakın olması münasebeti ile Dolich (Dülük)’e atfen, Antep şehrini **Deluk** olarak da kaydetmişlerdir. Daha eski çağlarda Antep adının “**Antihos Ad Torum**” olduğu sanılmaktadır.

Antep şehri çok eski bir tarihe sahiptir. Şehrin uzun geçmişi bazı tarihi ve kültür devirleriyle adlandırılmıştır. Buna göre Antep şehrinin geçirdiği devreler şöyledir: Kalkolitik devir, Paleolitik devir, Demir devri, Eti devri, Mitanni devri, Asur devri, İran (Med) devri, İskender devri, Selefkuslar devri, Romalılar devri, Bizans devri, İslam – Arap devri, İslam – Türk devri olarak sıralanmaktadır. Buna Haçlı seferleri sırasında kurulan Edes Kontluğu’nu da katmak yanlış olmaz.

İslam – Arap ve İslam – Türk devirlerinde büyüklü küçüklü birçok devletler Antep ve çevresinin kaderine hükmetmişlerdir. Bunlar; Hulefa-i Raşidin, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Artukoğulları, Atabeyler, Fatımiler, Eyyubiler, Mısır Kölemenleri, Dulkadiroğulları, Osmanoğulları ve Türkiye Cumhuriyeti’dir.

Biz yalnızca Osmanlılar hakimiyeti altında yaşayan Antep şehrine kısaca bakacak ve şehrin Milli Mücadele döneminde verdiği muhteşem savunmayı inceleyeceğiz. 11 ay süren bu savunma hiç kuşkusuz tüm Anadolu’da Türk halkının ateşle imtihanının sürdüğü günlerde büyük moral olmuştur. Biz bu destanın yazıldığı günlerin koşullarına mümkün olduğunca göz atacağız.

ANTEP’İN OSMANLI İDARESİNE GİRİŞİ

Bu gün Güneydoğu Anadolu’nun en büyük vilayet merkezi olan Gazi Antep, 1516’da Osmanlı idaresine girdi. Yavuz Sultan Selim Mısır üzerine gitmek üzere Memluk topraklarına doğru ilerleyip **Behisni (Besni)** üzerinden gelerek Antep yakınlarındaki **Merzban Suyu** kenarlarında ordugah kurduğunda, Memlukluların Antep Naibi Yunus Bey ordugaha gelerek hem şehrin anahtarlarını teslim etti hem de Osmanlı Sultanının hizmetine girdi. Orduya kılavuzluk yapacağını taahhüt etti. Antep’e kadar Osmanlı Ordusuna kılavuzluk etti. Yavuz Sultan Selim 20 Ağustos 1516 tarihinde Antep’e gelerek üç gün konakladı. Böylece Antep Osmanlı Devletine ilhak olundu. Yavuz Sultan Selim burada kaldığı müddetçe savaş planlarını gözden geçirdi ve son hazırlıklarını tamamladı. Kansu Gavri’nin Mercı Dabık’a gelmiş olduğu haberi ulaşınca Sultan Selim Antep’ten ayrıldı ve Mercı Dabık’a gitti.

24 Ağustos 1516 Mercı Dabık ve 23 Ocak 1517 Ridaniye zaferlerini müteakip Memluklar'ın diğer mukavemetleri de bertaraf edildi ve 13 Nisan 1517'de Memluklular sona ererken bütün toprakları da Osmanlıların eline geçti.

Osmanlı fethinden sonra Memluk toprakları üzerinde hemen nüfus ve arazi tahririne başlandı. Binlerce köy ve mezranın hasılat ve vergileri tespit edildi. Ayrıca tımar sistemi tesis edilerek idari teşkilat kuruldu. Bütün bu işler üç yıl gibi kısa bir sürede bitirildi. Bu düzenlemeler Antep'e ait tahrir defterinde mevcut bulunmaktadır.

Antep Osmanlı idaresine geçtikten sonra ilk yıllarda Halep vilayeti dahilinde mütalaa edildi. Halep'in tahririne Abdullah Paşa-zade Abdülkerim Çelebi memur edildi. Halep Valiliğine de Karaca Paşa diye anılan Ahmet Paşa tayin olundu. Halep'in tahriri ile görevlendirilen Abdülkerim Çelebi'nin Antep bölgesini de tahrir ettiği ilgili kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Antep Livası ilk idari taksimata göre (1536) yalnız Antep nahiyesinden meydana gelmiş iken 1543'te yapılan yeni bir düzenlemeye göre Nehr-ül Cevaz ve Tel Başer nahiyeleri Antep Livasına dahil edildi. Tahrir sonuçlarına göre Livalar tespit edildikten sonra aynı coğrafi şartlara haiz olan Livalardan eyaletler teşkil edildi. Bu durumda Antep Livası **Zülkadriye Eyaletine** dahil edildi. Zülkadriye Eyaleti şu livalardan meydana geliyordu: Maraş Livası (Paşa Sancağı), Malatya (Has-ı Mirliva), Kars-ı Zülkadriye, Sümeysad.

YÜZYILLAR İÇİNDE ANTEP

16. ve 17. yüzyıllarda Antep'te sanayi ve ticaret hızla gelişti. Esnaf birlikleri, medreseler, köy, aşiret ve oymak örgütleri çok düzenli çalıştılar. Vakıflar yoluyla birçok medrese, kitaplık, han, hamam, cami, bedesten gibi topluma yararlı tesisler meydana getirildi. Transit ticaret önem kazandı. Esnaf kuruluşlarının çok düzenli çalıştığını ve şehirde yabancı tabiiyetli bir tüccarlar kurulu bu faaliyeti ve buna bağlı olarak yabancı konsoloslukların bulunduğunu şeri mahkeme sicillerinden öğreniyoruz.

16.yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı devletinin genel durumuna uygun olarak Antep'teki bu düzen yavaş yavaş bozulmaya başladı. Devlet uzun süren Avusturya ve İran savaşlarının giderlerini karşılamak için halktan aldığı vergileri artırdı. Ekonomik ve sosyal düzeni bozulan Antep halkı yer yer ayaklanmaya başladılar. Antep'te bulunan yeniçeriler de dükkan ve evleri basarak halkı huzursuz etmeye başladılar.

Antep Osmanlı Devleti'ne katıldığından beri devam eden Arap ve Kürt aşiretlerinin saldırıları 17. yüzyılda çok sıklaştı. Arap aşiretleri genellikle Antep'in güneyinde yani Kuzey Suriye'de, Kürt aşiretleri ise Urfa, Mardin, Diyarbakır çevresinde, Türkmen aşiretleri ise Antep bölgesinde hakim durumda idiler. Arap ve Kürt aşiretleri Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar Antep bölgesine saldırıda bulundular. Osmanlı Devleti bunları durdurmak için birçok teşebbüste bulunmuş fakat muvaffak olamamıştır. 1734 tarihli bir ferman dan bir Türkmen aşireti olan Elbeyliler'in **Sedd-i Urban** olarak Türkiye – Suriye sınırı olan bölgeye yerleştirildiklerini görüyoruz. Buradaki Sedd-i Urban deyimini oldukça dikkat çekicidir. *Urban*, çöl Arapları için kullanılmaktadır. Osmanlı Devleti Antep bölgesine güneyden gelecek olan Arap aşiretleri saldırılarına karşı Türk aşiretlerini bir set görevi görmek üzere bu bölgeye yerleştirmekteydi. Osmanlı Devleti Horasan tarafından hala gelmekte olan yeni Türkmen aşiretlerini de bu bölgeye yerleştiriyordu. bu son gelen Türkmenler Antep'te oturdukları yerlere bağlı bulundukları boy ve oymaklarının isimlerini verdiler. **Barak, Avşar, Ceritli, Savcılı, Kızık, Karadinek, Yalankaz, Üç Kilise, Taşlıca, Karkın, Beydili, Karasakal, Çaykuyu, Büğdüz** gibi daha adını sayamayacağımız kadar çok Türkmen boylarının ve aşiretlerinin isimlerini taşıyan köy ismi mevcuttur. Antep şeriye sicillerinde Antep'e 400 yıl boyunca devam eden aşiret saldırılarını gösteren pek çok belge mevcuttur.

17. yüzyılda Antep'i ziyaret eden ünlü seyyah **Evliya Çelebi**'nin verdiği bilgilere göre Antep'in **32** mahallesi, **8067** evi, **16** cami, **140** mektebi, **14** hamamı, **6** hanı, **2** imaret ve **40** tekkesi bulunduğunu bu tekkelerden en güzeline Mevlevi tekkesi olduğunu söyler. Şehrin tam ortasında kalenin kurulduğunu bu kalenin etrafının bir hendekle çevrili olduğunu, 26 kulesi, kalenin 40 oda, 1 cami, 1 hamam ve birkaç buğday ambarı bulunduğunu kalenin etekleri boyunca uzanan şehrin yollarının kandillerle aydınlatıldığını ve subaşılar tarafından korunduğunu ve güvenliğinin sağlandığını söyler. Ayrıca burada yetişen **üzüm, badem ve fıstığın**, yapılan **pekmezin** başka hiç bir yerde olmadığını buradan Sudi Arabistan'a, İran ve Hindistan'a gönderildiğini söyler. Bu eserden

edinilen bilgiler ışığında Antep'in 17. yüzyılda da ilim bakımından eski parlaklığını koruduğunu görmekteyiz.

18. yüzyılda Antep'te ekonomik ve sosyal düzenin bozulmasının bir nedeni de uzun süren Avusturya ve İran savaşları için Antep halkından çok sayıda gencin askere alınması ve çoğunun geri dönmemesiydi. Bu savaşlar sırasında asker alımı yanında çok sayıda yiyecek ve malzeme istekleri de oluyordu. Bu durum 19. yüzyılda da devam etti. Öte taraftan 18. yüzyılda da hala Kürt ve Arap aşiretlerinin saldırıları da artarak sürdü. Arap aşiretlerinden Muvaliler, Aneze aşireti, Binisait aşiretleri ile Rışvan aşiretleri ve Ketiken aşiretleri bu saldırıları gerçekleştiren aşiretlerin en önemlileriydi. 18. yüzyılda bu aşiret saldırılarına bir de Yeniçerilerin taşkınlıkları eklenmiştir. Bu sırada Yeniçeriler iyiden iyiye bozulmuş, evleri, dükkanları basmaya, halkın mal, can, ırzına tecavüz etmeye başlamışlardı. Yeniçerilikle hiçbir ilgisi olmayan kişiler Yeniçeri olduklarını iddia etmeye başlamışlardı. Antep'te bir çok sahte Yeniçeri türemiştir. Bugün şerîye sicillerinde bu taşkınlıkları gösteren pek çok belge mevcuttur. Ayrıca Antep'teki Yeniçeri taşkınlıklarından "Asım Tarihi"nde de bahsedilmektedir.

Osmanlı Devleti 19. yüzyılın başında artık alışılmış tablolarından birini yaşıyordu. Yüzyılın başında 1806 yılında Ruslar'ın Eflak-Boğdan'ı işgali üzerine bu devletle savaşa tutuşmuştu. Bu savaşın Anadolu kentlerine yansması ilave vergilerin istenmesi, asker ve malzeme talepleri şeklinde oldu. 1807 tarihli Antep kazasına gönderilen bir fermanla 500 süvari erinin başbuğ kumandasında derhal yollanması ve ayrıca Maraş'tan istenen 400 devenin 105 adedinin Antep'ten temin edilmesi, bir başka fermanla da 1000 Yeniçeri ile orduya katılacak gönüllüler ve zahire taşımak üzere 400 deve gönderilmesi istenmekteydi. 1812'de Bükreş anlaşması ile bu savaş sona ermişti fakat Antep'ten asker ve malzeme istekleri bitmemişti. Bu sırada İran Şahının oğlu veliahdı Abbas Mirza Doğu Anadolu'ya, öbür oğlu Mehmet Mirza'da Irak'a taarruz etmişlerdi. Bu taarruza karşı koymak için Antep kazasından **Mehmet Emin Rauf Paşa** maiyetinde 1000 süvari tertip edilerek Erzurum'a gönderilmesi, eğer bu kadar asker temin edilemezse temin edilemeyen bölüm için her askerin aylığı 250 kuruş hesabıyla bedellerinin Antep kazasından temin edilmesi isteniyordu. Osmanlı - İran meselesi 1823 yılının temmuz ayında yapılan bir muahedeye sona ermiştir.

Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu olumsuz iç ve dış şartlara rağmen Antep o devirde Halep hariç Güneydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Kuzey Suriye bölgesinin en önde gelen şehri idi. Zaten 19. yüzyılda bile Antep için "**Antep mahmiyesi (büyük şehri)**" deyiimi kullanılmaktaydı. 40 cami, 17 hamam, 30 han bulunmaktaydı. 1821 temmuzunda şehirde büyük bir deprem olmuş birçok bina yerle bir olmuş, çok insan ölmüş, geriye kalan binalarda büyük hasar meydana gelmiş, çevredeki köyler harabeye dönmüştü. Devlet-i Ali Antep'in bu halini göz önüne alarak Akka Ordusu'na gönderilmesi istenen un, arpa ve koyundan vazgeçmişti. Bunun arkasından Antep'te bir felaket daha yaşanmıştı. Bu da pek çok ölüme yol açan veba salgını idi. Bu sırada Antep'te yüzyıldır süren Yeniçeri isyanları, zorbalıkları da cabasıydı. 1826'da Yeniçeri ocağının ilga edilmesiyle tüm Osmanlı mülkünde olduğu gibi Antep'te de rahat nefes alınmaya başlanmıştı. 1827 yılında Osmanlı Rusya ile tekrar savaşa tutuştu. Bu savaş için Antep'ten 1.000 erin gönderilmesi masraflarının Antep halkından alınması ayrıca 15.000 kile arpa ve 3.000 baş koyun gönderilmesi istenmişti. Bundan sonra bir fermanla da istenilen 5.000 kile arpa bedeli için 30.000 kuruş ile koyun bedeli olan 30.000 kuruş yani toplam 60.000 kuruşun Erzurum'a gönderilmesi buyurulmuştu. Osmanlı bir yandan Rusya ile savaşıyor bir yandan da yeni ordusunun kuruluşunu tamamlamaya çalışıyordu. Antep kazasından bu orduya katılmak için 500 "Türk uşağı" isteniyordu. Antep'ten istenen 500 Asakir-i Mansure-i Muhammediye erinin padişaha yapılan müracaat üzerine 250'ye indirildiği görülmektedir. Yeni kurulan bu ordunun masraflarının karşılanması için Antep bölgesinden bunlara tımarlar ve zeametler tevcih edildiği görülmektedir.

Antep Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın işgaline uğramadan az önce Maraş eyaletinden alınarak Halep Eyaletine verildi. Bunu şerîye sicillerindeki şu iki belgeden kesin olarak anlıyoruz:

"Devletlu Halep Valisi Ali Paşa Efendimizin Davet Buyrultusu, Naip, Müftü Nakib'ül eşraf ve Ayan Sadık Bey'e,

Hatt-ı hümayunla Antep Halep Eyaletine ilhak olunarak uhdemize tevcihi buyrulduğu tatarımızla gönderilen emirden anlaşılmakla görüşmek üzere gönderilen mübaşirimiz ve mühürdarımız Hurşit Bey'le bu tarafa gelsiniz." (Ay belli değil okunamıyor, 1245/1830)

İkinci belge,

Mütesellim tayini

“Müftü Naip Ayan Reisi Sadık Bey Nakib ’ül eşraf Kaymakamı ve memleket ileri gelenleri:

Antep hatt-ı hümayunla idaremize verildiğinden eski hazinedarı Ali Ağa mütesellim tayin edilmiştir. Onu mütesellim bilip gerekli yardımı yapmanız ve mütesellim Ali Ağa siz de halkın asayiş ve huzuru için zulümden sakınarak idare etmeniz.” (Ay okunamıyor, 1245/1830)

Bu iki belge bazı eserlerde Antep’in 1233’te (1818) Hurşit Ahmet Paşa’nın Halep valiliğinde iken Halep’e ilhak olduğu yolundaki iddiaları kesin olarak bertaraf etmektedir. Şu var ki: 1818’de Halep’in içme suyu Antep’in Çağdın köyünden Akpınar denilen kaynaktan çıkan su ile o çevredeki bazı pınarlar ve Sarıt mezeresi köyü yakınından çıkıp Elmalı suyu adını alan suların birleşmesinden meydana gelip “Kuveyk” adı verilen suni yolla akıtılan su ile sağlanırdı. Hurşit Paşa 1818’de Antep’e gelerek sözü geçen su ile meşgul olmuş ve bu arada da bazı kamulaştırma işleri yapmıştı. İşte bu sırada Hurşit Paşa’nın kısa bir süre Antep’in idaresiyle uğraşmış bulunması İslam Ansiklopedisini dahi yanıltmıştır. Antep’in H.1233/M.1818’den sonra da Maraş Eyaletine dahil olduğu bu durumun H.1245/M.1830 yılına kadar sürdüğü sicillerdeki pek çok kayıttan anlaşılmaktadır.

1832 – 1840 yılları arasında Antep Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın işgalinde kalır. Antep halkı 8 yıl boyunca Mısır Valisinin kuvvetlerine karşı savaşmıştır. Şehir içinde çete savaşları verildi. Bu süre zarfında bu yöre halkı çok büyük sıkıntılar yaşadı. Antep tam Osmanlı- Mısır sınırında olduğu için her iki ordunun savaş hazırlıklarına sahne oldu. Büyük bir idari kargaşa yaşandı. Mehmet Ali Paşa’nın oğlu İbrahim Paşa Antep’e girdiği 1832 yılında Antep’in nüfusu “**Anadolu – Suriye – Filistin Seyahatnamesi**”ni yazan Fransız **Baltisin Poujoulat**’a göre **15.000** kişiydi. Bunun **12.000** kişisi Müslüman, **3.000**’i ise Hristiyan’dı. Antep bölgesinde bulunan köy ve kasabalarda bulunan halkın ezici çoğunluğu Müslüman – Türk, az bir kısmı ise Hristiyan Ermeniler idi. Mısır ordusu Antep bölgesinde görüldüğü zaman Antep halkı Osmanlı Devleti ile güçlü Mısır Paşası arasında bir tercih yapmak zorunda kalmıştı. Mehmet Ali ve İbrahim Paşalara sempati duyan Suriye şehirlerinin aksine Antep halkı kesinlikle Osmanlı tarafını tutmuştu. Antep halkının bu tercihi yapmasının sebepleri arasında şunlar sebep olarak gösterilebilirdi: Mehmet Ali’nin ordusu subaylar dışında Arapça konuşuyordu. Antep halkı yıllarca Arap aşiretlerinin saldırılarından bıktığı için bunlara sempati duymamış olabilirdi. Antep halkı Mehmet Ali Paşa’nın ve İbrahim Paşa’nın II. Mahmud ve Osmanlı Devleti aleyhine yaptığı propagandaya kapılmadı. Ve 8 yıl boyunca sürececek mücadelesine başladı. Şehrin içinde ve çevresinde Mısır Askerlerine karşı çete savaşları vermeye başladı. Bu mücadelede Antep halkı o derece ileri gitmişti ki, Mısır Paşasını adeta çıldırttı. **Helmut Von Moltke** (Bu şahıs daha sonra Prusya Genelkurmayı olmuştur.) “**Türkiye Mektupları**” adlı çok tanınmış eserinde Antep halkının İbrahim paşayı çıldırtan olaylara geniş bir yer vermiştir. İbrahim Paşa’yı çığırından çıkaran olay, Anteplilerin şehirde bulunan Mısır kuvvetlerine taarruz ederek iç kaleye kapamaları ve bunları Osmanlı kuvvetlerine teslim etmeleri olarak anlatılmaktadır. Bu birlikler sadece teslim olmakla kalmayıp Osmanlı hizmetine de girmişlerdir. Bundan başka bir de Mısırlılar Osmanlı ordusuyla Antep – Bilecik yolu üzerindeki Mizar geçidinde savaşa tutuştuğu sırada Antepliler de Orul köyü yakınında Osmanlı Ordusuna yardımcı olarak savaşa katılmışlardır. Mısır işgali altında bir şehrin bu davranışları İbrahim Paşa’yı oldukça kızdırmış, Anteplilerin bu “etikleri” üzerine şehri yakıp yıkmaya, bütün halkı kılıçtan geçirmeye, taş üstünde taş bırakmayıp üzerine arpa ekeceğine yemin etmişti. Fakat bu olay Antepli bilginlerden **Küçük Hafız Paşa**’nın buluşuyla önlenmişti. Şöyle ki: Nizip Savaşını kazanan İbrahim Paşa’nın şehir üzerine yürüdüğünü haber alan Antep halkı kadın çoluk çocuk şehri terk ederek Maraş yönüne çekilmişlerdi. Tam bu sırada savaşlar sırasında tarafsız kalan Antep’in medrese mensupları devreye girdiler. Bu kişiler 120 kişilik bir heyet kurarak şehre 3-4 saatlik mesafede İbrahim Paşa’yı büyük bir saygıyla karşıladılar. bu heyetin başında medrese ileri gelenlerinden Küçük Hafız Paşa denilen kimse bulunuyordu. Tam bir siyaset adamı olan Küçük Hafız Paşa, heyeti teker teker İbrahim Paşa’ya takdim etmiş ve gönül alıcı sözlerle İbrahim Paşa’yı yumuşatmasını bilmiştir. Bunun üzerine İbrahim Paşa ile Antep heyeti arasında yapılan anlaşmaya göre Antep’in doğu tarafında bulunan derme çatma birkaç kulübe ile bostan yakılmış, Mısır askerleri tarafından yağma edilmiş ve buraya arpa ekilerek İbrahim Paşa’nın yemininin yerine getirilmesi sağlanmış ve böylece bütün Antep şehri yakılmaktan kurtarılmıştır. Mısır sorunu halledildikten sonra Antep tekrar Osmanlı hakimiyetine girmişti.

1847 yılında ilk defa yayınlanmış bulunan devlet salnamesine göre mevcut eyalet ve livalar belirtilmiştir. Buna göre mevcut eyalet sayısı 39, bunlara bağlı livalar (sancaklar) 76 idi. Bu ilk devlet

salnamesine göre Antep sancağı Halep'e bağı üç sancaktan biriydi. Diğer sancaklar Rakka ve Kilis idi. 1862'de yayınlanan devlet salnamesinde Antep yine Halep'e bağı bir sancak merkezi olarak görölüyordu. Ancak Halep'e bağı sancak sayısı artırılmıştır. 1862'de Halep Eyaleti: Antakya, Rakka, Rumkalesi, Birecik, Ayıntap, Kilis, Zor, Reyhaniye, Beylan sancaklarından oluşmaktaydı.

Cevdet Paşa'nın Tezakir'de belirttiğine göre Ayıntap kazası, Halep'ten sonra en büyük kazaydı. Antep'te 5001 hane bulunmakta bunun 3907'si Müslim, 1094 hanesi gayr-ı Müslim idi. Gayr-ı Müslim hanelerin 67 tanesi Yahudi, geri kalanı Hristiyandı. Antep'te 36 camii, 57 mescit, 21 medrese, 4 tekke, 37 mektep, 5 kilise, 13 hamam, 1938 dükkân, 4 bedesten, 10 han, 36 kahvehane, 9 meyhane, 3 sabunhane, 15 masara ve bir de mumhanesi vardı. Bundan başka **Ahmet Cevdet Paşa**, Antep'in ilim yönünden çok gelişmiş olduğunu ancak son yıllarda diğer yerlerde olduğu gibi burada da ilim hayatının eski parlaklığını kaybettiğini ancak **Hasırcı-zade Mehmet Ağa** gibi bazı ilim adamlarının hala yaşadığını kaydediyordu.

Ayıntap'ta, Osmanlı Devleti'nin 1853'te girdiği Osmanlı – Rus savaşının ve sonunda imzalanan Paris barışının etkileri çok acık biçimde hissedilmekteydi. Her savaşta olduğu gibi bu savaşta da Antep bölgesinden asker istekleri vardı. Bu maksatla toplanan başı bozuk denilen askerlerin çevrede bir takım asayiş bozucu hareketler yaptıkları, çevreye zarar verdikleri görölmekteydi.

Antep'te 19.yüzyılın ikinci yarısında o kadar faal bir yabancı tüccarlar grubu meydana gelmişti ki bunların işiyle uğraşmak üzere konsolosluklar kurulmuş konsoloslar tayin edilmişti. 1853 yılında Antep'e gönderilen bir buyrultuda yabancı ülkelerden gelecek olan ve bu ülkelere yollanacak olan mallardan gümrük vergisi alınmaması, sadece Osmanlı uyrukluların verdikleri vergilerin alınması isteniyordu. Osmanlı Devleti'nin uyguladığı yabancılara her türlü ticari kolaylığın uygulanması bir çok yerde olduğu gibi Antep'te de büyük bir yabancı tüccarlar gurubu oluşturmuştu. Bunlar daha çok şehirdeki Ermenilerle iş yapıyorlardı. Antep'te 19.yüzyılda Ermeni azınlığının gittikçe güçlendiği görölmekte idi. Türk gençleri sürekli askere alınıyor ve gidenlerin birçoğu geri dönmüyordu. Dönerler ise hasta ve sakattı. Bu durumda eskiden Türklere ait olan birçok işyeri, arazi Ermeni azınlığının eline geçmeye başlamıştı. Çünkü, Ermeniler askere gitmiyorlar üstelik yeni kabul edilen yasalar gereğince de birçok imtiyaz elde ediyorlardı. Ermeni gençleri her geçen gün ticaret ve sanayi iş kollarında daha fazla hakim olmuşlar şehre gelen yabancı tüccar toplulukları ile en fazla bunlar iş yapmışlar birlikte çalışmışlardır. Ermeni azınlığı çok zengin bir hale gelmişti. Köylülere getirilen ağır vergiler topraklarının Ermenilerin eline geçmesine sebep olmuştur.

ANTEP SAVUNMASI

*“Karayılan der ki, harbe oturak
Kilis yollarından kelle getirek
Nerde düşman görsek, orda bitirek
Vurun Antepliler namus günüdür
Vurun Antepliler kavga günüdür.”*

Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşından müttefikleriyle birlikte mağlup çıkmış ve 30 Ekim 1918'de Mondros Mütareke-namesini imzalamıştı. Bu mütareke şartlarına göre Osmanlı Hükümeti, Suriye,Filistin,İrak ve bütün Arabistan üzerindeki hakimiyetinden vazgeçiyor,henüz düşman işgaline uğramamış olan Güney Doğu Anadolu,Adana çevresi ve bütün Anadolu Türklerde kalıyordu. Mütakerenin imzalanmasından iki ay sonra, ortada hiçbir zorlayıcı sebep olmadığı halde, Kilikya'yı Fransızlar, Antep , Maraş ve Urfa'yı önce İngilizler daha sonra Fransızlar işgal ettiler. Bu haksız işgale silahla karşı koyan çevre halkının şiddetli direnci üzerine Fransızlar Kilikya ve Güneydoğu Anadolu'yu boşaltmaya ve gerçek sahipleri olan Türklere bırakmaya mecbur olmuşlardır. Bu silahlı mukavemetin ağırlık merkezini Gaziantep Savunması teşkil eder. Biz bu savunmanın tarihçesini özetleyeceğiz.

Konuya girmeden önce Suriye ve Kilikya ile birlikte Güney Anadolu'yu (Antep, Maraş, Urfa) Fransızlara bırakan anlaşmalardan söz etmek yerinde olur. Bunlardan ilki , 1916 Mayıs ayında, daha Birinci Dünya Savaşı devam ederken, Fransızlarla İngilizler arasında imzalanan (Sykes-Piko) anlaşmasıdır. Birinci Dünya Savaşında Osmanlılar 3'lü İttifak Devletleri safına katılmışlardı. Osmanlı orduları Mısır' ı tehdit ediyorlardı. İngilizler Mısır'ı kurtarmak, Arabistan' da egemenlik kurarak Hindistan yolunu emniyet altında bulundurmak için 1915 senesinde **Şerif Hüseyin** ile bir anlaşmaya vardılar. Buna göre İngilizler; Şerif Hüseyin Osmanlı hükümetine isyan ettiği taktirde , Filistin, Irak

hariç diğer Arap ülkelerinde bir Arap İmparatorluğu kurmasına muvafakat ediyorlardı. Fransızlar bu anlaşmayı 1916 yılında öğrendiler. 1912 yılında, Balkan Savaşı sırasında Suriye'yi Fransızlara bırakan İngiliz – Fransız anlaşmasından bahisle, İngilizlerden Şerif Hüseyin ile imzalanan anlaşma hakkında izahat istediler. Birçok yazışmalardan sonra 1916 senesi Mayıs ayında (Sykes – piko) anlaşması imzalandı. Buna göre Irak (Bağdat Basra vilayetleri), Filistin İngilizlere , Suriye, Kilikya, Güney Anadolu (Antep, Maraş, Urfa) Fransızlara bırakılıyor ve gene Musul ve çevresi Fransızların nezaretine Irak' tan Filistin' e kadar olan saha da İngilizlerin nezaretine terk ediliyordu. Geri kalan Arabistan kısmında da Şerif Hüseyin' in bir Arap Devleti kurması kabul ediliyordu. İngilizler , Filistin ve Suriye' yi savaşarak aldıktan sonra Fransızları Musul üzerindeki iddialarından vazgeçirmek için Suriye' yi tahliye etmedikleri gibi Antep, Maraş, ve Urfa da işgal ettiler.

1919 Eylül' ünde Londra' da yapılan bir anlaşma ile Fransızları, Musul üzerindeki nezaret haklarından vazgeçirdikten sonra İngilizler, Suriye, Antep, Maraş ve Urfa' yı Fransızlara bırakarak bu bölgeyi tahliye ettiler. O sırada Suriye' de İngilizler tarafından kurulan Faysal Hükümeti vardı. İdare merkezi Şam olan bu hükümetin başında Şerif Hüseyin' in büyük oğlu **Emir Faysal** kral idi. Şam, Hama, Humus, Halep ve çevreleri, yani eski Suriye vilayetiyle Halep vilayetinin büyük bir kısmı bu hükümet idaresinde idi. Cebel-Lübnan adıyla anılan Lübnan ise Fransızlar tarafından daha evvelce işgal edilmişti. Fransız Şark Orduları Kumandanı General Goro' nun karargahı Beyrut' ta bulunuyordu. Londra Anlaşmasından sonra Fransızlar, az çok bir teşkilata ve bir orduya sahip olan Suriye topraklarını işgalden önce başsız ve sahipsiz durumda olan Antep, Maraş ve Urfa' yı işgal etmeyi hesaplarına daha uygun buldular.

Fakat evdeki hesap çarşıya uymadı. Türk ülkelerine saldıran Fransızlar, ayak bastıkları her yerde açık bir kin ve düşmanlıkla karşılaştılar. Fransızlar Türk topraklarını işgale başlarken büyük bir hata daha işlediler. Yerli Ermenilerin, Türk düşmanlığından faydalanarak eldeki kuvvetlerin yetersizliği bahanesiyle Antep, Maraş, ve Urfa' nın işgalinde kullanılmak üzere çarçabuk bir Milli Ermeni Alayı teşkil ettiler.

Bu siyasi bir basiretsizlikti. Müfrit Türk düşmanı Ermeniler bu alaya gönüllü yazıldılar ve her işgal ettikleri yerde bu düşmanlıklarını taşkın hareketleri ile açıklayarak Türklerin direnme, karşı koyma hareketini kamçılادılar, hızlandırdılar. 1920 senesi başında Antep, Maraş ve Urfa Türkleri, Fransızlara karşı savaş açtılar. Maraş ve Urfa' da nispeten az bir direnme karşısında Fransızlar bu şehirleri boşalttılar. Buna karşılık daha çetin bir direnme ile karşılaştıkları Gaziantep' te yakın doğudaki kuvvetlerinin azamisini kullanarak ve her taraftan tasarruf ettikleri birlikleri getirmek suretiyle sonuna kadar savaştılar. Fransızların bu tutumlarının sebep veya saikleri nedir? Stratejik mülahazalar bu sebeplerin başında gelir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- a) Antep, Karasu vadisiyle Fırat nehri arasında yüksek bir plato üzerinde kurulmuş bir şehirdir. Demir yoluna yakındır. Doğu, batı, güney ve kuzeyden gelen en önemli yolların kavşak noktasıdır. Suriye' de hakimiyet kurmağa çalışan Fransızlar bu şehirden daimi bir tehlike sezmışler.
- b) Antep ellerinde bulundukça burasını hareket noktası yaparak , mevcut yollardan faydalanarak işgallerini genişletebileceklerini ummuşlardır.
- c) Antep' te isyan ateşi kaynarken Urfa ve Maraş' ı ellerinde tutmağa zaten maddi imkan da yoktur.
- d) Suriye ve Kilikya' ya hakim olan Fransızların Antep' i elde bulundurmaları bir mecburiyetti. Antep Türklerin elinde bulundukça Suriye ile Kilikya' yı birbirine bağlayan dar kara parçası her an kapanarak bu iki bölgenin bağlantısını kesebilirdi.
- e) Maraş ve Urfa' da olduğu gibi Antep' i de tahliye etmeleri, zaten teşkilatı hazır olup kaynaşan Suriye' nin de işgalini tehlikeye düşürecek ve işgal teşebbüsleri şiddetli bir direnme ile karşılaşacaktı.
- f) Son manevi bir sebep de, her türlü savunma araçlarından yoksun açık bir şehrin Birinci Dünya savaşı galibi Fransız ordularına karşı koyması, bütün hücumların ve bombardımanların faydasız kalması, Fransızlar için askeri bir haysiyet meselesi halini almıştır

Bu sebepledir ki Fransızlar, Kilikya' yı da elden çıkarmayı göze alarak bütün kuvvetlerini Antep etrafında toplamak suretiyle bu şehri düşürünceye kadar savaşmışlardır. Gaziantep Savunması, Fransızlara çok pahalıya mal olmuş ve Türk topraklarının istilasında katlanılması gereken büyük güçlükleri ve o günkü durumlarıyla böyle bir istilanın imkansızlığını apaçık göstermiştir.

Gaziantep' in sükutundan sonra Fransız Şark Orduları Kumandanı General Goro, Sevr Muahedesi' nin Fransa' ya bıraktığı veya nüfuz alanı olarak terk ettiği toprakların işgal edilmesini ileri sürenlere : “ Antep' in düştüğünü görmek için Fransız ordusu 10 ay bekledi, Anadolu da daha bin Antep var !..” cevabını vermiştir. Nitekim Antep' in düşmesini müteakip Fransızlar Ankara ile temasa geçerek Ankara itilaf-namesiyle neticelenen ve Güney Anadolu ile Kilikya' yı Türkiye' ye bırakan anlaşmanın müzakeresine başlamışlardır.

1932 yılında 25 Eylülde Gaziantep' e gelen o zamanki başbakan Sayın İsmet İnönü , gelişlerinin ertesi günü arazi üzerinde Gaziantep müdafaası hakkında izahat alırken, düşmanın Gaziantep' te en çok ne kadar kuvvet topladıklarını sormuşlar ve 20.000 cevabını alınca da : “Gaziantep savunması düşmanın istila ordusunu –ki bir kolordudan ibaretti – üstüne çekmek suretiyle hem kendini hem de bütün bu çevreyi işgalden kurtarmıştır” , kesin yargısını açıklamışlardır.

İŞGAL DEVRESİ

Osmanlı İmparatorluğu 1914 Ekim ayında Almanya ve müttefikleri safında Birinci Dünya Harbi' ne girerken Halep vilayetine bağlı bir sancak merkezi olan Antep, Türkiye' nin tam ortasında bulunuyordu. İmparatorluk hudutları bu şehirden binlerce kilometre uzakta idi. Doğu, batı, kuzey sınırları şimdiki milli sınırların hemen aynı idi. İmparatorluğun güney sınırı Suriye, Filistin, Irak, Hicaz, Yemen ve bütün Arabistan' ı içine alarak Umman Denizi ve Basra Körfezi' ne kadar uzanıyordu. İmparatorluk, baştan kaydedilmiş bir Dünya Savaşına, Balkan Savaşlarının ağır yaralarını sarmadan körü körüne katılmıştı. Buna rağmen ordularımız, dokuz cephede dört yıl kahramanca çarpıştı, milyonlarca Türk' ün kanı aktı. Sonuç; yenilgiydi. Müttefiklerimiz Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan' la birlikte savaşı kaybettik. 19 Eylül 1918' de Filistin cephesinde İngilizler çok üstün kuvvetlerle Türk Ordusuna saldırdılar. Zaten bir perde hattı durumunda olan ordumuzu mağlup edip ve bir kısmını da esir ettikten sonra yerli Araplarla birlikte Türk Ordusunu arkadan vurmak suretiyle giriştikleri taarruz sayesinde Filistin ve Suriye' de kuzeye doğru süratle ilerlediler. Bu yürüyüş , Türk topraklarına kadar devam etti. Bu taarruz Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa' nın Halep kuzeyinde vurduğu bir darbe ile durdurulabildi. Bu sırada Mondros Mütarekesi 30 Ekim 1918' de imza edildi. Bu mütareke şartları Suriye, Filistin, Irak ve Arabistan üzerindeki Osmanlı egemenliğine son veriyor, Türklerin öz yurdu olan toprakları Türklere bırakıyordu. Mütareke şartlarına göre ordularımız terhis edildi. İstanbul dahil, boğazlar ve harp araçlarına el kondu. Bununla da yetinmeyen galip devletler mütarekenin 7nci maddesindeki (**İtilaf Devletleri emniyetleri açısından gerekli gördükleri stratejik noktaları işgal etmek hakkında maliktiler.**) kaydına dayanarak hiçbir emniyet kaygısı mevcut değilken istedikleri yerleri işgal ettiler. Fransızlar 20 Aralık 1918' de Kilikya' yı işgal ettikleri gibi İngilizler de 15 Ocak 1919' da Antep' i ve Şubat ayında Maraş ve Urfa' yı işgal ettiler. Antep, İngilizlerce 3. Hintli Süvari Tugayı, kuvvetli bir süvari müfrezesiyle bir batarya top ve otomobilli makineli tüfek birlikleri tarafından işgal edilmişti. İngiliz birlikleri Amerikan Koleji (şimdiki Üniversite Hastanesi nin bulunduğu yer ve çevresi) Zerdalilik (şimdiki Gaziantep Lisesinin bulunduğu yerler) içindeki binaları, Beyazın Oğlunun hanı (kısmen eski Tekel Başmüdürlüğünün işgalindeki blok) ve şehir içinde o zaman askeri fırın olan (şimdiki Şehit Kamil İlkokulu) binayı işgal etmişlerdi.

Mütareke şartlarına aykırı olan bu işgali Antepliler şiddetle protesto ettiler. Hiçbir dayanağı olmayan bu protesto boşta kaldı. Yalnız işgal kuvvetleri kumandanı General Mc. Andreas'ın bir tehdit palavrasıyla kapatılmak istendi. İşgal kuvvetleri komutanı 23 Ocak 1919 tarihinde, başlarında Mutasarrıf olmak üzere şehrin ileri gelenlerini Kolej' deki karargahına çağırarak şu cevabi notayı sözlü olarak dikte ettirdi:

1. İmkan dairesinde (...okunamıyor) her nevi muavenette bulunduğunuzu kendisinden memnunlukla öğrendim. Antep hakkında rapor verdiğimde hizmetinizi zikredeceğim.
2. Antep ahalisi arasında, hakiki ahval-i siyasiye hususunda tasavvurun gayr-ı muayyen olduğunu anladım. Şimdi bu hususta izahat vermek isterim: Osmanlı Hükümeti bu savaştan mağlup olarak çıkmıştır. Ve müstakbeli Paris' te vuku bulacak İtilaf kongresinde müzakere edilip kararlaştırılacaktır. O vakte kadar İtilaf Devletleri lazım saydıkları yerleri işgal edeceklerdir. Buna binaen Antep bugün İngiliz işgali altındadır. Memlekette idare-i hükümet-i sabıkı veçhile (eskisi gibi) Osmanlı memurini tarafından icra olunacaktır. Ve bu

idare adaletle bütün ahaliye asayiş ve hürriyet temin edecek surette devam ettikçe memurinin icra-yı memuriyetlerine müdahale edilmeyecektir.

3. Müslüman ahalinin bazı aksamında hatta yüksek memurin dahil olarak mütarekenin şerait binaen Türklerin ihraz edecekleri hukuk hakkında bahisler cereyan etmektedir. Halbuki Türkiye mütarekenin şeraitini ta ilkinden beri bahusus, Hicaz ordusunun yakın vakte kadar teslim edilmemesiyle tecavüz edip hukukundan sakıt olmuştur.
4. Bazıları arasında muhtariyet-i akvam nazariyesi dahi mevzubahis olmaktadır. Mezkûr nazariye İtilaf devletlerinin taht-ı idaresinde bulunan küçük milletlere aittir. Bu memlekette ise asırlardan beri hakimiyet Türklerde olmuştur. Bu hakimiyet adalet ve medeniyete muvafık bir surette icra olundu mu değil mi, beynelmilel bir komisyon tarafından teftiş olunmaktadır. Türk milletinin herhangi bir memlekette hükmetmeye layık olup olmadığı sulh kongresinde karar edilecektir.
5. Türkiye'nin şerefini senelerden beri peymal etmiş olan dehşetli mezalimin cümlesi bugün teftiş olunmakta olup kabahatli eşhasın kim idüğünü tayin etmek için şahadetler istima edilmektedir. Ve mezkûr eşhasa icaben ceza verileceği muhakkaktır.
6. Memleketin menafii ve refahı hali için asayiş üzere yaşamalarını, adalet ve müsavat üzere hareket eden hükümete muavenet etmelerini, şimdiki ahval-i siyasisesini hoş gönülle kabul etmelerini bütün ahaliye kemal-i ciddiyetle tavsiye ederim.

İngiliz işgaliyle birlikte savaş sırasında Suriye'ye sürülmüş olan Antepli Ermeniler de şehre geri dönmeye başladılar. Bunlara Anadolu içlerinden, Sivas'tan, Kayseri'den ve diğer illerden Suriye'ye sürülmüş olup asayişsizlik dolayısıyla yurtlarına dönemeyen Ermeniler de katıldı.

Yerli ve yabancı 50.000'e yakın Ermeni, Antep'te toplanmış oldu. Yerli Ermeni gençleri ve yabancı Ermeniler, Türklere karşı müthiş bir kin ve düşmanlık besliyor, bu duygularını sebepli sebepsiz her yerde açığa vurmaktan kaçınmıyorlardı. Tercümanlarının hepsi Ermeni olan İngilizler, Ermenilerin Türkler hakkındaki iftira, tezvir ve fesatlarına inanıyor ve Türklerin en haklı şikayetlerine bile kulak asmıyorlardı.

23 Ocak 1919'da Ermenilerin iftiralarıyla şehrin tanınmış seçkin adamları Kolej'e çağırılmış "Ermeni Sürgünleri ile İlgilidir" töhmetiyle tutuklanarak sorgusuz sualsiz, aileleriyle bile görüşmelerine müsaade edilmeyerek Halep'e gönderilmişler, oradan da Mısır'a esirler kampına atılmışlardır. Sürülenler arasında; **Taşçı-zade Abdullah Hoca**, "Antep Haberleri" gazetesi sahibi **Kahya-zade Hüseyin Cemil (Göğüş)** gibi isimler vardı. Gene Ermenilerin iftiralarıyla İngiliz İşgal Kumandanlığı 8 Mart 1919'da bir beyanname yayınlanarak halkın elindeki bütün silah ve cephanenin teslimi isteniyor, aksi halde evinde ve elinde silah bulunanların idam edileceği ve ailelerinden yüz altın lira ceza alınacağı bildiriliyordu. Beyannamenin ilanının ertesi günü İngilizler şehrin muhtelif yerlerine makineli tüfekler yerleştirmişler ve silahların derhal teslimini istemişlerdir. Herkes bu tedhiş karşısında ellerinde bulunan ateşli ve kesici silahları o gün akşama kadar teslim etmişlerdi. Teslim edilen silahları 14 araba taşımıştır.

İngilizler bununla da yetinmemişler, 15 Mart 1919'da ikinci bir beyanname yayınlayarak halkın elindeki silahların hepsi teslim edilmediğinden 17 Marttan itibaren bütün mağaza, dükkan, han ve kahvelerin gece gündüz kapatılmasını emretmişler, camilerde ibadet hizmetlerinden başka bütün toplantıları yasak etmişlerdir. Bu kapatma yasağından yalnız ekmekçiler, un değirmenleri, eczaneler, buğday ve süt satanlar istisna edilmişlerdi. Kasaplar yasağa tabi olduğundan günlerce kapalı kalan dükkanlarda etler kokmuş, çarşılar da pis kokudan geçilemez olmuştu.

Bu emrin infazını teyit maksadıyla yine caddeler, sokaklar, çarşılar, zırlı otomobiller ve makineli tüfeklerle tutulmuş, Türklerin evleri bir bir aranarak halka dehşet verilmiştir. Bu tedhiş hareketleri yalnız Türklere karşı yapılmış Ermenilere dokunulmamıştır. Yasaklar 15 gün devam etmiş, 30 Martta üçüncü bir beyanname ile 31 Marttan itibaren dükkan ve kahvehanelerin saat 19:00'a kadar açılmasına, halkın saat 21:00 ile 04:00 arası evlerinden çıkmamaları istenmekteydi. Bu tedhiş devresinde Türk ahali o kadar sıkı bir baskı altında tutulmuştu ki, sokaklarda iki kişi yan yana gelmediği gibi selamlaştıkları da görülüyordu. Ermenilerin tahriki ile yapılan bu baskı hareketleri arttıkça halkta mağlubiyetin verdiği yeis, fütur ve gevşeklik yavaş yavaş azalıyor, yerine direnme hisleri uyanıyordu. İngilizler Türklerin iyi niyetli tutumlarını ve duygularındaki değişikliği gördükçe muamelelerini değiştiriyor, Ermenilerin fesat ve tahriklerini dinlemiyorlardı. İngiliz işgalinin son günlerinde işgal kumandanlığı Türklere karşı daha teveccühkar davranmış, Hintli Müslüman askerler aracılığıyla Türklere silah ve cephane dağıtmak için teşebbüse geçmişlerse de halk bunun bir tuzak

olmasından korktuğu için bu teşebbüsten faydalananlar pek az olmuştur. İngilizler işgal süresince mahalli idareye karışmamışlar, resmi dairelere Türk bayrağı çekilmesine mani olmamışlardır.

MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİNİN KURULMASI

Antep İngiliz işgalinde bulunduğu sıralarda yurt içinde çok önemli olaylar cereyan ediyordu. 15 Mayıs'ta İtilaf Devletlerinin müsaadesi, İngilizlerin tahrik ve teşvikiyle Yunanlılar İzmir'i işgal etmişler, içerilere doğru yayılmaya başlamışlardı. Bu hareket karşısında İstanbul'daki Padişah idaresinin kayıtsız kalmasına mukabil İzmir ve çevresindeki Türkler işgal ordusunu silahla karşılamışlardı. Yunan ordusunun ileri hareketini durdurmak için gerilla savaşları yapıyordu. Trakya'da, Trabzon'da yabancı işgali reddeden cemiyetler kurulmuştu. Trabzon'da Pontus Rum Devleti kurmak gayretiyle çeteler teşkil ederek Karadeniz sahilindeki Türk köylerini basan Rumlara karşı yerli mukavemetler başlamıştı. Erzurum'da Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ismi altında bir cemiyet kurulmuş, İtilaf Devletlerince Doğu Anadolu'da kurulmak istenen Ermenistan'ın örgütlenmesini önleme çabasına girişmişti. Antalya, Söke, Kuşadası sahilleri ve Konya İtalyan işgali altında, İstanbul'dan Eskişehir'e kadar olan yurt parçası İngiliz işgali altındaydı. Zonguldak'ta Fransız, Samsun'da İngiliz askerleri vardı. Türk ufuklarını kaplayan, bir ışıltı zerresinin parlamasına müsaade etmeyen bu korkunç karanlık 19 Mayıs'ta, Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal'in, 9. Ordu Müfettişi olarak Samsun'a çıkmasıyla aydınlandı. Amasya'ya gelince bütün ordulara ve muntakası dahilindeki illere birer genelge yayınlayarak, haksız işgallere karşı direnişe geçilmesini istedi. Erzurum'a geçerek, Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin esaslarını kongre kararları olarak kabul ettirdi. Mustafa Kemal'in davranışlarını uygun görmeyen Galip Devletler Padişah'a baskı yaparak Mustafa Kemal'i İstanbul'a çağırmasını istediler. İstanbul'a çağırılan Mustafa Kemal bu karara direnince, yakalanarak İstanbul'a gönderilmesi için vilayetlere ve Kolordu Komutanlarına emirler verildi. Padişahın bu tutumunu gören Mustafa Kemal, askerlikten istifa etti. Bu hadise Erzurum Kongresinden evvel olmuştu. Bütün illere telgraflar yazarak 4 Eylülde Sivas'ta toplanacak milli kongreye katılmak üzere delegeler istemişti.

Erzurum'dan Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin başkanı ve delegesi olarak Sivas'a hareket etti. 4 Eylül 1919 tarihinde Sivas Kongresi toplandı. Uzun müzakerelerden sonra Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti kuruldu. 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanan Meclis-i Mebusan tarafından Misak-ı Milli ilan edildi. Kongrede Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliye Reisi sıfatıyla bütün kolordulara, vali ve mutasarrıflara Sivas Kongresinin kararlarını tebliğ ediyor derhal direnişe geçmeleri için gerekli çalışmalara başlanılmasını istiyordu. Bu hareket bütün yurttaki ümit ve heyecanla karşılanmış, mağlubiyetin verdiği yeis ve şaşkınlık, yerini kurtuluş ümit ve imanına bırakmıştı. Bu ümit Antep'li de sardı. Mustafa Kemal'in gönderdiği genelgeler, mütteliklerin iyi niyetlerine inanan ve direnilmez, emirleri yerine getirilirse yarı sömürge olarak da milli varlığımıza riayet edileceği kanısında olan **Mutasarrıf Celal Bey** tarafından saklanmış ve kimseye gösterilmemişti. Mutasarrıf gibi düşünmeyen **Tahrirat Müdürü Ragıp Bey**, bu genelgeleri arkadaşlarına göstermekte ve cemiyetin Antep'te de kurulması için çalışmakta idi. O günlerde belediye hekimi olan **Dr. Hamit (Uras) Bey**, Ragıp Bey'in yakın arkadaşlarından olup cemiyetin Antep'te kurulması için en çok çalışanlardan biri idi. Zamanın **Belediye Reisi Şeyh Mustafa Efendi**, bir gün şehrin ulema ve eşrafını belediyeye davet ederek Dr. Hamit Bey'e bu konuyu açtırmıştı. Davetliler hararetli tartışmalara girmiş leh ve aleyhte fikir beyan ediyorlardı. Nihayet **Antep Müftüsü Bulaşık-zade Hoca Arif Efendi** söz alarak: "*Mustafa Kemal, Halife-i Müslimine karşı gelmiş, rütbe ve nişanları alınarak bağı ilan edilmiştir. Böyle bir asinin ardına düşmek şer'an caiz değildir*" diyerek tartışmaya son vermiştir. Toplantının neticesiz kalması üzerine memleket ulema ve eşrafından bir hayır gelmeyeceğini gören aydın ve vatansever gençler, cemiyetin kurulması için kendi aralarında teşebbüse geçmişlerdir. Bir gece **Meclis-i İdare Baş Katibi Eşref Bey**'in Gümüş Kastel yanındaki evinde; **Dr. Hamit**, **Tahrirat Müdürü Ragıp**, **Alay Katibi Avni**, telgraf muhabere memuru **Mahir**, hakim **Kuşçu-zade Hamdi Beyler** toplanarak Sivas beyannamesini okumuşlar ve cemiyeti kurmuşlardır. Hemen direniş için faaliyete geçtiler.

Cemiyet bir taraftan Antep şehir ve köylerinde örgütlenirken bir taraftan da Kilis'te Askerlik Şubesi Başkanı **Yüzbaşı Mehmet (Molla Recep)**, **Hacı Şeref-zade Mehmet (İslam Bey)** gibi, Müslüman ve Mücahit beylerden müteşekkil Kaza İdare Heyetini ve Halfeti'de de ayrı bir idare heyetini faaliyete geçirmişlerdir. 1919 senesi Aralık ayında cemiyet en verimli devresine girmiştir. Bir

tarafından cemiyet üyeleri artırılırken, bir taraftan da silahlı bir direnme için para, silah ve cephane tedarikine çalışılıyordu. Teşkilata giren her vatandaş, fakir değilse bir silah teminiyle mükellef idi. Hali vakti yerinde olanlardan ayrıca yardım parası alınıyordu. Çiftçiler çift hayvanlarını, rençberler yatak ve yorganlarını satarak silah alıyorlardı. Artık şehir içinde yavaş yavaş muharebe birlikleri oluşuyordu. Birkaç mahalle birleştirilerek bir semt teşkil ediliyor, semtin ileri gelen sayılır kişilerinden biri semt reisi ve o semtte oturan yedek subaylardan, savaş görmüş çavuşlardan biri de Kısım Kumandanı oluyordu. Her semtin kadrosu 100 kişiydi. Silahlılar savaşacak, silahsızlar tahkimatta çalışacak ve silahlılardan yaralanmak veya şehit düşmek suretiyle boşalacak yerleri işgal edecekti.

ERMENİ TAŞKINLIKLARI VE FRANSIZLARIN HAKSIZ TUTUMLARI

5 Kasım işgal günü ayağının tozuyla, bir Ermeni tercümanla, şehre inen bir Fransız subayı, Akyol Karakolunun önünden geçerken binaya çekilen Türk bayrağını orada bulunan polise cebren indirtmişti. Bu olay şehirde bomba gibi patladı, şiddetli bir infial yarattı. Halk galeyana geldi, zorlama karşısında da olsa Türk bayrağını indiren polis derhal vazifesinden alındı. Bu çirkin hareket Fransızlar nezdinde protesto edildi. 30 Ekim tarihli beyannamelerinde mahalli idareye müdahale edilmeyeceği yolundaki taahhütleri hatırlatıldı. Kolonel Saint Marie'nin bu protestoya verdiği cevap, taahhütlerinin daha açık bir şekilde ihlali oldu. Fransız Komutanı, İtilaf Kongresi kararı gereğince bugünden itibaren hiçbir resmi binaya Türk bayrağı çekilmemesini istiyordu. Hiçbir zaman uygulanmayacak olan bu tebliğ, Türklerin işgale karşı duydukları nefreti büsbütün arttırdı.

Fransızlara ve Ermeni askerlere güvenen yerli Ermeniler gün geçtikçe taşkınlıklarını artırıyorlar, Ermeni semtlerinde rastladıkları Türkleri tehdit ediyor, dövüyor, hakaret ediyorlardı. Türkler bu taşkınlıkları protesto ediyor ve Ermeni asıllı askerlerin değiştirilmesini istiyorlardı. Fransız merciler ellerindeki Ermeni askerlerini Cezayirli askerlerle yer değiştireceklerini söylüyorlar fakat her hangi bir girişimde bulunmuyorlardı.

10 Kasımda sokaktan geçen bir Türk kadını, Ermeni askerlerin tecavüzüne uğradı. Tecavüzü önlemek isteyen polisler silahlı tehdit karşısında çaresiz kaldılar. Maarif kahvesindeki tiyatrodaki Ermeni taşkınlığına dayanamayan Türkler ile Ermeniler ve Ermeni Fransız askerleri arasında kavga çıktı. 25 Kasımda Türk Jandarma erlerine Fransız Hükümetince maaş zammı yapılacağı işgal komutanlığı tarafından Mutasarrıflığa bildirildi. Teklif, iç işlerimize müdahale ve egemenlik haklarımıza tecavüz niteliğinde olduğu gerekçesiyle reddedildi. Bu notada ayrıca Fransız işgalindeki binalara Fransız bayrağı çekilmesinin Türk hakimiyetine indirilmek istenen bir darbe olduğu belirtilerek protesto edildi. 30 Kasımda İşgal komutanlığı, Türk jandarma ve polislerinin Fransız memurları emrine girmelerini istedi, bu istek de şiddetle reddedildi. 13. Kolordu Kumandanlığı bu teklifi protesto etti.

Fransızların ve Ermeni asıllı askerler ile yerli Ermenilerin bu şımarık durumu halkı canından bezdirdi. Her neye mal olursa olsun silahlı direnmeye manen hazırlanılmıştı. Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi ve onun emrindeki feragatli elemanlar, memleket eşrafi dışında hemen bütün Türkleri cemiyete üye yapmışlardı. Heyet-i Merkeziye, muhtemel bir silahlı çatışmanın hazırlıkları ile uğraşıyordu. Bir taraftan halkın gönül hoşluğuyla verdikleri bağışları toplarken bir yandan da hali vakti yerinde olan cemiyet azalarını silah tedarikine teşvik ediyordu. Bu çaba sayesinde 1919 yılı Aralık ayı, Türklerin Antep'te, Fransız işgal kuvvetleri ve Ermenilere hakimiyetlerinin teessüs ettiği ay olmuştur. Bu ay içinde, Türk mahallelerinde Fransız devriyelerine karşı Türk silahlı devriyeleri gezmeğe, Ermeni ve Fransız askerlerinin aşırı hareketleri büyük bir şiddet ve huşunetle karşılanmaya başlandı. Bu hal, Ermeni ve Fransız işgalcilerini sindirmiş, Türklerle karşı tutumlarını yumuşatmıştı. Bu durum karşısında Fransız komutanı, Antep'teki birliklerini takviyeye başlamıştı. 3 Aralıkta 412. Alaydan iki bölük, 12 Aralıkta 18. Cezayir Alayı karargahı, 17 Aralıkta bir süvari bölüğü, bir dağ bataryası ve üç istihkam takımı Antep'e getirildi. 13 Ocak 1920'de bir fırka topçu heyeti erkânıyla 75 mm.lik bir batarya ve bir sipahi bölüğü ile bu kuvvetler takviye edildi. Bu takviyelerin gelişi her seferinde Türkler tarafından şiddetle protesto edilmekteydi.

30 Aralıkta Antep, sayılı günlerinden birini yaşadı. Fransız işgaline karşı girişilecek savaşı açıkça ihtar etti. O gün, Osmanlı İstiklalinin yıldönümü idi. O güne kadar bu yıl hiçbir zaman kutlanmış değildi. Teşkilatını iyice düzenlenmiş ve il dahilinde iyice örgütlenmiş, kuvvetlenmiş olan Heyet-i Merkeziye bu yıldönümünü vesile yaparak Fransız ve Ermenilere karşı bir gövde gösterisi yapmayı kararlaştırdı.

Güneşli ve ılık bir gündü. Sabahın erken saatlerinden itibaren belediyenin önündeki meydan, her semtten gelen Anteplilerle dolup taştı. Mitinge 10.000'i aşan bir halk kitlesi katılmıştı. Belediye balkonundan işgali protesto eden ve gerekirse memleketin kurtuluşu uğruna seve seve canlarını fedaya hazır ve yemin etmiş olan Türk halkının efkarını dile getiren ateşli nutuklar söylendi, işgal protesto edildi. Daha sonra bir gösteri yürüyüşü yapıldı. Belediye önünden hareketle şimdiki İnönü caddesini takip ederek Başkarakol'a ve oradan şimdiki Atatürk Bulvarı, Suburcu, Karagöz caddeleri, Kunduracı pazarı ve Arasa yoluyla Belediye önüne gelerek dağıldığı zaman akşam da olmuştu. İçlerinde tüfeklerini maşlahlarının altına gizlemiş bir çok kişi vardı. Ermeni mahallesinden ve Fransız birlikleri arasından geçen bu coşkun kalabalığın önüne geçmek cesaretini ne Fransızlar ne de Ermeniler gösteremediler.

Şehirde Türklerin direnişi, Ermeni ve Fransız taşkınlıklarına şiddetle karşı koyuşları, iki taraf arasındaki ilişkileri kopardı. Ermenilerin Direkçi pazarından bol miktarda direk ve kereste satın almaları dikkat çekiyordu. Azıcık araştırma, direk ve keresteleri Fransızların tahkimatta kullandıkları anlaşıldığından, direk ve kereste satışı durduruldu. Bu hal, zaten gergin olan havayı büsbütün elektriklendirdi. Silahlı bir çatışmanın arifesinde bulunulduğu anlaşıyordu. Bu durum Türk mahallelerinde oturan Ermenilerin Ermeni mahallelerine, Ermeni mahallelerinde oturan Türklerin de Türk mahallelerine taşınmalarına sebep oldu. Şimdiki Hürriyet, eski Maarif Caddesinin doğusunda Türkler, batısında Ermeniler toplandılar.

21 Ocak 1920 günü akşama doğru İnönü caddesinde, Askeri fırın önünden 12 yaşlarındaki oğlu **Kamil** ile geçmekte olan bir Türk kadınına, fırındaki Fransızlardan iki sarhoş nefer, yılışık bir eda ile ve tecavüz etmek maksadıyla peçesini açmak istemişlerdi. **Mehmet Kamil**, anasını savunmak için Fransızlara taşla hücum etmiş iki Fransız tarafından süngülenerek şehit edilmişti. Kadının feryadına koşan civardaki Türklerin hücumu karşısında da katiller askeri fırına sığınarak kurtulmuşlardı. Bu alçakça davranış şehirde bomba gibi patladı, halk galeyana geldi, bütün dükkanlar kapatıldı, şehirde muazzam bir cenaze töreni düzenlendi. Fransız İşgal Komutanlığına şiddetli protestolar yağdırıldı. Kolonel Saint-Marie, Nakş-i Bendi tekkesine gelerek taziye verdi, suçluların şiddetle cezalandırılacağı söyledi. Mehmet Kamil'in babasına iki yüz altın lira tazminat vermek teklifinde bulunduysa da fakir adam bu teklifi: "*Ben oğlumu para ile satamam, oğlum din ve millet yolunda öldü. Milletim sağ olsun, onun intikamını alacaktır*" cevabıyla reddetti. Hadise bununla da yatışmadı, dükkanlar günlerce kapalı kaldı. Bir kısım gençler derhal Fransız üzerine hücum istiyorlarsa da Heyet-i Merkeziye zamanın gelmediğini biraz beklenilmesi gerektiğini ifade ederek, sabır telkin ediyordu. Fransızların oyalayıcı ve yumuşak tutumları da şehirde normal hayata dönüşü sağladı.

ŞEHİR DIŞINDA SAVAŞLAR

1920 senesinin girişiyile birlikte çevrede top sesleri duyulmaya başladı. 7 Ocak 1920'de İslahiye'den Maraş'a gitmekte olan bir Fransız Senegal Taburu, Eloğlu muntikasında milli kuvvetler tarafından silahla mukabele görmüş, iki günlük çetin bir çete savaşından sonra bir hayli ölü ve yaralı vererek Maraş'a girebilmiştir.

12 Ocak 1920'de bir dağ topçu takımı ile takviye edilmiş iki Fransız bölüğü Sakçagöz'e gitmek üzere Antep'ten hareket etmişti. Geceyi Büyük Araptar Köyü'nde geçiren bu kol, karlı bir kış gününde köy halkının evlerinden zorla çıkarmış, ev eşyalarını yağma etmişler, kümes hayvanlarını kesmişler, kadınlara sarkıntılık etmişlerdir. Köy halkı köyü bırakarak dağlara iltica etmiş, Boyno obasında **Boyno oğlu Memik Ağa**'ya, **Çavdar Ağa**'ya, Güce köyünde **Ahmet** ve **Mehmet** kahyalara haber uçurmuşlardı. Sabahleyin Sakçagöz istikametinde yürüyüşe geçen Fransız kolu, Araptar'a 2 - 3 km mesafede, Çatal Mazı denilen dar boğazda; Memik ve Çavdar Ağalar ile Ahmet ve Mehmet kahyaların kumandalarındaki çevre köy halkının silahlı baskınına uğradı. Sisli bir havada başlayan silahlı çatışma sonunda Fransızların büyük bir bölümü imha edildi, geriye kalanlar ise canlarını güçlükle kurtarabildiler. Bu haber Türkleri sevindirdiği kadar Fransızları şaşırttı. Fransız komutanının, çetelerin tenkili yolundaki isteğine karşı, köylüye reva görülen vahşice davranışların hesabı soruldu. Hadisenin yerinde incelenmesi için Jandarma Bölük Komutanı ile Fransız subaylarından bir heyet olay yerine gönderildi. Fransız askerlerinin alçakça davranışları olaylara sebebiyet verdiği anlaşıldı. İşgal Komutanlığı yeis ve hiddetiyle kaldı.

Öte taraftan Maraş'ta da direniş gittikçe şiddetini artırmaktadır. Düşmanın muvasala yollarını kesmek ve bu suretle şehirlerdeki garnizonları erzak ve cephanesiz bırakmak için Antep Heyet-i Merkeziyesi yollarda erzak kollarına saldırmak için bütün çete reislerine talimat vermişti. Çete reislerinin en değerlilerinden olduğu verdiği savaşlarla anlaşılan **Karayılan oğlu Molla Reis**'e de bu yolda bir tebligat yapılmıştı. 20 Ocakta bir süvari takımı ve bir kısım piyade himayesinde Antep'ten Maraş'a hareket eden Fransız ikmal kolu, Karabıyıklı köyünden Tulhum ovasına inerken Karayılan çetesinin baskınına uğradı. Baskın o kadar ani ve şiddetli olmuştu ki, Fransızlar tek silah patlatamadan dağılmışlardı. Askerlerden bir kısmı öldürülmüş, 50 kadarı esir edilmiş ve bütün hayvanat, arabalar, silah ve erzak çetenin eline geçmişti. Antep'teki Fransız İşgal Komutanlığı, bu kolun akıbetinden haberdar olamamıştır.

21 Ocakta Maraş'ta savaş başlamıştı. 22 gün süren bu savaş 11/12 Şubat gecesi Fransızların çekilmesiyle sonuçlanmış, Maraş kurtulmuştur. Maraş müdafaası başlamadan önce Antep – Maraş yolunun Antep müfrezeleri tarafından kapatılması savaş süresince devam etmiş, Antep'teki İşgal Komutanlığı, Maraş'taki birliklerine hiçbir yardımda bulunamadığı gibi Maraş'ta olup bitenden de haberdar olamamıştır. Buna karşılık Antepliler Maraş'a kuvvet, erzak ve cephane göndermek suretiyle yardım etmişlerdir.

KUVA-İ MİLLİYE KUMANDANI ŞAHİN BEY VE ANTEP – KİLİS YOLU SAVAŞLARI

*“Uyan Şahin uyan, uyanmaz mısın?
Diz çöküp düşmana dayanmaz mısın?”*

Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi, aldığı tertiplerle Maraş yolunu Fransızlara kapadıktan sonra Fransızların tümen karargahı olan Katma'dan ve Kilis garnizonundan Antep'e gelecek yardımları önlemek için Antep – Kilis yolunda da çevre köyler halkından teşkil edilen müfrezelerle müdafaa tedbirleri almıştır. Bu teşkilatın başına, çevre köylerle alakası bulunan **Mısıri-zade Nuri Bey**'i (Kutlar) memur etmiştir. Nuri Bey idaresindeki çeteler 2 Şubat 1920'de iki bölük piyadenin koruyuculuğunda Kilis'ten Antep'e hareket eden bir Fransız erzak kolunu, Kertil sırtlarında karşılaşmış ve Kilis'e dönmeğe mecbur etmiştir. Katma'daki tümenin Antep garnizonunu beslemek için daha ciddi harekate tevessül edeceğini düşünen Heyet-i Merkeziye, bu yola daha büyük önem verilmesini düşünerek, Kilis Yolu Kuva-i Milliye Komutanlığına her bakımdan yüksek vasıflı ve tecrübeli bir subayın gönderilmesi için çalışmalara başlamıştı.

Tesadüfler, Heyet-i Merkeziye'nin karşısına **Şahin Bey**'i çıkarmıştır. Nizip Askerlik Şubesine memuren gelen Şahin Bey, Heyet-i Merkeziye azası **Muhtar (Göğüş) Bey**'in samimi ve eski bir dostu idi. Şahin Bey'in kahramanlık ve yüksek vasıflarından haberdar olan Muhtar Bey, onu Heyet-i Merkeziye'ye takdim etti. Heyetin Kilis Yolu Kuva-i Milliye Komutanlığı teklifini Şahin Bey, bir vatan vazifesi olarak memnuniyetle karşılamış, ailesine bir ev bulup yerleştirme işini Ahmet Muhtar Bey'e bırakarak, bir silahıyla hatta bineceği atı bile temin edilemeden Kilis yoluna hareket etmiştir. Bu yolculukta Şahin Bey'e **Hacı Halilağa-zade Zeki (Savcı) Bey** refakat ediyordu. Zeki Bey, kendi köyü olan Beşgöze'ye Şahin Bey'i götürmüş ve çevre köylerin ileri gelenlerini toplayarak Şahin Bey ile tanıştırmıştır. Zeki Bey, Şahin Bey'in kimliğini soranlara: *“Kim olduğunu ben bilmiyorum, büyük yerden vazife ile gönderilmiş büyük bir zattır.”* diye tanıtmıştır. Şahin Bey'in kimliği, şahadetine kadar herkesçe meçhul kalmış, onu kimi yüksek rütbeli bir kumandan kimi de bir şehzade olarak tanımlamıştır. Şahin Bey, yüksek vakarı, ölçülü hareketleriyle halkın bu duygularını kuvvetlendirmiştir.

Şoseye çok yakın bir arazide buluna Beşgöze Köyünü ikameti için uygun bulmayarak, bu köyün 3-4 km batısında, etrafı tepelerle çevrili Çapalı köyünü karargah yapmıştır. Şahin Bey buraya yerleştikten sonra çevre köylerin ileri gelenleri, akın akın Çapalı köyüne geliyor ondan direktif alıyorlardı. Şahin Bey, her köyün çıkaracağı silahlı adam miktarını soruyor, her köyün silah ve cephane temin etmesini istiyor ve bu silahlıların çağrıldığında derhal emredilen yere yetişmelerini istiyordu. Köylülerle tanışmayı bitirdikten sonra şose boyunca bir gezinti yaparak yol üzerindeki müdafaaya elverişli yerleri tespit etmiş daha sonra da Kilis'e geçerek, Kilis Müdafaa-i Hukuk Heyetiyle tanışıp görüş alış verişinde bulunmuştur.

Şahin Bey, Kilis – Antep şosesi üzerinde üç müdafaa hattı oluşturdu. **Birinci müdafaa hattı:** Kızılburun denilen ve Araphöyüğü – Minadır köyleri arasından geçen şosenin sağ ve solundaki tepelerdi. Bu hat, batıda Acar köyüne , doğuda da Kantara köyüne kadar uzanan takriben 5 km uzunlukta bir müdafaa mevzii idi. **İkinci müdafaa hattı:** Kertil idi. Kertil sırtları, Kapcağız köyünün batı yamaçları, Kazıklı köyünün doğu ve batısındaki tepelerden ibaretti. **Üçüncü müdafaa hattı:** Elmalı, Bostancık köyleri kuzey sırtları idi.

Şahin Bey, çevre köylerin ileri gelenlerini toplayarak, bu müdafaa hatlarında siperler kazılmasını istemiş ve kazılacak yerleri tayin ederek köylüler arasında iş bölümü yapmıştır. Ayrıca Kızılburun ve Kertil arasında müdafaa hatları gece gündüz boş bırakılmayacak, silahlı müfrezeler tarafından gözetlenecek, düşmanın hareketi görülürse derhal müdafaaya geçilmesiyle beraber en seri vasıtayla kendisine haber ulaştırılacaktı.

Bir taraftan tahkimatla uğraşırken, bir taraftan da yanındaki üç dört atlı muhafızla, köyleri dolaşan Şahin Bey, halkı mukavemete hazırlamakta idi. Müdafaa hazırlıkları için Telbaşir’e kadar uzanarak **Mer’âşi-zade Hacı Fatih Efendi** ile de görüşmüştü. Kilis Müdafaa-i Hukuk Heyeti ile sıkı temas halindeydi. Kilis ve Katma’daki düşman birlikleri hakkında malumat alıyordu. Şahin Bey bu hazırlıklar arasında Antep ve Kilis’teki Fransız İşgal Kuvvetleri Komutanına protestolar da göndermeyi ihmal etmiyordu. 11 Şubat tarihli ultimatomunda, haksız işgalin derhal kaldırılmasını, aksi takdirde, dökülecek masum kanından sorumluluk yüklenemeyeceğini beyandan sonra: “ *Maraş isyanı, Türklerle Ermeniler arasına nifak tohumu eken General Keret’in hilekarlığı neticesidir. Fransızlar asayişini temin etmek ve 1 Şubatta dört Amerikalının katline mani olmak hususunda adem-i kabiliyet gösterdi. Halen Antep – Kilis yolunda asayiş temin edilmiştir. Fransızlardan gayri herkes mesuliyetini altında bil-a tehlike seyahat edebilir.*” diyordu.

Şahin Bey Kilis Yolu Kuva-i Milliye komutanı unvanıyla vazifeye gitmeden önce Heyet-i Merkeziye’ dekilere, kendisine yardım edecek yedek subaylar istemişti. Şahin Bey’in bu isteğini karşılamak için heyet çalışmalarını sürdürüyordu. Heyet **Ali (Nadi Ünler)Efendi** isminde bir yedek subay bulmuş Şahin Bey’in bulunduğu noktaya sevk etmişti. Bu şahıs daha sonra yazdığı **Antep Savunması** adlı eserinde Şahin Bey’in etrafında cereyan eden tüm olup bitenleri, Kilis yolu çatışmalarını, Şahin Bey’in şahadetini anlatıyor. **Ali Efendi** vazife aldığı günden başlayan Şahin Bey ile ilgili sergüzeştini şöyle anlatıyor:

“ 20 Şubatta Heyet-i Merkeziye’ye davet edilerek Şahin Bey’in mahiyetine memur edildim. 22 Şubatta Mülk köyünden **Hacı Ağa** ile Kilis yoluna hareket ettik. İki gün sonra Şahin Bey’i Pancarlı köyünde Ali Bayram oğullarından **Ali Rıza Ağa**’nın odasında bulduk. **Hacı Fatih Efendi** ile görüşmek üzere gittiği Telbaşir’den dönmüştü. Kendimizi tanıttık, memnun oldu. O ana kadar ben, Şahin Bey’i tanıımıyordum. Görür görmez tanıdım. Yirmi gün kadar önce **Elbeyli oğlu Mehmet Efendi**’nin sabunhanesinde görmüştüm yine de kim olduğunu bilmiyordum. Şahin Bey , ortaya yakın kısa boylu, geniş omuzlu, beyaz benizli, kumral bıyıklı, ela gözlü kırk beş yaşlarında görünüyordu. Gözlerinde herkesi kendine çeken, karşısındakine saygı ve korku telkin eden bir ışık vardı. Geniş çenesi, kuvvetli bir iradenin belirtisiydi. Arkasında boz renkte askeri bir kumaştan bir avcı elbisesi, aynı kumaştan bir palto, başında siyah bir kalpak, ayaklarında sarı getr ve potinler vardı. Köylülerle onların anlayacağı bir dilde konuşuyordu. Konu; işgalin haksızlıkları, yabancıların ve Ermenilerin zulüm ve tazyiki, tarih boyunca hür yaşamış soyumuzun fitri kahramanlığı, zulüm ve esarete karşı direnme lüzumu, milli haysiyet, şeref ve vatan müdafaasının kutsallığıydı. Yanındakiler onu derin bir vecd içinde dinliyor, cazibesine kapılmış görünüyordu. Hareketleri asil ve vakarlıydı. 28 Mart tarihine kadar beraber bulunduğumuz süre içinde aynı asil ve kahramanca tavırlarını izledim. Aynı sade fakat ateşli ve inandırıcı sözlerini işittim. O, bu davranış ve sözleriyle yalnız çevre köyler halkını değil, 10-15 saatlik mesafedeki köylülere de etrafına toplamağa ve onları istekle ateş hattına sürmeğe muvaffak olmuştu. Onu görenler ona bağlanır, çevresinden ayrılmazlardı. Çetelerin yolculara, köylülere çatmasına, mallarına dokunmalarına, hırsızlık yapmalarına katiyen müsaade etmezdi. Şubat ve mart aylarında Antep köylerinden Musabeyli ve Kürtdağı nahiyelerinden savaş için akın akın gelen çetelerin, çevre halklarına zarar ve ziyan verdikleri görülmemişti. Halbuki bu çeteler arasında evvel senelerde eşkıyalık yapmış olanlar da vardı. Tek silahından başka elinde kuvvet bulunmayan bir şahsın bu kadar karışık bir kitleyi, bir ordu disiplini içinde kullanabilmesi cidden bir harika idi. O, savaş esnasında en önde giden, şiddetli kurşun yağmuru altında gözünü kırpmayan, naralarıyla etrafındakilere cesaret ve metanet aşılayan bir kahramandı.”

“Şahin Bey ile birlikte Çapalı'ya avdet ettik. Hacı Ağa çete toplayıp birkaç gün içinde bizimle birleşmek üzere köyüne gitti. Pancarlı'da çok kalmadık, kaldığımız süre içinde de hep savaş hazırlıklarıyla, etraf köylere mektuplar yazmak, gelen heyetlerle görüşmek ile geçirdik. 28 Şubat'ta Kertil'de hazırlanmakta olan müdafaa mevzilerini teftiş etmek, Kazıklı'ya gelecek Hacı Ağa çetesini Kızılburun hattına yerleştirmek ve bu müdafaa hattında siperler kazdırmak vazifesiyle Çapalı'dan ayrıldım. Şahin Bey, Antep'ten geleceği bildirilen heyetle görüştüktan sonra Kazıklı'ya gelecekti. Kertil'de diz siperleri kazılmıştı. Silahlı nöbetçi köylüler az çok intizamla gözlemcilik yapıyorlardı. Her köyde silahlı sayısı artıyordu. Geceyi Kazıklı'da geçirdim, ertesi gün Hacı Ağa çetesi gelmedi. Bir sonraki gün Şahin Bey Kazıklı'ya geldi. Amerikalılar tarafından Ermeni muhacirler için gönderilen ve o gün Kilis'ten 20 manda arabasıyla sevk edilen eşyanın kontrolü için Sinap köprüsüne hareketimi emretti. Sinap köprüsünde arabalara yetiştığımız zaman Musabeyli'den emrimize giren **Çınarlı Kara Ökkaş ve Kamanlı Sait Ağa** çetesi, arabalardaki eşyayı yağma ediyorlardı. Güç hal ile yağmayı durdurdum, arabaları Kazıklı'ya gönderdim. Ertesi gün Şahin Bey ile birlikte Sinap suyuna yetiştığımız zaman, aynı çete Halep'ten Antep'e gelen bir arabayı durdurup içindeki eşyayı yağmaya başlamışlardı. Yağma ve soygundan başka bir şey düşünmeyen bu çeteyi hemen o gün Katma – Kilis yoluna memur ederek başımızdan savmanın yolunu bulmuştu. Bir gün sonra gelen Mülklü Hacı Ağa çetesi gereken yerlere yerleştirildi. Şosenin batısında Uzunlu köyü karargah yapıldı. Köyün altındaki dereye Antep'ten gelen göçebe çadırları kuruldu. Yine, Antep'ten gönderilen mutfak eşyasıyla mutfak kurularak çetelerin iaşesine başlandı.”

“Şahin Bey, Kilis çevresindeki köyleri savaşa hazırlamak ve Kızılburun'da siperler kazdırmak maksadıyla Acar köyüne gitmişti. 8 Mart sabahı bir Fransız kolunun Kilis'ten hareketle Antep istikametinde yürüyüşe geçtiği haber verildi. Derhal köye bir “beri hay” edildi. Şahin Bey silahını kaparak hemen fırladı. Yanındaki çeteler ve köyün silahlıları da Şahin Bey ile beraber şoseye doğru koşuyorlardı. Yanındaki kuvvetin azlığını düşünmeden düşmanın üzerine atılan Şahin Bey derhal ateşe başlattı ve kısa aralıklarla sıçramalar yaparak düşmana saldırdı. Düşmanın şiddetli piyade ve makineli tüfek atışları bu hücum dalgasını durduramıyordu. Silah seslerine koşan çevre köyler halkının da her yönden ilerlemeğe başladığını gören düşman birliği, yoluna devam edemeyeceğini anlayarak Kilis'e dönmek zorunda kaldı. Çekilen düşman ateşle takip edilmişse de eldeki kuvvetin yetersizliği ve Kilis'in doğu ucunda, Karataş mevkiinde üslenmiş olan düşmanın, Kilis garnizonunun mevcudiyeti, kaçan düşmanı daha yakından takibe fırsat vermedi. Ricate mecbur edilen düşman kuvveti, iki bölük piyade, bir takım süvari himayesinde 300 kadar arabadan müteşekkil bir erzak koluydu. Çarpışma 2 saat kadar sürmüş ve iki çete yaralanmıştı. Ayrıca tarlasına çalışmaya giden bir köylü de düşman askerleri tarafından öldürülmüştü. Düşman, ölü ve yaralılarını birlikte götürdüğünden zayıfat hakkında kesin bir bilgi alınamamıştı. Savaştan sonra Anaz köyünün kuzeyinde bir dere içinde karargah kuran Şahin Bey, Kilis'teki düşmana saldırmak için bütün köyler halkını savaşa çağıran kısa bir beyannameyi tüm köylere dağıttırdı:

Bütün Millet-i İslamiye'ye

Kilis'ten Antep'e geçmek isteyen düşman kuvvetini pek az maiyetimle durdurdum. Düşman kaçıyor yetişiniz, topunu tüfeğini alalım. Namusunu, iffetini, dinini sevmeyen varsa karılar gibi evinde yatsın. Köpekler gibi kafirlerin elinde kesilsin. Yetişiniz kahraman arkadaşlarım.

Kuva-i Milliye Kumandanı Şahin

Fakat Şahin Bey'in bu düşüncesi uygulanamadı. Zaten her biri ayrı cinsten tüfeklerle müsellah, cephaneleri yetersiz bu derme çatma kuvvetle düşmanın hakim ve mustahzar mevzilerine saldırmak imkansızdı. Silah seslerine koşan, Şahin Bey'in gazasını kutlayan 150-200 kadar silahlı köylü akşama doğru dağılmış Şahin Bey'in yanında 20-30 kadar silahlı kalmıştı. Şahin Bey aynı mevkide bir çadır kurarak oraya yerleşti. Esas müdafaa hattının ilerisinde olan bu karargahı 25 Mart akşamına kadar terk etmedi.”

“Şahin Bey'in bu karargahtaki hayatı tam bir çileydi. Çadırda eşya olarak bir kilim, bir de döşekle yastık vardı. Geceleri hiç uyumaz sık sık nöbet mahallerini dolaşırdı. Nöbetçilerle konuşur, güzel sözlerle gönüllerini alır, yağmurlu havalarda abası olmayan nöbetçiye paltosunu verirdi. Gündüzleri işten ve ziyaretçiden fırsat buldukça kaputunu üstüne çekerek uzanır ve pek az uyurdu. Kahve cezveleri daima ateşin üstünde durur, sık sık sade süzme kahve içerdi. Acar köyünden gelen yemekleri geri çevirir, Uzunlu Köyünde çete mutfağında pişen yemekten yerdi. Yanında Antep'ten gönderilen **Külekçi-zade Mustafa Çavuş, Güceğli-zade Mehmet Efendi, Pekmezci Mehmet Ağa** vardı ve hizmetine bakarlardı. Çetelerin miktarı kararsızdı. Bazen sayıları yüzleri bulan çeteler

ekseriya 20-30 kişiye kadar düşerlerdi. Kilis'ten, Antep'ten gelen misafirleri, köylerden gelen Ağaları, çete reislerini burada kabul eder, mektuplarını burada yazar, emirlerini burada verirdi. Mektuplarını çok vakit ben yazardım. Beni, Acar köyünün güney batısında Acar Kalesi denilen yüksek tepenin güneyindeki sırtlara, sağ cenah komutanı olarak on beş kadar çeteye göndermişti. Buradan Kilis ve Kilis yolu görünüyordu. Beni gözetleme ve düşmanın, ordugahın arkasını kuşatma teşebbüslerine mani olmak vazifesiyle görevlendirmişti. Geceleri ateş başında açıkta yatarıdık. Fazla yağmurlu gecelerde tepenin altında bulduğumuz bir mağaraya sığınırđık. Gündüzleri Şahin Bey'in karargahına gider tekmiil verir, mektuplarını yazardım."

Şahin Bey Kilis yoluyla meşgulken Antep Heyet-i Merkeziyesi, Akçakoyunlu istasyonundaki Fransızları temizlemek için yeni bir teşebbüse geçmişti. Antep'ten **Şeyh Efendi-zade Feyzi (Ocak) Efendi, Hacı Halit Ağa-zade Sadık Efendi** kumandasında şehir içinden ve çevre köylerden toplanan çeteler Yona köyünde toplandı. Nizip'ten **Haber Efendi**, Halfeti'den **Yasin Efendi**, Birecik'ten **Hasip Efendi** komutasındaki milli kuvvetler ve Karayılan çetesi de bu kuvvetlere katıldı. Bir gün sabaha karşı dört taraftan Akçakoyunlu istasyonuna hücum edildi. Fransızlar Sacır suyuna yakın yarmayı tahkim ederek kuvvetlerini orada toplamışlardı. Yapılan baskın, başlangıçta muvaffak olmuş ve bir kısım kuvvetler yarma içindeki vagonlara dek ilerlemişken, bir Fransız uçağının ansızın gelerek makineli tüfek ateşi ve bombalarla hücumu karşısında çeteler geri çekilmiş ve bu suretle Fransız garnizonu kurtulmuştur. Bu başarısızlıktan sonra çeteler bir daha hücumu geçememiş ve Fransızları muhasara etmekle yetinmişlerdir. Bu hareketsizlik çetelerin bir kısmının dağılmasına ve Fransızların Katma'dan trenle yeni kuvvet getirerek mahsur kuvvetlerini kurtarıp milli kuvvetleri tamamen dağıtmasına sebep olmuştur.

17 Mart akşamı büyük bir düşman kuvvetinin Akçakoyunlu istikametinden gelerek Mezrea-Şir köyünde çadırılı ordugah ve ertesi gün Kilis'e geleceğı haberi Antep Heyet-i Merkeziyesince alındı. haber, gerekli hazırlıklar yapılması için Şahin Bey'in Anaz Köyü yakınlarındaki geçici karargahına iletildi. Bundan sonrasını Ali (Nadi Ünler) Efendi'den dinleyelim:

"Şahin Bey, Hacı Ağa çetesini düşmanı karşılamaya memur etti. Bana da bu müfrezeyi münasip bir yere yerleştirip dönmemi emretti. Akşamdan sonra hareket ettik. Sabaha karşı Hamuylu köyü civarına yetişerek Hacı Ağa çetesini yerleştirip ordugaha avdet ettim. Hamuylu'dan ayrıldıktan bir saat sonra savaş başlamıştı. Ordugaha geldiğim vakit savaş şiddetlenmiş, piyade ve makineli tüfek sesleri hayli yaklaşmıştı. Şahin Bey, bir yük cephanesi ve bir muhafız vererek beni cephaneyi Hacı Ağa çetesine ulaştırmaya memur etti. Bu sırada hava kararmış şiddetli bir yağmur başlamıştı. Telhabeş (Yamanköy) köyüne vardığımız zaman yağmur şiddetini artırmış ve her tarafı sis kaplamıştı. Savaş da Telhabeş'in güneyine, Seve Boğazı'na intikal etmişti. Dost düşman belli olmayacak derecede vaziyet karışıkı. Yol boyunca silahlı köylüler, eteklerini bellerine sarmış, yalın ayak savaş alanına koşuyorlardı. Bu karışıklık ve sis içinde cephaneyi daha ileri götürmek tehlikeliydi. Yanlışlıkla düşmanın kucağına düşebilirdik. İster istemez karargaha döndüm. Durumu Şahin Bey'e anlattım. Şahin Bey beni çadıra bırakarak birkaç atıyla birlikte savaş alanına gitti. Ben uykusuz, yorgun ve takatsizdim. Hemen çadıra girdim, uyudum. Uyandıgımda güneş doğmuş, savaş kesilmişti. Biraz sonra Şahin Bey de geldi. O da durumun karışıklığı, sis ve yağmur dolayısıyla savaşa katılamamış ve bir köyde gecelemişti. Karanlıktan faydalanan düşman gece perişan bir şekilde Kilis'e yetişmiş ve bir kısım efradı, karargahlarını da bulamamış sokakta gecelemişti. İlk çarpışmalarda Hacı Ağa çetesinden belirli bir yiğit olan Cuma Çavuş Şehit olmuştu. Hacı Ağa çetesi şehidi götürmek bahanesiyle köylerine döndüler. Şahin Bey'in yanında 20-30 kadar muhafız kalmıştı."

Kilis yolu savaşları devam ederken Antep'te de ilginç olaylar oluyordu. Antep'teki Fransız garnizonunun aylardan beri hariçle bağlantısı kesilmiş, erzaksızlıktan çok müşkül duruma düşmüşlerdi. Antepliler de Fransızlara ve Ermenilere erzak, gıda maddesi satmıyorlardı. Maraş'ın sükutu, Kilis'ten gelen erzak kollarının geri çevrilişi, Akçakoyunlu istasyonunun çeteler tarafından muhasarası Fransızları müthiş bir korku ve telaşa düşürmüştü. Şehirde sık sık hadiseler çıkıyor, silahlı çeteler şehir içinde Fransızların gözü önünde serbestçe dolaşıyorlardı. Duruma hakim olan Antep Heyet-i Merkeziyesi asayişin iadesi için 28 Şubatta Fransız kumandanına verdiği notada şu isteklerde bulunuyordu:

1. Antep'te bulunan Ermeni asıllı birliklerin iadesi.
2. Mahalli Türk idaresine müdahale edilmeyeceğinin taahhüt edilmesi.
3. Antep'e yeniden takviye birliklerin getirilmemesi.
4. Asayişin muhafazası için iki Türk Taburunun Antep'e getirilmesine muvafakat edilmesi.

Bu istekler işgal komutanını büsbütün şaşırtıyor, çaresizliğin verdiği derin bir yeis içinde bocalatıyordu.

5 Martta topçu koşum esterlerini Kilis şosesine gezdirmeye çıkaran Fransız erleri, çetelerin hücumuna uğramış, bir er ölmüş, iki er de yaralanmıştı. Bütün bu hadiseler Antep'teki Fransız işgal kuvvetlerinin durumunu çok kötüleştirmişti. Bu birlikler Katma'daki Fransız tümeninin yardımını sabırsızlıkla bekliyorlardı. İşte bu günlerde Katma'daki 2. Tümen Komutanlığı, Kolonel Andrea komutasında büyük bir kuvveti Antep'te garnizonlarına götürülecek erzak kafilisini korumaya memur etmişti. Fransız Şark Orduları Komutanlığı'nın Antep'teki garnizonlarına imdat birlikleri göndereceklerini ve daha üstün kuvvetlerle Şahin Bey'in kapadığı yolun açılması teşebbüsüne geçeceklerini düşünen Antep Heyet-i Merkeziyesi de Şahin Bey'i takviye için Sakçagöz'de bulunan Kılıç Ali Bey kuvvetlerini Kilis yoluna göndermek için çalışıyordu.

Şahin Bey'in şahadeti ile sonuçlanan 26-28 Mart savaşlarını Ali (Nadi Ünler) Efendi'den dinleyelim:

“Antep garnizonuna erzak nakline memur edilen Kolonel Andrea, 25 Mart günü saat 15:00'de Kilis'ten hareket etti. Bu konvoy; 3 tabur piyade, 2 bölük süvari, bir dağ bataryası, ½ istihkam bölüğü, bir seyyar hastane ve 400 nakliye arabasından kurulmuştu. Düşmanın hareketi gözcüler tarafından Şahin Bey'e haber verildi. Müdafaa hattının ilerisinde bulunan karargah kaldırıldı. Daha geriye, yüksekte olan müdafaa hattına çekildi. Şahin Bey, Acar Kasteli denilen çeşmenin başında düşmanın hareketini gözetirken Antep'e ve çevre köylere mektuplar yazıldı, haberciler uçuruldu. Düşman öncü, yancı ve ardçılarla savaş nizamında ilerliyordu. Kilis'e 7-8 km mesafede Anaz köyü önüne yetişince durdu ve çadırli ordugaha geçti. Düşmanın taarruz için ertesi sabahı beklediği anlaşıyordu. Durumu bulduğu hakim noktadan izleyen Şahin Bey, yerden fıskırır gibi etraf köylerden gelen çetelere vazife veriyor, işgal edecekleri mevziileri tayin ediyordu. Düşmanın hareketi yıldırım hızıyla her tarafta duyulmuş, Kilis – Antep şosesi üzerindeki bütün köyler boşaltılmaya başlanmıştı. Şahin Bey beni de gene sağ cenahta bulunduğum yere iade etmişti. Burada vazifem, savaşçıların gerisini çevirmek üzere Kilis'ten çıkarılması muhtemel Fransız kuvvetlerini önlemektir. Savaş lehimize neticelenir, düşman sarsılır ve çekilmeye başlarsa, elimdeki kuvvetle ricat hattını kesmek ve düşmanı iki kuvvet arasında sıkıştırarak ezmek de ikinci vazifemdir. Şahin Bey, imkan nispetinde sağ cenahı takviye ediyordu. O gece iki taraftan çıkarılan devriyelerle Acar köyünde kısm-ı külli ile irtibatı temin ettik. 26 Mart sabahı saat 5:30'da düşman, öncüleriyle Kızılburun'a ve şosenin doğusunda Kantara köyüne kadar uzanan tepelerdeki siperlerimize ve kısm-ı küllisiyle de şosenin batısındaki Acar Kasteline kadar uzanan mevziilerimize taarruza başladı. Taarruz şiddetli topçu ve makineli tüfek ateşleriyle destekleniyordu. Şahin Bey kuvvetlerinde otomatik tüfekler yoktu. Karışık bir halde Osmanlı, Alman, İngiliz, Rus tüfekleri vardı. Cephane azdı. Tüfeklerin çeşitli oluşu cephaneyi de güçleştiriyordu. Sayı ve her türlü silah üstünlüğünü elinde tutan düşman karşısında köylerden gelmiş, talim görmemiş, disiplinden yoksun, dağınık kuvvetler olmasına rağmen çetelerimiz, düşman saldırısına şiddetle karşı koyuyordu. Beş saatlik bir mukavemetten sonra düşman sağ kanadı ile şosenin solundaki siperleri zaptetti. Şahin Bey'in bizzat başlarında bulunması ve arazinin savunmaya nispeten biraz daha elverişli olmasından dolayı sağ kanadımız şiddetle mukavemet ediyordu. Sağ kanat topçularını da Acar dağına yönelten düşman, bu siperleri çok yoğun bir ateş altına alarak piyadelerini ileri sürdü. Saat 15:00'e doğru sağ kanadımızda çözülme başladı. Siperlerin boşaldığını gören Şahin Bey, çekilenleri durdurmak için boş yere çırpınıyor, direniyor fakat kimseye laf anlatamıyordu. Bir yaralı veya şehidini bahane eden çeteler, ölü ve yaralıları yüklenerek savuşuyorlardı. Birkaç arkadaşıyla kalan Şahin Bey de çekilmek zorunda kalmış, düşman açılan yoldan yürüyüşe geçerek Sinap suyu kıyısında Han Yazısı mevkiinde çadırli ordugaha geçmişti. Şahin Bey kuvvetlerinin dağılması üzerine benim emrimdeki çeteler de dağıldığından ben de tek başıma yaya olarak Keyfiz köyü yoluyla geri çekildim. Sora sora gece saat on sularında, Çapalı köyünde Şahin Bey'i buldum. Yanında çete reislerinden **Mezereli (Mezrea) Küp Halil** ve bazı köy ileri gelenleri vardı. Şahin Bey, Küp Halil'i düşmana bir baskın yapması için ikna etmeğe çalışıyordu. Küp Halil çetesinin dağıldığını ileri sürerek baskını kabul etmedi. Gece yarısından sonra Şahin Bey ile birlikte Beşgöz köyüne gittik.”

“Yanımızda Külekçi Mustafa, Güçeyli oğlu Mehmet Çavuş'la Pekmezci Mehmet Ağa vardı. Beşgöz'e sabaha karşı vardık. Zeki Bey'in odasında bir saat kadar uzanarak dinlendik. Daha sonra da Kertil'deki savunma mevziilerine hareket ettik. Şosede rastladığımız Antep'ten gelen üç yük cephaneyi de yanımıza alarak gün ağarırken Kertil'e vardık. Kertil'de henüz Antep'ten gelmiş olan

20-25 kişilik **Topal Mamo** çetesiyle Akçakoyunlu muhasarasından gelen **Savcılı Arif Ağa oğlu Tahir Efendi** emrinde 30-40 kadar bir kuvvet bulduk. Tahir Efendi müfrezesini Kapçağız köyünün batısındaki siperlere, Topal Mamo çetesini de Kazıklı köyü batısındaki karataşlık tepeye, çevre köylerden gelen 20 kadar silahlıyı da Kazıklı'nın doğusundaki tepelere yerleştirdik. Güneş doğarken düşmanın keşif kolu görüldü. Topal Mamo'nun çeteleri henüz yerlerine yetişmemişti. Kazıklı'nın doğusundaki tepelerden düşman ateş menzili dışında bulunmasına rağmen ateş başladı. Düşman keşif kolu geri çekildi ve düşman topçusu atışa başladı. Keşif kolu Kazıklı köyüne geçince biz de yanımızdaki 5-10 kişiyle Kertil siperlerinden ateş açtık. Top ve makineli tüfek atışıyla karşılandık. Mukavemetin yetersizliğini anlayan düşman, bir bölük kadar süvarisini Kazıklı köprüsünden geçirerek Külecik köyü istikametindeki sağ kanadımız gerisine saldırdı. Şahin Bey uzaklaşıncaya kadar düşmanı meşgul ettikten sonra Besgöz'de Şahin Bey'e yetiştim."

" Bu zamana kadar Kertil'de sağ arkamıza sarmak üzere ilerleyen düşman, sol kanadından şiddetli bir ateşle karşılanarak duralamıyordu. Çevre köylerden silah seslerine koşan çeteler derhal düşmana ateş açarak duraklamaya ve sola cephe alarak savaşılmaya zorlamışlardı. Bu müdahale, düşman süvarisinin Şahin Bey ve yanında bulunanları düşman çemberine girmekten kurtarmıştı. Bu zaman kadar Şahin Bey'in yanında da epeyce silahlı toplanmıştı. Bu kuvvetle düşman cepheden de ateş altına alındı ve adım adım gerileyerek savaş saat 5:00'e kadar sürdürüldü. O zamana kadar Elmalı ve Bostancık sırtlarında evvelce hazırlanan mevziler Şahin Bey kuvvetleri tarafından tutuldu. Düşman da ertesi gün yeni bir taarruza hazırlanmak üzere Bostancı köyünün doğusunda, şose kenarında çadırılı ordugaha geçti. Bu sırada Antep'ten Heyet-i Merkeziye azalarından bazıları ile şehrin ileri gelenleri ve jandarma komutanı Esat Bey'den müteşekkil bir heyet gelerek Şahin bey'le Dohurcum değirmeni önünde görüştü. Antep'te Türk ahalinin heyecan ve korku içinde bulunduğunu söyleyerek yarın akşama kadar düşman durdurulursa **Kılıç Ali Bey** kuvvetlerinin yetişeceğini, Kılıç Ali Bey'in top ve makineli tüfekleri de olduğunu söylediler. Şahin Bey, savunması gereken mevzilerin, arazinin topoğrafik durumu bakımından, uzun boylu müdafaaya elverişli olmadığını bilmekle beraber fazla ısrar karşısında bu isteği reddedemedi. Bu uğurda ölümü göze alarak Antep'ten gelen heyeti şu cümle ile teskin etti: - *Düşman arabaları cesedimi çiğnemededen Antep'e giremez. Siz müsterih olunuz. Heyet, muvaffakiyet dilekleri arasında Antep'e döndü.*"

" Antep'ten ve köylerden harıl harıl silahlı kuvvetler geliyordu. Bunların arasında Boyno oğlu Memik Ağa çetesi sol kanadımıza, Elmalı kuzey sırtlarına gönderildi. Diğer müfrezelere de işgal edilecekleri yerler, siperler gösterildi. Şahin Bey, kendi kadrosuyla değirmenin önünde kalmıştı. Gece ilerleyip hava soğuyunca kapısının kilidi kırılarak değirmene girildi. Antep'ten gelen erzak ve cephaneye kabileleri değirmene yerleştirildi. Gece yarısından sonra siperleri yoklamaya çıkan Şahin Bey kızgın ve üzgün döndü. Siperlerde kimse kalmamış idi. Hemen adam göndererek Dohurcum'dan Karayılan çetesi ve Anteplilerden kurulu bir müfreze getirildi. Bunlar değirmenin içinde toplandılar. Yağ kandillerinin harap duvarlar üzerinde korkunç gölgeler oynatan değirmende Şahin Bey konuştu. Milli ve dini duyguları okşayan, fedakarlık ve cesaret hislerini kamçılayan sözler söyledi ve bütün orada olanları düşmandan kaçmayacaklarına, ölünceye kadar savaşacaklarına yemin ettirdi. Yemin ettirildikten sonra müfrezeler siperlerine gönderildi. Sabah olmuş, ortalık aydınlanmaya başlamıştı. Düşman şiddetli topçu ateşi desteğinde sağ kanadıyla Elmalı kuzey sırtlarına, sol kanadıyla Bostancık kuzeyindeki kayalık tepelere taarruza başladı. Şahin Bey beni değirmende erzak ve cephanenin başında bırakarak merkezde, şoseye en yakın ateş hattına gitti. Savaş gittikçe şiddetleniyordu. Biraz sonra sağ kanadımız çözülmeye başladı. Merkez ve sol kanadımız mukavemet ediyordu. Düşman topçusu ve makineli tüfekleri sol kanadımız üzerine atışlarını yoğunlaştırdı. Az sonra buradaki çeteler arasında da kıpırdanmalar oldu. Önce birkaç kişi siperlerini bırakarak geriye koşturmaya başladılar. Bunları gören diğer çeteler de siperlerini bıraktılar. Bu sırada soluyarak değirmene gelen Şahin Bey, sol kanadımızı durdurmak için oradan oraya koşturmak için atını istedi. Atı gecedan Dohurcum köyüne gönderilmişti. Bir cephaneye beygirine atlayıp değirmen arkının kuzeyine geçti, geçer geçmez de şiddetli bir makineli tüfek ateşine tutuldu. Düşman bu zamana kadar değirmenin arkasındaki tepeyi tutmuştu. Değirmen ölü mıntıka olduğundan biz düşmanı göremiyorduk. Suyun kuzeyine geçen Şahin Bey'i düşman görmüş ateşe başlamıştı. Arkamızdaki ovada geri çekilen ve düşman ateşiyle vurulup düşen çeteler görülüyordu. Değirmene erzak ve cephaneye getirenler de savuşmuşlardı. Şahin Bey beygiri zorluyor, etrafına düşen mermilerden ürken beygir yerinden kıvıldamıyordu. Şahin Bey'e *"Duracak vakit kalmadı, çekilelim"* diye seslendim bu seslenişini işitip işitmediğini bilemiyorum. Beygirden atladi, şoseye doğru koşturmaya başladı. Ben de değirmen arkının kuzeyinde kıvrılarak

uzanan su yarıntısına attım kendimi. Suyun kuzeyine geçer geçmez ateş sağanağına tutuldum. Bu ateş altında yata kalka koşuyordum. Ben yatınca düşman ateş kesiyor, koşmaya başlayınca ateşle takip ediyordu. Kurşunlar sağıma, soluma, önüme, arkama yağmur gibi yağıyor ve ben koşuyordum. Bin metrelik mesafeyi bu şekilde geçtikten sonra derin bir dereye yetişerek ateşten kurtuldum. Bu dere dolana kıvrana Akbaba Tepesi'ne çıkıyordu. Akbaba'ya çıktığım zaman düşman öncüleri Ulumahsere köyüne yetişmişti. Şahin Bey'in şahadetini daha sonra öğrendim. Düşman birlikleri uzaklaştıktan sonra savaş yerine gelen köylüler Elmalı köprüsüne yakın bir yerde (şimdiki Şahin Bey Anıtı'nın bulunduğu yerde) cesedini bulmuşlardı."

" Bu üç günlük savaşta düşmanın saydığı şehit miktarı birinci gün 26, ikinci gün 17, üçüncü gün ise 47 kişi olmakla beraber toplam 90'dır. Düşmanın görmediği şehitlerle birlikte kaybımız herhalde 100'den aşağı değildi. Bunun birkaç misli de yaralı olması kuvvetle muhtemeldir. Bu kayıp, 26 Martta siperlerde 27 ve 28 Mart tarihlerinde ise çoğunluğu geri çekilirken verilmiş olmalıdır. Düşmanın zayıfatı ise; ikisi subay olmakla beraber 4 ölü ve biri subay 25 yaralıdan ibaretti. Şahin Bey'in şahadetini öğrendikten sonra Antep'e dönmek bana ağır geldi. Avare bir halde batı yönünde yürüdüm. Akşama doğru Zevkir köyüne yetiştim. Üç günlük yorgunluk ve uykusuzluktan bitkindim. Köyde ilk rastladığım evde misafir oldum. O sırada Kılıç Ali Bey'in Burç'a geldiğini haber aldım. Bu haber Şahin Bey'in şahadeti haberiyle yeis ve ümitsizliğe düşmüş olan köylüleri canlandırdı. Köyün ileri gelenleri Burç'a gittiler. Ben yemeğimi yer yemez hazırlanan yatağa yığılmıştım. Ertesi gün Burç karakolunda bulunan Kılıç Ali Bey'in yanına gittim, kendimi tanıttım. Biraz sonra **Mülklü Hacı Ağa** geldi. Şahin Bey'in Mülk köyüne defnedilmesini rica etti ve ricası kabul edildi. Hacı Ağa ile birlikte Mülk'e gittik. 30 Martta Şahin Bey'in naaşı Mülk'e getirilerek hazin, sade bir törenle toprağa verildi. Gömülmezden evvel kefenini açarak yüzüne baktım, yüzünde ölü nişanesi yoktu, sanki uyuyordu. Sağ kulağının arkasında ve karnında iki süngü yarası vardı. 31 Martta Antep'e hareket ettim. Geceyi geçirdiğim Korküm köyünde hastalandım. Ateşler içinde kavruluyordum. Bir buçuk aylık sefalet ve yorgunluğun karşılığı çıkıyordu. 1 Nisan öğleye doğru Antep'e hasta olarak girdiğim zaman şehirde savaş başlamıştı."

SAVAŞ BAŞLAMADAN ÖNCE ANTEP'TE DURUM

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, teşkilatını tamamlayıp düşmana kafa tutmak durumuna girince daha önce cemiyete girmek istemeyen bir kısım eşraf cemiyete girmişler, bir kısmı da cemiyetin gayelerine taraftar görünmeye başlamışlardı. Her ihtimale karşı şehrin haritalarını yaptırarak, savaş yerlerini tespit eden Heyet-i Merkeziye, şehir içinde savaşa taraftar değildi. Savaşın şehir dışında, Fransız konvoylarına karşı yapılmasını ve düşmanın ikmal yollarını keserek teslim mecbur bırakılmasını istiyordu. Buna mukabil, savaşın şehir içinde yapılmasını isteyen ateşli ve heyecanlı kimseler de vardı. Bunlar; şehir dışında yapılacak hareketin bir tacizden öteye gidemeyeceğini, içeriden ve dışarıdan yapılacak savaşla düşmanın atılacağını düşünüyor ve Maraş'ın kurtuluşunu örnek olarak gösteriyorlardı.

28 Martta Burç köyüne gelen **Kılıç Ali Bey**'i Heyet-i Merkeziye'den bir gurup ziyaret etti. Bunların arasında şehir harbini savunanlar da vardı. Kılıç Ali Bey Cemiyet-i İslamiye azalarını Burç'a davet etti. Kılıç Ali Bey bu heyetle uzun boylu görüştü. Daha sonra Müdafaa-i Hukuk'un teşkilinde çalışan **Muhtar Göğüş**, **Dr. Hamit Uras**, **Celal Kadri Barlas** ve arkadaşlarından maadasının olağan üstü hal geçinceye kadar Maraş'ta ikamet etmelerine karar verdi. Dr. Hamit ve Muhtar Bey'ler araya girerek bu arkadaşların müdafaaya aleyhtar olmadıklarını ve cemiyete nakdi yardımda bulunduklarını, başka bir yere sürülmelerinin kendilerine ağır geleceğini ve müdafaa cephesinde ikilik yaratacağını ileri sürerek Kılıç Ali Bey'i bu fikrinden vazgeçirdiler. Ancak bu zatların imzaları altında Fransız İşgal Kumandanlığına bir protesto notası vermeleri ve memleket müdafaasında halkla beraber olduklarını ve sonuna dek müdafaada sebat edeceklerini bildiren bir beyannamenin Türk umumi efkarına yayınlanması uygun görüldü. Kılıç Ali Bey bir taraftan bu yolda Antep eşrafından savaş hakkında teminat alırken bir yandan da, Türklerle birlik olup müşterek vatanlarını müdafaa etmeleri ve düşman işgalatına kapılmamaları hakkında Ermenilere hitaben bir beyanname yayınlanmış ve Maraş Ermenilerinin yanlış tutumları yüzünden karşılaştıkları kötü sonucu misal olarak göstermişti. Bu arada Heyet-i Merkeziye'ye yakın ve şehir içinde savaşa taraftar bazı eşhasın, şehirde savaşı körüklemek ve bir oldu bittiye getirmek için Kılıç Ali Bey'den talimat aldıkları sezilmektedir.

1 Nisan sabahı Kolonel Andrea birlikleri Kilis'e gitmek üzere Antep'ten hareket etti. Balaban Boğazı'nda Küçük Kızılhisar sırtlarında bulunan Kılıç Ali Bey kuvvetlerinin ateşiyle karşılaştı. Düşman, ateş kudreti ve sayı üstünlüğü sayesinde bu çatışmayı çarçabuk önleyerek ilerledi. Bu arada sol kanadını korumakla görevli süvari takımı şiddetli bir ateşle karşılaştı. Burada mücahitler atlarından inerek yaya savaşı yapan süvari takımını sıkıştırıp sarmaya başladılar. Bir piyade bölüğünün yardımıyla süvariler kurtularak yollarına devam ettiler. Balaban Boğazında savaş devam eder ve savaş topları şehrin afakında yankılanırken Antep'te de insan gücünü aşan, milli tarihimize altın saffalar ekleyen "ANTEP SAVUNMASI" denilen, on bir aylık destanın başlangıç işareti veriliyordu. Belediye hanındaki cezaevinden kaçan bir mahpusun arkasından sıkılan jandarma kurşunları, Pazar yerinde alış verişle meşgul halkı heyecana düşürmüştü, zaten bir kıvılcım bekleyen, barut fıçısı halinde tetikte duran gergin sınırları birden bire boşaltmış, Ahmet Körükçü'nün Tuz Hanı önündeki musalla yanında bir Ermeni'ye ateş etmesi dehşetli bir panik yaratmış, bir anda Pazar yerindeki halk dağılmıştır. Bütün dükkanlar kapanmış silahları dükkanda bulunan Türkler silahını kaparak evvelce planlanmış görev yerlerine koşarken, silahsız Türkler ve Ermeniler de evlerine koşmuşlardır. Bir kısım mücahitler Pazar yerine yakın olan askeri firmı sararak bir subay komutasındaki 20 Fransız erini esir almışlar ve Musullu semt reisi **Durdu'nun oğlu Süleyman Ağa** komutasında, bir kısım kuvvet de Düztepe, Kurban Baba, Mardin ve Azaz yokuşu tepelerini tutarak Fransız karargahı, Amerikan Koleji ve Zerdalilik'i ateş altına almıştı. Şehir içinde, plana göre derhal cepheler tutulmuş; Suburcu'nda şehri kuzeyden güneye ayıran Maarif Caddesinin doğusundaki binalar Türkler, batısındaki binalar Ermeni ve Fransızlar tarafından işgal edilmişti. Suburcu caddesini takiben batıya Kendirli Kilisesine giden caddenin kuzey tarafı, Çınarlı Camii ve batısındaki Nikoğosyan mektebi Türkler tarafından, Kendirli Kilisesi ve aynı caddenin güneyindeki evler, keza Ermeni ve Fransızlar tarafından tutulmuştu. Hürriyet caddesiyle İnönü caddesinin birleştiği yerden başlayıp bu caddenin batıya doğru Kozanlı Karakolu ve okuluyla, Paşa konağını ihtiva eden güney kısmı Türkler; kuzeydeki binalar ise Ermeniler işgal etmişlerdi. Cepheye düşen binalarda derhal mazgallar açılmış, yollarda barikatlar yapılmaya başlanmıştı. Heyet-i Merkeziye ilk defa olarak Kozluca mahallesinde **Müftü-zade Abdo Efendi**'nin evinde açık ve olarak toplanmış ve savaşın sevk ü idaresini üzerine almıştır. Semtler efradı cephelere taksim edilmiş, her cephede yedek subaylara vazifeler verilmişti. Aynı zamanda Kılıç Ali Bey'e de mektup yazılmış ve gelip savaşın sevk ü idaresini üzerine alması istenmiştir. Ermeni mahallelerine göç edemeyip de Türk mahallelerinde kalan Ermenilerin evlerine mutemet heyetler gönderilerek eşyaları tespit edilip muhafaza altına alınmıştır. (Bu eşyalar mütarekede sahiplerine eksiksiz teslim edilmiştir.) Bu sırada cephelerde savaş karşılıklı ateşle başlamıştır. Savaş başladığı gün iki taraf kuvvetleri şöyleydi:

TÜRKLER: 27 semt efradı. Yaklaşık olarak 1800 silahlı ve 1400 silahsız er. Kumanda heyeti: Antepli yedek subaylar, I. Dünya Savaşı'nda temayüz etmiş çavuşlar ve semt reisleri.

FRANSIZLAR: Yaklaşık olarak 1500 silahlı Ermeni gönüllüsü (savaş kabiliyeti semt efradı derecesinde), 1 Cezayir Avcı bölüğü, 1 Ermeni ağır makineli tüfek bölüğü, bir 65'lik dağ bataryası, bir 75'lik sahra bataryası, 1 istihkam bölüğü, 1 seyyar hastane. Komutan: Ermeni Milli Alayı Komutanı Kolonel Saint Marie.

2 NİSAN

Bir gün önce başlayan şehir içi savaşlarını durdurmak için gerek Fransızlar ve gerekse Heyet-i Merkeziye tarafından büyük çabalar harcanmıştır. Kolonel Saint Marie, Mutasarrıfı ziyaret ederek yapılan harekati protesto etmiş, Düztepe, Kurban Baba, Kargasekmez ve Azaz yokuşlarını işgal eden çetelerin çekilmesini istemiş aksi halde şehri bombardıman edeceğini bildirmiştir. Heyet-i Merkeziye dahi bütün semtlere bir genelge göndererek şehirde sükun ve asayişin muhafazasını istemiş, bu emrin Kılıç Ali Bey tarafından verildiğini bildirmiştir. Ayrıca normal durum avdet edinceye dek Ermeni mahalleleri karşısında bulunan Çınarlı, Suburcu, Balıklı, Musullu ve Kozanlı mıntıkalarının kuvvetle tahkim edilmesini ve buralarda fazla kuvvet bulundurulmasını ihtiyati bir tedbir olarak tavsiye etmiştir. Çınarlı cephesinde Tabakhane'deki semtler efradını, Suburcu ve Balıklı cephelerine Türktepe'deki semtler efradını Kozanlı cephesiyle Koleji çevreleyen tepelere Şehreküstü semtler efradını vazifelendirmiştir. Bu çabalara rağmen iç cephelerdeki Ermeni ve Fransızların ateşe devam etmeleri sebebiyle savaş ateşi söndürülememiştir. Bugünkü çarpışmalarda üç yaralımız vardı.

3 NİSAN

Bugün çevre köylerden gönüllü kuvvetler akını başladı. Bunlarla semtlere göre cepheler takviye edildi. Burç nahiyesi ve çevresindeki köyler; Karagöz Vakfı, Çiftçinin Garafı ve çevre

tepelere, Kızılhisar nahiyesi; Sarımsak Tepe, Düztepe, Kurban Baba'ya diğer köylerden gelen çeteler de, şehir içi cephelerine taksim edildi. Şehirde görev alan köylü çetelerin işesi evlere taksim edilmek suretiyle temin edildiği gibi şehir dışındaki köylülerin işesi de eski saray avlusunda açılan bir mutfaktan sağlanmaya başlandı. Birkaç gün sonra çetelerin işesi bu mutfaktan verilmiştir.

4 NİSAN

Bugün Kılıç Ali Bey, yanındaki kuvvetlerle Burç'tan Antep'e geldi. Kılıç Ali Bey'in yanında iki Brağman hafif makineli tüfeği ile bir de adi mantelli dağ topu bulunuyordu. Şehirde sevinç ve sevgi gösterileriyle karşılandı. Eski Sarayın karşısındaki Anadolu Hanı'na indirildi. Heyet-i Merkeziye ile bir toplantı yapılarak durum gözden geçirildi. Ermenileri Fransızlardan ayırmak için çalışma başlatıldı. Ermeni Millet Meclisi'ne bir mektup gönderdi. Bu mektupla Ermeniler ile bir sorununuz olmadığı anlatıldı. Böylece Ermeni cemaati ile bir temas kapısı açıldı. Kılıç Ali Bey ayrıca Antep Halkına da bu içerikte bir beyanname yayınladı. Ermeni Millet Meclisi'ndeki yaşlı üyeler, Türklerle anlaşmak istedikleri halde gençler bir türlü anlaşmak istemiyor, "Ya Ermenistan ya mezaristan" teranesiyle düşmanlıkta inat ve ısrar ediyorlardı. Kılıç Ali Bey Maraş'tan iki Ermeni papazıyla Ermeni muteberanından birkaç kişi getirterek Ermenilere öğütçü gönderdi. Bu heyet Ermenileri düşmanlıktan vazgeçirmek için çok çalıştı ve nihayet Ermenilerin tarafsız kalmalarını sağladılar. Türklerle Ermeniler karşılıklı ateş kestiyeler de bu anlaşma birkaç saat sürdü. Ermeniler ahitlerini bozdular. Bütün cephelerde savaş yeniden alevlendi. Bu günlerde semt efradı 24 saat nöbetle cephelerde bulunuyor, her akşam ihtiyattaki semt efradıyla değiştiriliyordu. Bunun yanında silahsız halk da gece gündüz siper yapmak, mazgal açmak, kapalı yollar, barikatlar hazırlamakla uğraşıyorlardı. Çoğu yerde 5-6 metre mesafedeki cephelerde karşılıklı piyade ve Fransızların makineli tüfek ve bomba ateşiyle savaş sürüp gidiyordu. Bütün bu süre içinde Mutasarrıf ile işgal komutanlığı arasında savaşı durdurmak için yazışmalar devam ediyordu. 6 Nisanda, savaşın birinci günü askeri fırında esir alınan bir Fransız subayı ile 20 er Fransızlara iade edildi. 7 Nisanda Kılıç Ali Bey hariçte teşkilat kurmak, çeteleri toplayarak düşmana karşı genel bir taarruza geçmek maksadıyla Büyük Kızılhisar köyüne gitti. 7-8 Nisan akşamı, yatsıya doğru Fransız ve Ermeniler bütün cephelerde piyade ve makineli tüfekler ve bombalar eşliğinde şiddetli bir ateş baskını yaptılar. Baskın, şehirde büyük bir korku ve telaş yarattı. Cephelerdeki kuvvetler mevzilerini büyük bir soğuk kanlılıkla savunuyor ve düşmanın her hangi bir hareketini bekliyorlardı. Bir saat sonra ateş hafifledi ve düşmandan bir hareket görülmedi. Bu ateş baskını Kızılhisar'da bulunan Kılıç Ali Bey'e "Düşman cepheleri yardı, Türk mahallelerini işgal etti" şeklinde aksettirilmiş olduğundan 8 Nisanda Kılıç Ali Bey Antep'e geldi ve ilk iş olarak her semtten 15 kişi isteyerek bunlarla dörder bölüklü Yıldırım ve Şimşek taburları oluşturdu. Yıldırım taburuna **Ütğm. Salih (İşildak) Efendi**, 1. Bölük Komutanlığına **Atğm. Ethem Efendi**, 2. Bölüğe **Yedek Teğmen Kamil (Haznedar)**, 3. Bölüğe **yedek teğmen Hayri (Altunöz)Efendi**, 4. Bölüğe **Yedek Teğmen Fazıl (Ataç)** tayin edildi. Şimşek taburu komutanlığına emekli **Ütğm. Mustafa Güceylioğlu** ve bölük komutanlıklarına yedek subaylar tayin edildiler. Taburlar dörder yüz mevcutlu olup gece gündüz vazife başında bulunacaklar, geri kalan semt efradı da bunlara yardımcı olacaklardı. Cephelere, semt efradı bırakılarak taburlar eğitim ile uğraşmaya başladılar. Savaşın başından beri Fransız ve Ermenilerin dışarıyla bağlantıları kesilmiş mahsur bir halde idiler. 11 Nisanda Urfa'da Fransız mukavemetinin kırıldığı ve Urfa'nın kurtulduğu öğrenildi. Bu müjde halkın şevk ve gayretini artırdı. Maraş ve Urfa'nın kurtulmuş olması, Antep'in istikbalini de müjdeliyordu.

NORMAN BİLİKLERİNİN GELİŞİ ve ANTEP' İN BİRİNCİ MUHASARASI

Ocak 1920' de Urfa' da başlayan milli hareket 11 Nisan' da bitmiş, Fransız garnizonu teslim olmuştu. Fransız 2 nci Tümen komutanlığı, Urfa2 da, Carabulus, Arap Pınarı ve Akçakale' de sarılan birliklerinin kurtarılması, bunlara erzak ve cepheye yetiştirilmesi için Kolonel Andrea komutasında "Şark Kolu" adıyla bir müfreze teşkil ederek 9 Nisan' da Kilis' ten Akçakoyunlu - Carabulus (Karkamış) istikametinde hareket ettirmişti. Bu kol 4 tabur piyade, bir sınıf süvari alayı, bir dağ, bir sahra bataryası, bir istihkam bölüğü, bir seyyar hastane ve diğer yardımcı kuvvetlerden ibaretti. "Şark Kolu" 11 Nisan' a Akçakoyunlu' ya, 12 Nisan' da Carabulus' a yetiştii. Burada, Urfa' daki birliklerin teslim olduğunu öğrenerek Tümen Komutanlığı' na bildirdi. Tümen bu birliklerin Carabulus' ta bulunan K. Norman komutasında Antep' e hareketini emretti. Norman birlikleri, Nizip yoluyla hareket etti. Norman' ın gelişi 15 Nisan' da Antep' e duyuldu. 16 Nisan' da Kılıç Ali Bey kendi müfrezesi, Yıldırım Taburunun iki bölüğü, köylü ve şehirli mücahitlerden mürekkep bir kuvvetle Babilge

sırtlarında düşmanı karşıladı. Düşmanın muntazam birlikleri, sayı üstünlüğü ve fevkalade ateş kudreti karşısında uzaktan taciz hareketinden başka bir şey yapamadı. Top ve makineli tüfek sesleri şehir ufuklarında akisler yapıyordu. Şimşek taburu ve birçok gönüllü semt efradı Kılıç Ali Bey'in kuvvetlerini takviye etmek üzere şehirden hareket etti. Geri çekilerek düşmana yol vermiş olan Kılıç Ali Bey kuvvetleriyle irtibat kuramayan bu birlikler Göllüce yakınında düşmanın kucağına düştü ve pek çok zayıat vererek şehre çekildi. Cünüt dağında toplanan tabiye eden Norman şehri bombardımana başladı. O güne kadar hiç kullanılmayan Kolej' deki toplar da ateşe katıldı. Bombardıman esnasında sol kanadıyla Selavat yokuşu, Sarımsak tepe, Düztepe, Mardin, ve Kurban Baba' yı işgal eden Norman birliklerinin öncüleri Kolej' le irtibat kurdu. Sağ kanadı ile de Kuşcu Dağı, Çıksorut, Hacıbaba tepelerini işgal ederek şehri muhasara altına aldı. Mardin Tepe ve Kurban Baba' da bulunan **Mahmut Söylemez** ve **Fazıl Efendi** komutasındaki bölük, doğudan çeviren düşman kuvvetleri karşısında şehre giremeyerek güneye doğru çekilmek zorunda kaldı. Fransızların Mardin ve Kurban Baba tepelerini işgali üzerine Fransız işgalindeki binalarla bütün Ermeni evlerine Fransız bayrakları çekildi. Bu işaret üzerine Kolej' e sarkan Norman birlikleri, Kozanlı cephesindeki birliğimizin yakın mesafeden şiddetli ateşiyle büyük kayıplara uğradı. İkinciye doğru "düşman şehre girdi" , diye çıkan bir şayia bütün halkı telaş ve heyecana verdi. Kadın, erkek, çoluk, çocuk bir kısım halk henüz düşman tarafından kapatılmayan şehrin kuzey mahrecinden dışarı çıkmaya başladı. Bu sırada gök gürültüleri ve şimşekler arsında sağanak halinde yağan şiddetli dolu ve yağmur, kaçışın fecaatini büsbütün arttırıyordu. Halk ile birlikte köylü çetelerin bir çoğu da dışarı çıkmışlardı. Yıldırım Taburu'nun iki bölümü de semt efradının büyük bir kısmı **Kılıç Ali Bey**' le dışarıda kalmışlardı. Yıldırım Taburu' nun bir bölümü de Mardin tepesinden şehre giremeyerek köylere çekilmişti. Şimşek taburu dağılmıştı şehir içinde ancak iki yüz kadar mücahit kalmıştı. Şehir müthiş bir korku ve heyecan içindeydi. Cephedeki efrattan bir kısmı da evlerine çekilmiş şehri bir ölüm sessizliği kaplamıştı. evvelce cephe, Ermeni mahallerine karşı batı kesiminden ibaret iken şimdi güney, kuzey, doğu kesiminde de yeniden cephe teşkil etmek, siper kazmak, barikat yapmak gerekiyordu. Düşman cesaret edip doğu kesiminden şehre girmiş olsaydı karşısında direnecek belki de kimseyi bulamayacak ve Antep savunması da doğmadan ölmüş olacaktı. Gaziantep, 11 aylık savunmasında bu gece geçirdiği korku ve dehşeti bir daha yaşamamıştır.

Akşamdan sonra Kozanlı ve Paşa Sokağındaki Yıldırım Taburunun 3. Bölümü ve semt efradı, Mardin Tepe ve Kurban Baba' nın düşmesiyle arkaları ve hatt-ı asli ile bağlantı yolları kesilmiş olduğundan geri alınarak Musullu cephesine yerleştirildi.

Çınarlı' da **Kamil (Haznedar)**, Balıklı' da **Fehmi (Kayaalp)**, birliklerinin başında büyük bir metanet ve soğukkanlılıkla mevzilerini muhafaza ediyorlardı. **Merak oğlu Şerif Ağa** gibi birçok hamiyetli vatansever, cepheleri gezerek efradın maneviyatını kuvvetlendiriyor, ev ev dolaşarak cephelerini bırakanlara nasihat etmek, vatani ve milli duygularını okşamak suretiyle vazifeleri başına yolluyordu. Kolonel Norman şehrin birkaç yüz metre yakınında, Makas Mağarası denilen yerde karargah kurmuş, şehri kuzeyden, doğudan, güneyden çepeçevre çevirmiş olan birlikleri bulundukları yerleri tahkime başlamışlardı.

17 Nisan'da Debcover komutasında iki tabur piyade, 105'lik bir batarya top ve bir erzak koluyla Kilis' ten Antep' e gelerek şehri batıdan, Azaz Yokuşu, Battal Höyük, Çitçinin Garafı' ndan muhasara etmiştir ki 16 Nisan' dan, 27 Nisana kadar sürmüştür.

17 Nisan' da Norman, Mutasarrıflığa gönderdiği bir nota ile şehrin teslimini istemekte, aksi taktirde bombardımanla harap edeceğini bildirmekteydi. Ayrıca askerinin iâşesi için un, buğday, tavuk, yumurta, lamba şişesi gibi bazı şeyler de istiyordu. Bu istek üzerine Heyet-i Merkeziye, subaylar ve semt reislerinin katıldığı bir toplantıda durum görüşülmüş, istenen erzakın verilmesi, şehrin teslimi talebine de oyalayıcı cevap verilmesi kararlaştırılmıştı. Bu suretle birkaç günlük bir sükunet sağlanarak yeni cephelerde tahkimat yapılmış, silahlı efrattan evlerine savuşanlar toplanarak cephelere gönderilmişti.

Muhasaranın ertesi günü durum, Dülük Köyünde bulunan, Kılıç Ali Bey' e bildirilerek kuvvet istendi. Hacıbaba Tepesi' nin batısındaki Dülük yolunu düşman tutmamıştı. Geceleri bu yoldan faydalanılarak hariçle temas kurmak mümkün oluyordu.

Antep' in sıkışık durumunu haber alan çevre il ve kasabalardan kuvvetler toplanıyor ve bunlarla Yıldırım Taburu'nun dışarıda kalan bölükleri geceleri şehre sokuluyordu. Yıldırım Taburu, **Kamil (Haznedar) Efendi** komutasında yeniden kurulmuş, şehrin cepheleri dört mıntıkaya ayrılmış ve her mıntıkaya bir komutan tayin edilmişti. Çınarlı' da **Nuri Ceydeli**, Balıklı' da **Fehmi Kayaalp**,

Musullu' da Emin Kılıç, Hayri Altunöz, Şemsi Hasan, Aydınbaba' da, Ahmet Çelebi, Mustafa Yavuz, Mağarabaşı ve Yazıcık' ta Lohanlı Mustafa Nurettin, Tabakhanede Ökkaş Bahri ve Ali Ziya Efendiler vazife almışlardı. Hepsi yedek subay olan bu arkadaşların büyük bir kısmı 1. Dünya Savaşı' nı yaşamış insanlardı. Maiyetlerinde yine bir kısım yedek subayla savaş görmüş semt reisleri ve çavuşlar vardı.

Kuşatmanın dördüncü günü dışardan gelen milli müfrezelerle iç cepheler kuvvetlenmişti. Bugüne kadar yazışma ile oyalanan düşmana kesin red cevabı verilerek yazışma kapıları kapandı. Savaş yeniden bütün şiddetiyle tekrar başladı. 23 Nisan Cuma halk camilerde namaz kılariken, düşman topçusu Boyacı, Hacinasır ve Musullu Camilerini bombardıman etti. Camileri tıklım tıklım doldurmuş olan halk bombardıman altında paniğe kapılmadan, sükunet ve tevekkülle namazlarını kılarak , yurtlarının kurtuluşu için Ulu Tanrı' ya huzur ve huşu içinde yalvardılar. 25 Nisan' da Şark Müstemleke Alayı Komutanı Yarbay Abadi, Antep Mıntika Komutanı Saint Marie'nin yerine Antep mintika Komutanı olarak Antep' e geldi. Kolonel Abadi, Saint Marie ve Norman aynı gün de harp meclisi toplayarak, şehir teslim oluncaya kadar doğu ve batıdaki toplarla Türk mahallerini bombardımana karar verdiler ve bu kararlarını Tümen Komutanı' na telsizle bildirdiler. Gece telsizle aldıkları emir gereğince Türk mahallerini bombardımandan vazgeçerek şehre cebri bir hücum yapılmasını kararlaştırdılar.

MAĞARABAŞI TAARRUZU

26 Nisan sabahı Kolonel Norman birlikleri şehrin doğu kesiminde, Mağarabaşı mevkiine topçu ateşi ve iki tank himayesinde taarruza geçtiler. Tanklar siperlerimize 10 metre kadar yanaştılar. 25'lik topları ve makineli tüfekleriyle mazgalları tahrip ettiler. Topçular da zaten harap olan evlerde ve yapılmış olan siperlerde büyük tahribat yaptılar. Evler içinde durulmaz hale geldiğinden bir kısım düşman avcıları zayıat vermeden bazı evleri işgal ettiler.

Yıldırım Taburu 4. Bölük efradıyla, başlarında semt reisi Abdullah (Atalar) Efendi bulunan semt efradı karşı taarruza geçtiler.düşmanın girdiği evlerin duvarlarını, damlarını delerek düşmanı büyük zayıatla püskürttüler.

Tanklara çelik mermilerle yapılan atış sonunda, tanklardan biri pan yaptı. İkincisi geri çekildi. Çekilen düşman, ateşle takip edilerek ağır zayıat verildi. Lohanlı Zeynel Efendi, Bekirbey camii minaresine çıkararak kaçan düşmandan birkaçını devirdi. Düşman topçusu, pan yapan tankı ateşiyle koruduğundan tanka yanaşmak mümkün olmadı bu ateş himayesinde ikinci tankı geri dönerek birinci tanka halat atmak suretiyle çekip geri götürdü. Her iki tanktaki askerler yaralanmıştı. Bu savaşta kadın ve çocuklar, savaşan mücahitlere su ve cephane taşıyorlardı. Hava karardıktan sonra siperlerden çıkan mücahitler, savaş alanında 20 tüfek, 3 otomatik ve bir hayli cephane ve bomba ile tahkimat araçları topladılar.

MUHASARANIN AÇILMASI

Antep' te bu olaylar cereyan ederken Dülük' te bulunan Kılıç Ali Bey ve bir kısım Antepliler muhasarayı yarmak için kuvvet topluyorlardı. Çevre şehir ve kasabalardan,köylerden birçok milli müfrezeler toplandığı gibi Maraş' ta bulunan kadro halindeki 9. Piyade Alayı ve bir Rus bataryası da Antep etrafında toplanmaya başladı. Alay komutanı binbaşı Hamdi Bey ve Kılıç Ali Bey komutasındaki bu kuvvetler 26 / 27 Nisan gecesı, sabaha karşı, Hacıbabası ve Çıksorut istikametinde taarruza geçtiler. Bu tepelere yetiştikleri vakit kimseyi bulamadılar. Norman birlikleri aldığı emir üzerine daha önceden muhasarayı kaldırmış, Carabulus istikametinde hareket etmişti. Bu durum üzerine milli kuvvetler bıraktığı tepeleri tekrar işgal ettiler. Düşmanın iyice tahkim ederek müdafaaya karar verdiği Mardin ve Kurbanbaba tepelerinde şiddetli mukavemetle karşılaştılar. Buradaki düşman birliklerini de, daha gerilerden , muhasara altına aldılar. Bu hareket karşısında Fransızlar ve Ermeniler Mardin binasıyla Ermeni mahallesi arasında iki gece içinde 500 metre uzunlukta, adam boyundan yüksek iki duvar yaptılar. Aynı gün de Rus dağ bataryası Cünüt Dağında mevziye girerek düşman karargahıyla Mardin binasını ve Kolej' i bombardımana başladı. Fakat düşman topçusunun şiddetli mukabilesi karşısında zaten cephaneleri pek mahdut olan topçumuz susmağa mecbur oldu.

Muhasaranın açılışından sonra iç cephelerde savaş şiddetlenmişti. Sokak muharebesinin ağırlık merkezini Çınarlı cephesi teşkil ediyordu. Çınarlı Camii karşısında düşmanın işgalindeki evler

sert taştan yapılmış birer kale niteliğinde idi. İki taraf, karşısındaki binayı yıkmak için elinden geleni yapıyordu.

Kılıç Ali Bey'le Antep' e gelen Maraşlı mücahitler, Antep evlerini Maraş savaşında yaptıkları kendi evlerine benzetiyor ve düşmanın tuttuğu evleri yakacaklarını iddia ediyorlardı. Çınarlı cephesinde verilen Maraşlılar buradaki birliklerle beraber Ermenilerin tutunduğu bir evi yağlı paçavralar atarak ve yangın tulumasıyla gaz sıkarak yakmağa uğraştılar ve kısmen ahşap olan bir evin ahşap kısmını yaktılar. Buna karşılık Ermeniler de tarafımızdan işgal edilen **Naim Hayyat'** in evinin ve altındaki dükkanların ahşap kısmını yaktılar. Bu cephe de lağım atmada denendi, muvaffak olunamadı. Ayrıca ağızdan dolma Ramazan topuyla düşman mazgallarının tahribine çalışıldı. Fakat **Ali Baba'** nın kullandığı top her ateşlemede parçalandığından bundan da sonuç alınamadı.

KURBAN BABA TAARRUZU

9. Alay girişinin ikinci günü, şehrin güneyinde Karataş mevkiinde toplandı. Kurban Baba ve Mardin Tepe' ye arkadan hücum için hazırlıklara başlandı. Milli müfrezelerle de takviye edilen alay 2/3 Mayıs gecesi Kurban Baba siperlerine yaklaştı. Taş ocağına yerleştirilen makineli tüfeklerin ve topçunun himayesinde, şafakla düşmana taarruz edildi. Düşmanın şiddetli mukabelesi karşısında hücumu ara verildi. Saat 15.00' de yeniden ve daha şiddetli bir taarruz yapıldı. Antepliler taarruza geçen nizamiye kuvvetlerini kendilerini ileri atıyorlardı. Akşam yaklaşırken düşman siperlerine girilmiş ve müdafilerin, başlarında subayları olduğu halde tümü süngülenmişti. Buradan yalnız bir Fransız çavuşu kurtulmuş, ateş hattından kaçıp Mardin binasına sığınmıştı. Düşman, biri subay olmak üzere 21 ölü vermiş bizden de, alayın birinci taburundan, **Gürünlü Mülazım (Teğmen) Rahmi Efendi** şehit olmuştur. Ertesi gün Mardin binasına taarruz edildiyse de binayı tahrip edecek kudrette topçu bulunamadığından muvaffak olunamadı. Kurban Baba' nın zaptından önce Kılıç Ali Bey ve Seyfi, nam-ı müstearıyla Alay Komutanı **Hamdi Bey**, işgal kumandanına birer ultiatom göndererek 3 Mayıs sabahına kadar şehri tahliye etmedikleri taktirde karargahlarının toplarla tahrip edileceğini bildirdiler. 9. Alay ve bir kısım milli kuvvetler Dutluk bahçelerine yerleştiler. İşeleri şehirden temin olunuyordu. Şehir içi savaşları devam ediyorlardı.

KİLİS YOLU SAVAŞLARI

9 Mayısta iki piyade taburu ve iki batarya top muhafazasında bir Fransız konvoyunun (erzak kolu) Kilis' ten Antep' e hareket ettiği öğrenildi. Yıldırım Taburu ve bir kısım müfrezeler iç cepheler de bırakılarak 9. Alayın iki taburu Antep, Maraş ve Halfeti mücahitlerinden mürekkep 1500 kişilik bir kuvvet Hamdi Bey komutasında Dutluk' tan hareketle Körkün' ün batı ve Küçük Kızılhisar' ın doğu sırtlarında mevzie girdi. Geceyi Kazıklı' da geçiren düşman, 10 Mayıs' ta Kazıklı' dan hareket etti. Kertil sırtlarındaki öncülerimizle savaşa tutuştu. Öncüleri kolaylıkla atlatarak yoluna devam etti. Akbaba ve Körkün sırtlarındaki mevzilerimize taarruza geçti. Gördüğü şiddetli mukavemet karşısında taarruzu durdurup geri çekildi. Ulumahsere - Akbaba hattında geceledi. Sabahleyin yeni bir taarruzu beklenirken düşmanın çekilmekte olduğu görülerek topçu ateşiyle takip edildi. Geceyi Kazıklı' da geçiren düşman gene top ateşi takibi altında Kilis'e döndü.

KILIÇ ALİ BEY'İN AYRILIŞI

İstanbul' un işgali ve Mebusan Meclisi' nin dağılması üzerine, Meclisin Ankara' da toplanması için Mustafa Kemal Paşa tarafından verilen emir gereğince Antep' te Mebus seçimi yapıldı. Antep' ten Hafız Şahin Efendi, Tahrikat Müdürü Ragıp Bey, Halfeti' den Yasin Efendi, Kilis' ten Antep Vakıflar Müdürü Abdurrahman Lami Efendi ile kendi arzusu üzerine Kılıç Ali Bey mebus seçildiler.

12 Mayısta, Kılıç Ali Bey, Mustafa Kemal Paşa' dan aldığı emir üzerine Yozgat isyanını tenkile memur birlikler arasında vazifelendirerek müfrezesiyle Antep' ten ayrıldı. Bu suretle Kılıç Ali Bey 4 Nisan 1920 den, 12 Mayıs 1920' ye kadar 39 gün Antep Müdafaasına katılmış oluyordu.

Kılıç Ali Bey'in ayrılmasıyla Hamdi Bey Kuva-i Milliye Kumandanlığı'nı da üzerine almış oldu. Bu arada köylü milli kuvvetlerden "Milli Merkez Taburu" namıyla bir tabur teşkil edildi. Taburun kumandanlığına **Fehmi Bey (Kayaalp)**, bölüklerin kumandanlığına da **Emin Kılıç**

Kale, Fazıl Reşit, Hanefi Koçum, Ceydeli Nuri Efendiler tayin edildi. Bu tabur iç cephelere taksim edilerek Yıldırım Taburu, 9. Alayın 3. Taburu olarak Alaya bağlandı, şehirden çıkarılarak şehrin güney tepelerinde yerleştirildi. Bu sırada Alay Kumandanı Hamdi Bey başka bir vazifeye tayin edilerek Antep' ten ayrıldı. 1. Tabur Kumandanı Binbaşı Recep Bey, hem Alay hem Kuva-i Milliye Komutanı oldu.

Yıldırım Taburu'ndan 1310-1315 doğumlu erat, alayın diğer taburlarına verilerek noksanı ikmal edildi. Yıldırım Taburu'nun cephesini Alayın 1. ve 2. Taburlarını teslim alarak Yıldırım Taburu, Dutluk mevkiine çekildi, eğitimle uğraşmaya başladı.

AKBABA SAVAŞI

20 Mayıs'ta Kolonel Debieuvre komutasında beş tabur piyade ,beş batarya dağ ve sahra topu iki bölük süvari muhafazasında büyük bir nakliye kolonun Kilis'ten Antep'e hareketi haber alındı. 9. Alayın birinci ve ikinci taburları,Yıldırım Taburu, Milli Merkez Taburundan iki bölük 21 Mayıs gecesi Kilis yoluna hareket etti. Alayın 2. taburu , 1. Taburundan bir bölük ,iki Rus ve Şnayder dağ topu ,şosenin batısında Akbaba sırtlarında birinci taburdan iki piyade bölüğü bir makineli tüfek takımı ve bir Rus dağ topu şosenin doğusunda Körkün Köyü sırtlarında mevzilendirildi.22 Mayıs sabahı Fransızlar Mizmiz sırtlarıyla Elmalı kuzey sırtları arasında yayılarak Geneyik köyü üzerinden Akbaba mevzilerine taarruza geçtiler Şiddetli ve kanlı bir savaş başladı.Akşama kadar bütün şiddetiyle devam etti.Düşmana ehemmiyetli zayıat verildiyse de biz de hayli yaralı ve şehit verdik.Şehitler arasında Yıldırım Taburu yaveri Yedek Teğmen Mahmut Söylemez de vardı.Düşmanın sayı üstünlüğü ve ateş kudreti karşısında cephanenin yetersizliği dolayısıyla ,akşam üzeri milli kuvvetler geri çekildi.Bütün bir savaş boyunca Körkün Köyü sırtlarında üstlenen birliklerimiz savaşa katılmamıştı. Bu hal ,halk ve milli müfrezeler arasında yenilgi sebebi telakki edildi.Heyet-i Merkeziye; durumdan Büyük Millet Meclisi Reisliğine ve 3. Kolordu Komutanlığı'na şikayette bulundu. Akbaba dan çekilen 9. Alay şehrin kuzeyindeki Dülük köyüne gitti. Yıldırım ve Milli Merkez Taburları şehre girdiler .Kolonel Debieuvre kuvvetleri de ikiye ayrılarak bir kısmı Körkün Nafak Boğazı yoluyla ,bir kısmı Küçük Kızılhisar Köyü yoluyla, şoseyi takiben batıdan Antep'e girdiler .Doğudan gelen birlikler Sarımsak Tepe, Düztepe ve Kurbanbaba'yı işgal ettiler. Düşman topçusu, yeni gelen topçuların da iştirakiyle şehri (Türk mahallerini) uzun boylu ve şiddetle bombardıman ettiler.

24 Mayısta Sarımsak Tepe gerisinde düşmanın bıraktığı birkaç nakliye arabasını zaptetmek için,birkaç çetenin ateş açması Sarımsak Tepe' de büyük bir çatışmaya sebep oldu.Bu tepeyi düşmandan geri almaya **Karayılan Molla ile Boyno oğlu Memik** ağa müfrezeleri memur edildi. Savaşta çete reislerinin en değerlilerinden olan **Karayılan şehit düştü.**,Sarımsak tepe elde edilemedi

Şehrin düşman tarafından sarılması ihtimali düşünülerek yeni savunma tedbirleri alındı.Çınarlı' dan Musullu' ya kadar iç cephe , "birinci mıntıka" adıyla Askerlik Şubesi Başkanı **Binbaşı Abdurrahman Bey** komutasına Musullu'dan Şeyh camiine kadar da şehrin güney ve kısmen doğu kesimini savunan siperler, "ikinci mıntıka" namıyla Yıldırım Taburu emrine ; Şeyh Camiinden Depo' ya (Çocuk Yuvasının bitişiği) kadar ,şehrin doğu ve kuzey kesimindeki siperler de "üçüncü" mıntıka " adıyla **Kasabın oğlu Mustafa Çavuş** emrine verildi. Her tarafta tahkimata hız verildi.

25 Mayısta Kolonel Debieuvre,kuvvetlerinden büyük kısmını Antep'te bırakarak geri kalan kuvvetleri ve 4500 Ermeni muhaciriyle Kilis'e hareket etti.27 Mayıs'ta 2. Fransız Tümen Komutanı uçakla Antep'e gelmiş Fransız mevzilerini ve Amerikan ,Ermeni müesseselerini gezmişti. Komutan bu arada Ermenilere Fransızların Antep'i terk etmeyeceği yolunda teminat vererek maneviyatlarını takviyeye çalışmıştır.

MÜTAREKE

28 Mayısta Ankara'dan Mutasarrıflığa ve Kuva-i Milliye Kumandanlığına gelen telgrafta ,30 Mayıs başlayıp 18 Haziran da bitmek üzere, Fransızlarla bir müterake yapıldığı bildiriliyordu. Müterake şartları arasında Adana,Tarsus ,Mersin hariç diğer işgal altında bulunan yerleri Fransızların bu yirmi gün içinde boşaltacakları ve esirlerin mübadelesi de vardı. Aynı mealde bir emir de 28 Mayıs sabahı bir Fransız askeri uçağı ile işgal Kuvvetleri Komutanlığı'na tebliğ edilmişti. Mütarekenin ikinci maddesi gereğince Fransızlar, Antep şehrini de boşaltacak şehir haricine çıkacaklardı, mütarekenin bu

maddesinin tatbik şekli mahalli Türk makamları ile Fransız İşgal Komutanlığı arasında yapılacak müzakereler sonunda kararlaştırılacaktı. Fransızlarla Bu maddenin uygulanması hususunun müzakeresine tarafımızdan Antep Ahz-ı Asker Kalemi Reisi Kurmay Yarbey İrfan Bey memur edilmişti. 29 Mayıs saat 15.00'te Fransız karargahında müzakereye başlandı. Fransızlar mütareke süresince cephe durumunun değişmemesini istiyorlardı, bizde şehrin tamamen tahliyesinde ısrar ediyorduk. Bu konu uzun tartışmalara sebep oldu. İrfan Bey, bir Fransız uçağıyla Kilis'e giderek Fransız Tümen Komutanıyla da müzakerelerde bulundu. Nihayet Fransızların Kolej' de , Zerdalilik' teki binalarda ve birde Çiftçinin Garafı'nda kalmaları, bunun dışında Ermeni mahallerini, Mardin Tepe' yi Kurbanbaba' yı boşaltmaları üzerinde anlaşmaya varıldı.

Fransızlar bu yerleri boşalttılar. 9 Haziran' da Yıldırım Taburu'nun iki bölüğü Ermeni mahalleriyle Fransızlar arasında bulunan Türk hastanesi (şimdiki Bahçelievler'in bulunduğu tepe) ve Beyazın oğlunun Hanı

(Eski Tekel Baş Müdürlük Binası)'nı işgal ettiler. Bu suretle Ermenilerle Fransızların ilişkileri tamamen kesilmiş oldu. Mütareke ile birlikte Türkler, aylardan beri açlık çeken Ermenilerin Türk mahallelerine inmelerine, zahire ve yiyecek almalarına, iş ve güçleri ile uğraşmalarına müsaade ettikleri gibi savaşın başlangıcında Türk kesimindeki Ermeni Evlerinde kalıp muhafaza altına alınan eşyaları da sahiplerine iade ettiler.

MÜTAREKE GÜNLERİ

Mütareke ile birlikte Antep'te normal hayat avdet etmişti. Dükkanlar açıldı, herkes iş ve güçleri ile uğraşmaya başladı. Ermeni Cemaat Meclisi toplanarak bundan böyle Türklerle iyi geçinmeğe ve Fransızlara yardım etmemeğe karar vermişler ve bu kararlarını hükümete bildirmişlerdi. Ermeni cemaatinin bu davranışına inanmak güçtü. Yaşlı Ermeniler bu vaadlerinde samimi olsalar bile Ermeni gençleri Türklere karşı derin bir nefret ve kin ile doluydu ve cemaatin söz sahibi de bunlar idi. Bugünkü şartlar altında uysal görünseler bile herhangi sıkışık bir durumda bize ihanet edecekleri aşıkardı. Bu hal Türklerce bilinmekle beraber, başta bulunanlar tarafından günün icabına uyularak bilmezden gelindi. Ermenilerin bol gıda maddesi ve zahire alarak biriktirmelerine müsaade edildi. Ermenilerin silahları da toplanmadı. Halbuki daha tedbirli davranılsaydı, silahların toplanması mümkün olurdu. Türk ve Ermenilerden kurulu bir inzibat kuvveti, Ermeni semtinde, Eyyüpoğlu Mahallesindeki Ali Cenani Bey' in evine yerleştirildi. Bunlar, Ermeni mahallelerinin inzibat ve asayişini sağlamakla görevlendirildi. Bu arada askeri hazırlıklarda ikmal edildi. 1310-1314 doğumlu erlerden, gönüllü çalışanlar dışında olanlar silah altına çağrılarak nizamiye birliklerine (bu birlikler 9. Alay ve Milli Merkez Taburu), 1306-1309 doğumlu erat da " Kuva-i Milliye " adı altında semtlere ve şehir dışındaki Milli müfrezeler emrine verildi. Bu doğumluların dışında olanlar serbest idi. Silah altına çağrılanlardan 40 altın lira nakdi bedel verenler de mükellefiyet dışı bırakılmıştır.

Yıldırım Taburu ,3 Türk Maksim makineli tüfeğinden mükrekkep bir makineli tüfek bölüğü ve 1 inzibat bölüğü ile takviye edildi . (İnzibat bölüğü, savaşın ikinci devresi başlayınca Merkez Komutanı Aslan Bey Emrine verilmiştir.)Düşmandan istignam edilen Fransız otomatikleri de bölüklere dağıtıldı. Lewis makineli Tüfeklerinin cephanesi az olduğundan , Yıldırım Taburu tüfekçisi Yusuf Usta tarafından bu tüfekler Türk mermisine göre tadil edildi.

18 Haziranda, mütareke müddeti sona erdiği halde ne Türkler ne de Fransızlar şehir içinde savaşa istekli görünmediğinden mütareke süresi kendiliğinden uzamış oldu. Türkler Fransızların Antep' i tahliye edeceğini umuyor, Fransızlar ise işgale başladıkları Suriye' deki hareketlerinin sükunet yapılmasını temin için Antep' e yeniden başlarına gaile açmak istemiyorlardı

Antep heyet-i Merkeziyesi, Kuva-i Milliye Kumandanı **Recep Bey**' in tutumundan memnun değildi. Recep Bey namuslu, vatansever bir insan olmakla beraber yumuşak huylu ve pasifti. O günün şartları, mütecellit, atılgan ve otoriter bir baş istiyordu. Ermenilere karşı yumuşak davranan, Fransızlarla temasına dahi müsaade eden Recep Bey, o günkü durum icabı, bütün askeri, idari, mali mesuliyetleri üzerinde taşıyan Heyet-i Merkeziye' ye kıymet vermiyor, tavsiyelerini dinlemiyordu. Bu sebeple, mütarekenin ilk günlerinde Recep Bey ile Heyet-i Merkeziye, Recep Bey'i şikayete başladı, ve Temmuz ayı ortalarında Recep Bey bu vazifeden alınarak yerine **Kurmay Yarbey İrfan Bey** tayin edildi ve yine Heyet-i Merkeziye' nin müracaatı üzerine, **Mutasarrıf Celal Bey** başka yere aldırılarak yerine eski Hama Mutasarrıfı **Sabri Bey** tayin olundu.

25 Temmuz' da Yıldırım Taburu Komutanlığı'na Özdemir Bey ile Suriye'den gelen **Üsteğmen Muharrem Bey** isimli Şamlı bir subay tayin edilerek, vekalet yapmakta olan **Kamil Haznedar** tabur yaverliğine atandı. Antep' teki Milli kuvvetlerin, yedirme, giydirme, cephane ve teçhizatı Heyet-i Merkeziye tarafından temin edildiği gibi 9. Alayın da iâşesi, gene bu kurum tarafından sağlanıyordu. Büyük Millet Meclisi kurulup memleket idaresini ele aldıktan sonra, Heyet-i Merkeziye, Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na müracaatla iâşe ve teçhizat giderleri için yardım istedi.

Savaşın başından beri Kuva-i Milliye olarak silah altına alınmış bulunanlara yeniden vazifeye çağrılan erler,hep çiftçi ve esnaf takımı, şehrin fakir halkından ibaretti. Savaşın uzaması dolayısı ile bunların aileleri perişan duruma düşmüşler, kendileri de sızlanmaya başlamışlardı. Yıldırım Taburu Komutan Vekili **Kamil Haznedar**'ın teşebbüsüyle, Heyet-i Merkeziye' nin yardımı ve hükümetin desteğiyle Kamil Haznedar'ın başkanlığında "Muhtac-ı Muavenet Asker Ailelerine Yardım " adıyla bir cemiyet kuruldu. Bu cemiyete gelir kaynağı olarak Vakıflar idaresinin elinde bulunan "İtama Meşrut" (fakirleri yedirmeye ayrılmış) vakıflar geliri ile belediyenin tellaliye resmi gösterildi ve asker ailelerine yardıma başlandı. (Bu cemiyet Lozan sulhunun aktinden sonraya kadar çalışmış ve fakir asker ailelerine faydalı olmuştur.)

Mütareke şartlarına göre Fransızlar Kilikya' da Kozan ve Kadirli' yi boşaltarak demiryolunun güneyine çekildikleri gibi 25 Haziranda Katma' daki Tümen Komutanlığı'ndan verilen emirle Carabulus' ta bulunan Şark kolunun himayesinde, Akçakale'den Carabulus'a kadar bütün istasyonlar Fransızlar tarafından tahliye olunmuştur. Bu boşaltma sırasında Fransızlar Urfa Kuva-i Milliyesi tarafından devamlı olarak taciz edilmiştir. 5 Temmuzda Birecik'i boşaltan Fransızlar 10 Temmuzda Carabulus'u da boşaltarak Akçakoyunlu istasyonunda toplanmıştır. Carabulus'tan , son kfile hareket ederken Urfa Kuva-i Milliye Komutanı **Pehlivan-zade Nuri Bey** Carabulus'a bir gece baskını yapmış; 500 kadar koyun, keçi ve bir miktar mühimmat elde etmiştir.

Güney demiryolları üzerinde ve Akçakoyunlu'nun doğusunda bulunan bütün istasyonları boşaltan Fransızlar, Akçakoyunlu istasyonunu esaslı bir surette tahkim ederek burada kuvvetli bir müfreze bırakmışlardı. Pehlivan zade Nuri Bey, Urfa Kuva-i Milliyesi' nden başka Birecik ve Nizip Kuva-i Milliyeleri ile Antep' ten 200 mevcutlu Milli Merkez Taburu'nu da celp ederek bu kuvvetlerle, 18 Temmuz' da Akçakoyunlu istasyonuna taarruza başladı. Müstahkem mevzilerde top ve makineli tüfeklerle mücehhez düşman , düz arazide hücum eden milli kuvvetlere baş kaldırtmıyordu. Elde top olmadığından makineli tüfek yuvaları tahrip edilemiyor, yapılan hücumlar başladığı yerde kalıyordu. 25 Temmuzda Kolonel Andrea komutasında Katma' dan süratle hareket eden üç avcı taburu, yarım sipahi alayı, iki batarya toptan kurulu imdat kuvveti yolda milli kuvvetlerle çarpışarak ve sık sık kesilen demir yolunu tamir ederek 31 Temmuzda Akçakoyunlu' ya yetişti. Düşmanın üstün kuvvetlerle takviyesi karşısında Pehlivan-zade Nuri Bey muhasarayı kaldırmaya mecbur oldu. Milli kuvvetler yerlerine dağıldı. Akçakoyunlu' dan dönen Milli Merkez Taburu Antep'te Balıklı cephesine yerleştirildi ve savaş sonuna kadar bu mevzilerde kaldı.

Mütareke sırasında Antep'te vukuu bulan önemli olaylardan biri de 23 Temmuzda, Ermenilerin baş kaldırışıdır. Olaylar şudur;

Ermeni kesiminde olup Türk mahallelerine yakın olan Eyyüpoğlu Camii' ne bir müfreze yerleştirilmesi düşünülmüştür. Yıldırım Taburu 3. Bölüğünden 30 kişilik bir kuvvet camide yerleşmek üzere Eyyüpoğlu' na gelmişti. Bunu gören Ermeniler derhal silaha sarılmışlar, caminin işgaline mani olmuşlardı ve aynı dakika bütün Ermenilere haber verilerek, Türklere karşı yapılp da mütarekede kaldırılan barikatların da tekrar tahkimine başlamışlar ve barikatları 17 dakikada tamamlamışlardır. Hadiseyi haber alan Mutasarrıf ve Komutan, derhal işe müdahale ederek Ermeni Cemaat Meclisini çağırılmışlar, caminin işgaliyle fena bir maksat güdülmediğini anlatarak ikna etmişler ve barikatları kaldırtmışlardı. Ermenilerin en ufak bir şüphe üzerine düşmanca bir durum daha önce de biliniyordu. Hatta bu husus 29 Haziranda 13 numaralı telgrafla Ankara' ya, 3. Kolordu' ya Mıntika Kumandanlığı'na Heyet-i Merkeziye tarafından arz edilmişti.

Ermenilerin yeni bir savaş açması, Fransız garnizonu ile Ermeni mahallesi arasında, Belediye Hastanesiyle Beyazın Hanındaki iki bölüğün durumunu tehlikeye düşürecekti. Kolej ve Zerdalilik' teki düşmana karşı mevzilenen bölüklerin arkası Ermeni mahalleleri idi. Bu bölüklerin geri çekilmesi, ricat yolu Ermeni kesiminden mümkün değildi.

Mütarekede Suriye Ahvali: Konumuzla dolaylı olarak ilgili bulunan, Suriye' nin durumuna da değinmek faydalı olur;

Suriye' yi savaşıla zapteden İngilizler, Şam merkez olmak üzere Suriye' de bir kukla hükümet kurmuşlar ve başına da Şerif Hüseyin' in büyük oğlu Faysal'ı kral olarak getirmişlerdi. İngilizler' in Fransızlar lehine memleketlerini tahliyesi üzerine Suriyeliler Fransızları yurtlarına sokmak istememişler ve mukavemet hazırlıklarına başlamışlardı. Fransızların sahipsiz buldukları Türk Vilayetlerini daha önce işgale başlamaları Suriye'ye, teşkilatını kuvvetlendirmek imkanlarını sağlamıştı. Türklerle yapılan mütareke üzerine Fransızların, birliklerini Katma' da toplamaları, Suriye'nin işgali için bir hazırlık olduğundan, Suriye resmi makamları Türklerle tedafii bir anlaşma zemini aramak mecburiyetinde kaldılar. Bu temaslar gayr-ı resmi yapıyordu.

3 Temmuzda Suriye' yi temsilen jandarma Müfettişi **Cemil Bey** ile, Türkiye namına, Kilis Kuva-i Milliye Kumandanı **Polat Bey** ve Kilis Heyet-i Merkeziye' si arasında Kefer Geni Köyü' nden bir toplantı yapılmış ve aşağıdaki hususlar kararlaştırılarak Ankara' ya arz edilmek üzere Antep Heyet-i Merkeziyesi' ne gönderilmiştir.

1. Müşterek düşmana karşı iş ve hareket birliği yapmak için bir harp meclisi teşkili
2. Kilis Kuva-ı Milliye' sinin ihtiyacı olan iki topun Suriye makamları tarafından temini.
3. Katma, Hama, Kilis ve Antep havalesinde bulunan Fransız birliklerinin hareketinden karşılıklı bilgi verilmesi.
4. Fransız ve Ermeniler tarafından yapılan gıda ve harp malzeme nakliyatına mani olunması.
5. Kuvay-ı Milliye için silah tedarikine memur zevata kolaylık gösterilmesi.
6. Kilis ve havalesiyle, Suriye' de Fransızlar' la yapılacak savaşlarda işbirliği yapılması.

Bu kararlar telgrafla Ankara' ya yazılmış, iki taraf arasında kesin bir anlaşmaya varılmadan, Katma' da toplanan Fransız birlikleri 23 Temmuzda silah patlatmadan Halep' i işgal ettiklerinden bu teşebbüs doğmadan ölmüştür. Ne var ki Halep Heyet-i Merkeziyesi ile temasın muhafaza edilmesi, Antep' te Fransızlarla savaş tekrar başladıktan sonra, Suriye içlerine akıncı müfrezeleri gönderilmesine ve orada teşkilatlanan yerli müfrezelerle iş birliği yapılarak Fransızlar iz' aç ve meşgul edilmek suretiyle Antep' teki kuvvetlerinden bir kısmını Suriye' ye aktarmak zorunda bırakılmalarına yardım etmiştir.

ANTEP MÜDAFAASININ İKİNCİ DEVRESİ

Cephe komutanlığı taarruz kararına vardıktan sonra Maraş' ta bulunan iki toplu bir dağ topu takımını Antep' e göndermiş, 180 kişilik Boyno oğlu Memik ve Güçeyli Ahmet Ağa müfrezelerini şehre soktuktan sonra 28 Temmuzda Antep Mıntika Komutanlığınca birliklere verilen taarruz emri özetle şöyledir.

1. Düşmanın kuvveti, makineli tüfek ve otomatiklerle takviye edilmiş 400-500 piyade ile üç toptan ibarettir. Bu kuvvet, büyük kısmı Kolej' de olmak üzere Zerdalilik' teki karargahta ve Çiçinin Garafı' nda bulunmaktadır.
2. Düşman kuvvetleri, Suriye üzerinde hareket halinde bulunduklarından Antep' in temizlenmesi zamanı gelmiştir. Düşmana karşı yapılacak taarruz garafın işgaliyle başlayacak, daha sonra Zerdalilik' teki karargah binası tahrip edilerek Kolej tazyik olunacaktır.
3. Harekat, 29 Temmuz, Perşembe günü, ezanı saat 02, zevali saat 06' da, düşman birliklerinin talime çıktıkları anda başlayacaktır. Düşman talime çıkamayacak olursa ani bir baskınla garaf binası işgal olunacaktır.
4. Taarruz Müfrezesi Kumandanı 9. Alay, 1. Tabur Kumandanı Fikri Bey, (İbrahimli Köyünde bulunuyordu) Maraş' tan gelen topçu takımını da emrine alarak İbrahimli' de toplanan kuvvetle garafı işgal ve karargah binasına taarruz edecektir.
5. Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey komutasındaki Antep Taburu, bir makineli tüfek taburu ile Mardin Eytamhanesiyle Kurbanbaba, Azez yokuşunu işgal ederek Kolej' i makineli tüfeklerle ateş altına alacaktır. Bu müfreze Fikri Bey müfrezesi harekete geçmeden varlığını düşmana hissettirecektir. Belediye hastanesinde ve Beyazın Hanında bulunan Yıldırım Taburu' nun 4. ve 1. bölükleri, Ermenilere karşı zahiri dostluk eserlerini bozmadan Kolej ve Zerdaliliği ateş altına alacaklardır.
6. Topçu mevzilerini umumi maksada göre topçu kumandanı tayin edecektir. topçu atışının dağılmasından sakınılmamalıdır.
7. Kasaba dahilinde bulunan Yıldırım Taburunun iki bölüğü ile Memik ve Ahmet Ağa' ların müfrezeleri Binbaşı Bekir bey (Kızılhisar Askerlik Şube Başkanı) emrinde şimdilik ihtiyata kalacak, şehir içinin intizam ve sükunetini muhafaza ve icabında müdafaa edecektir.

8. Ben savaşın başlangıcında İbrahimli köyü civarında bulunacağım. 28.7.1336

Mıntıka komutanı İrfan

Bu emir üzerine şehirde bulunan Antep Taburu, geceden Mardin binasıyla Kurbanbaba ve Azez yokuşunu işgal etti. Fikri bey müfrezesi de İbrahimli' den hareketle garaf binasına yaklaşıp hücum mevzilerini tuttu. (daha önce bu müfreze subayları köylü kılığına girerek garaf ve çevresine incelemişler ve hücumu elverişli yerleri tespit etmişlerdi.)

29 Temmuz sabahı Çitçinin Garafı ve Kolej' deki Fransız birlikleri günlük eğitime başlamak üzere binalarından çıktılar. Saat 00.06' da İbrahimli tepelerinden atılan ve garaf binasına isabet eden bir top mermisiyle her taraftan düşman üzerine ateş başladı. Tetikte bulunan ve daima bir baskını bekleyen düşman, gafil avlanamadı. Kolej'in güneyi de talim yapan birlikler hemen siperlerine girerek mukabeleye başladıkları gibi Çiftçi Garafı'ndaki birlikler de kendi binalarına sığındılar. Fikri Bey müfrezesinin hücum dalgaları garafın etrafındaki tel örgülerde durdu. Tel örgü dışında kalan düşman süngülandıysa da müstahkem mevzilerden açılan makineli tüfek ateşi karşısında tel örgüler aşılamadı. Tel örgü çevresinde savaşan **Fikri Bey** müfrezesi fazla kayıp verdiğinden çekilmek zorunda kaldı. Başta, Bölük Komutanı Teğmen **Hikmet Efendi** ve **Antepli Faik Çavuş** olmak üzere ehemmiyetli şekilde şehit verilmişti. Topçumuzun Garaf ve Koleji bombardımanından, cephane yetersizliği sebebiyle bir netice alınamadı. Büyük okul binasına isabet eden 105'lik bir obüs mermisi binada büyük bir rahne açmıştır. 250-300 metreden Belediye hastanesini bombardıman eden düşman topçusu, siperleri, kapalı yolları tamamen tahrip etti. Siperleri çöken erlerden sağ kalanlar ateşe devam ediyorlardı. 4. Bölük Takım Komutanı Hayri Tuna yaralandı. Burada da birçok yaralı verildi. Taarruz durduktan sonra karşılıklı topçu ateşi aralıklarla akşama kadar sürdü. Savaşın yeniden başlaması üzerine, zaten düşmanlıklarını gizlemeğe lüzum görmeyen Ermeniler, hemen siperlerine ve mazgallarına yerleşerek Türkleri Ermeni mahallelerine sokmadılar. Yaralı ve şehitlerin mahallelerinden geçirilmesine müsaade etmediler. Bazı yaralıları kayıptan öldü. Gece karanlık bastıktan sonra hastanedeki yaralı ve şehitlerimiz geri götürülebildi. Bugünden sonra hastane ve Beyazın Hanında bulunan bölüklerimizin gerisi Ermeni tehdidi altına girdi. Ermeniler, her gün irtibat yolları üzerinde yeni yeni mazgallar açıyordu. 30 Temmuzdan, 10 Ağustosa kadar tarafımızdan yeni bir teşebbüs yapılmadı. Düşman karargahı ile Kolej devamlı ateş altında tutuldu. Düşman topçusu devamlı olarak hastane Beyazın Hanını bombardıman ediyor, gündüz yıkılan siperler gece yapıyordu. Bu arada hayli zayıat veriyorduk.

Bu arada Akçakoyunlu' da bulunan Andrea müfrezesini gözetlemek maksadıyla **Boyno Memik** ve **Güçeyli Ahmet Ağa** lar komutasındaki 180 kişilik müfreze, Nafak Boğazı'nın güneyindeki tepelere gönderilmişti.

ANDREA'NIN ANTEP GELİŞİ VE ŞEHRİN MUHASARASI

Antep' teki garnizonlarını sıkışık durumdan kurtarmak için Akça koyunlu' da bulunan Kolonel Andrea kuvvetleri ,yeni birlikler ve ağır çaplı toplarla takviye edilerek 9 Ağustosta Antep'e hareket etti. Bu kol ;

Beş piyade taburu ,bir hafif müstemleke makineli tüfek bölüğü,iki süvari bölüğü,75'lik bir batarya top ,65'lik iki batarya top,155'lik yarım batarya top,1 istihkam müfrezesi,bir tank müfrezesi bir cephane kolu 400 araba ve 1000 kadar deveden müteşekkil bir nakliye kolu ile bir seyyar hastaneden ibaretti.

Düşmanın hareketini haber alan Mıntıka Kumandanı 9 ncü Alay' ın 1 nci taburu ,Antep Taburu ve bir kısım milli müfrezelerle,düşmanı Nafak Boğazı güney sırtlarında (Gavurun Dağı) savunma tertipleri aldı ve İkiz kuyu istikametinde bir keşif kolu çıkardı.Düşman hiçbir mukavemetle karşılaşmadan İkiz kuyu' ya yetişti. Öncüleri köyün kuzeyindeki sırtlardan keşif kolumuzu geri attı ve ikiz kuyu' da geceledi.

10 Ağustos sabahı,düşman sağ kanadını Şiveydin,sol kanadını Küçük Mahsere sırtlarında Milli kuvvetlerle karşılaştı.Oldukça şiddetli bir müsademedi sonra kuvvetlerimizi geri atarak Korkün' ün kuzey sırtlarında tutundu.Düşmanın sağ kanadı,Şiveydin 'in doğusundaki bahçeliklerden açılan ateşle hayli hırpalandı. Topçusu ile mukavemeti kırarak Nafak Boğazı istikametinde ilerledi. Düşman öncüleri ,kendi topçusuyla kısım-ı küllinin topçusu himayesinde Nafak Boğazı güney sırtlarındaki mevzilerimize yüklendi. Karşılaştığı şiddetli ateş karşısında duraladı.Bu sırada Kehriz Köyünü tutmuş olan düşmanın sol kanadı,Dostluk ve Düztepe istikametinde ilerleyerek birliklerimizin

şehirle irtibatını tehdiye başladı. Düşmanın kuvvetli topçu himayesinde tekrar cepheden taarruzu karşısında birliklerimiz çekilmeye mecbur oldu. Bu birliklerden pek azı Antep'e girebildi. İrfan Bey'de dahil bütün birlikler Antep'in kuzeyindeki köylere çekildiler. Andrea'nın hareketini telsizle haber alan düşmanın Antep garnizonu, 10 Ağustos sabaha karşı, saat 02.00'de Azez yokuşu, Kurban baba ve Mardin binasını işgal etmek üzere Kolejden bir müfreze çıkardı. Karanlıktan faydalanan müfreze Yıldırım Taburunun bir takımı ile savaşa tutuştu. Saat 14.00'e doğru Andrea'nın sol kanat birlikleri Dutluk istikametinden geçerek Kurbanbaba'yı arkadan da sıkıştırınca buradaki kuvvetimiz Mardin binasını çekilmek zorunda kaldı. Düşman Kurbanbaba'yı tutarak Kolejdeki garnizonla irtibat kurdu.

Geceyi Nurgana köyü civarında geçiren Andrea, fecirle birlikte sağ kanadıyla Göllüce vadisinden geçerek Dülükbaba tepesine yöneldi. Dülükbaba'da milli müfrezelerle karşılandı, silah ve sayı üstünlüğü ile bu kuvvetleri dağıtarak Dülükbaba'yı işgal etti. Batıya, Maraş şosesine doğru ilerledi. Sam köyü istikametinde çekilmekte olan bir topçu birliğine saldırdı. Boğaz boğaza çetin bir savaştan sonra topçu efradından birkaçını şehit, diğerlerini çekilmeye mecbur bırakıp bir dağ topunu elde etti. Andrea sol kanadı ile de sabahın erken saatlerinde, şiddetli topçu atışı himayesinde Sarımsak Tepeye saldırdı. Şiddetli bir mukavemet ile karşılaştığından 155'lik toplarla siperlerimizi dövmeğe başladı. Siperlere tam isabet kaydedildi. Birçok Türk eri ve bu arada makinalı çavuşu Arabın oğlu Tevfik Çavuş şehit oldular. Geri kalanlar şehre çekildiler. Sarımsak Tepenin zabtından sonra düşman Mardin binasına taarruza başladı.

Burada da şiddetli bir mukavemetle karşılaştı. 75'lik ve 155'lik toplarıyla binada büyük rahneler açtı. Siper ve mazgallar dağıldı, bir makinalı tüfek parçalandı. Binada tutunma imkanı kalmadı. Birçok yaralı ve şehit bırakan 4 ncü bölük, şehre ric'ate mecbur oldu. Bu birliğin ricat yolu Ermeni mahallesine karşı açıldı. Ermeniler çekilen kuvvetlerimize ateş etseler bir kişi sağ dönemezdi. Bereket versin bu kancıklığı yapmadılar.

Mardin binasının işgalinden sonra Andrea birlikleri, Kurban baba'nın gerisinde toplandı ve burada karargahı kurdu, toplarını da Kurbanbaba'ya yerleştirerek irili ufaklı toplarıyla şehri bombardımana başladı. Aynı gün de Ermeni mahallesiyile Fransızlar arasında Belediye hastanesi ve Beyazın Hanındaki iki bölüğümüz de geri alındı. Ermeniler, Türklere karşı mütareke den önce tuttukları Suburcu ve Çınarlı karşındaki siperlerini yeniden işgal ettiler, yolları barikatlarla kapattılar. 11 Ağustosta öğleye kadar süren savaşlar sonunda şehir üstün kuvvetler tarafından tamamen sarılmıştı. Şehir sarıldığı gün iki taraf kuvvetleri şöyle idi :

Fransızlar;

7 Tabur piyade

2 Süvari bölüğü

3,5 Batarya 75'lik Sahra, 65'lik dağ topu .

½ 155'lik ağır batarya .

Tekrar savaşa hazırlanan 1500 kadar Ermeni gönüllüsü.

Türkler :

350-400 mevcutlu Yıldırım Taburu

600 semt efradı. (büyük kısmı silahlı)

Düşmana göre çok zayıf olan silahlı mevcudu, her tarafı cephe haline gelen şehrin Türk kesimini savunmaya yetmeyecek kadar azdı. Eldeki cephe mevcudu ise bir günlük sıkı savaşa yetmeyecek kadar noksandı. Mıntika Komutanı İrfan Bey de hariçte kaldığından bir komutandan da yoksundu. Özdemir Bey'in Komutanlığı : Böyle en kritik ve tehlikeli bir zamanda şehrin komutasız kalması mümkün olmadığından Mutasarrıf Sabri Bey'in başkanlığında Heyet-i Merkeziye, semt reisleri ve şehrin ileri gelenleri bir toplantı yaptılar ve bu komuta işini gördüler. O sırada Antep'te bulunan Özdemir Bey'i Etraf-ı Şehir Cepheler Komutanı unvanıyla şehirdeki kuvvetlerin başına getirmeyi kararlaştırdılar.

Özdemir Bey, kumandayı eline aldıktan sonra şehri altı mıntıkaya taksim etmiş ve her mıntıkaya bir komutan tayin etmiştir.

Birinci mıntika : Çınarlı'dan Musullu'ya kadar iki cephe. Komutanı **Askerlik**

Şube Reisi Abdurrahman Bey.

İkinci mıntika : Gazhane Cephesi, Musullu' dan Aydınbaba' ya kadar .Komutanı ,

Jandarma Üsteğmeni Kemal Bey.

Üçüncü mıntika : Aydınbaba Tepesi, Komutanı **Ökkaş Bahri Bey.**

Dördüncü Mıntika : Şehreküstü Cephesi . Aydınbaba'dan Mağarabaşı'na kadar, şehrin doğu kısmı . Komutanı **Milis Asteğmen Arif Çavuş**.

Beşinci Mıntika: Yazıcık Semti, şehrin kuzey kısmı Komutanı **İncözade Hüseyin Efendi**.

Altıncı Mıntika : Tabakhane. Komutanı **Dayı Ahmet Ağa**.

Dört bölüklü Yıldırım Taburu ile Milli merkez Taburundan şehirde kalan ve **Fehmi Kayaalp** komutasında teşkil eden Antep Taburu, bu altı cepheye taksim edildi. Ayrıca her semtin efradı kentinde vazife almıştı.

Düşmanın muhtemel bir taarruzuna karşı büyük küçük şehir halkı vazifeye çağırılmıştı. Savaşa katılmayan şahısların elindeki silahlar toplanarak savaşa yarar halka verilmiş, cephelere dağıtılmıştı. Geri kalan erkek, kadın hatta çocuk, bütün şehir halkı kazma kürek gibi elde bulunan vasıtalarla cepheleri tahkime koşturulmuştu. Şiddetli bombardıman altında bu tedbirler alınırken şehrin şark methalinden elinde beyaz bir bayrakla bir köylü, düşman komutanından bir ultiatom getirdi. Mutasarrıflığa hitaben yazılan ultiatom aynen şudur:

Sevr muahedesiyle Antep, Fransız mandasına verilmiştir. Kolonel Andrea'nın galip kuvvetleri tarafından memleketimiz kuşatılmıştır. Bu kuvvetler karşısında sizin hala mukavemetiniz, meczubane bir hareketten başka bir şey değildir. Ağır obüs toplarımızla pek amansız bir surette, memleketinizi taş üstünde taş kalmayınca kadar tahrip edeceğiz. Bunu arzu etmiyorsanız aşağıdaki şartlarımızı kabul ettiğinizi bildiriniz. Aksi taktirde zuhur edecek katliam ve vahşetten dolayı Fransa hükümeti hiçbir mesuliyeti kabul etmeyecektir.

Şartlar şunlardır ;

- 1. Şehrin bilakayd-u şart iki saate kadar teslimi.*
- 2. Saat 17.00 'de Antep Mutasarrıfı ve bilumum memurlar,memleket ayarı,milli birlikler kumandanı arz-ı mütevaad etmek üzere Fransız karargahına geleceklerdir.*
- 3. Şehir dahilindeki muharip kuvvetler silahlarıyla birlikte teslim edilecektir.*
- 4. Antep kasabası halkı,Fransızlara isyan ettiklerinden dolayı ceza almak üzere 1,5 milyon altın lira tazminat ödeyecektir.*
- 5. İş bu tazminat ödeninceye kadar bütün eşraf ve tüccarlar mevkuf tutulacaklardır.*

*Kolonel
Abadi*

*Kolonel
Andrea*

Bu ultiatom üzerine Mutasarrıf, Cephe Kumandanı ve Heyet-i Merkeziye durumu konuşmuşlar, Mutasarrıf ve Kuva-i Milliye kumandanı imzalarıyla ultiatoma şu yolda bir cevap vermedi kararlaşmışlardır.

Kolonel Abadi ve Andrea Cenaplarına :

- 1- Öz yurtlarını savunan Antepliler sizden zelilane af talebinde bulunmaktan ise siperlerin altında kalarak ölmeyi tercih ederler.*
- 2- Antep halkı ya vatanını kurtarmağa veya ölmeye azmetmiştir. Antep'te taş, taş üstünde kaldıkça ve bir tek Antep' li sağ bulundukça bu kasabaya kat'iiyen giremeyeceksiniz.*

Bu cevabı alan düşman saat 18.00'den itibaren büyük ve küçük çaplı bütün toplarıyla şehri bombardımana başladı. Patlayan mermiler içinde şimdiye kadar Antep'in görmediği 155'lik obüsler de vardı. Hiçbir engel tanımayan mermiler iki katlı kargir bir binayı yerle bir etmeye yetiyordu. Her mermi bir evi yıkıyor bir yuvayı harap ediyordu. Şehir çok feci bir hal almıştır. Her tarafı kesif toz duman bulutları kaplamıştı. Taş, tahta demir parçaları ,insan vücutları havada uçuşuyordu. Bombardımanın geceye rastlatılması bu dehşeti bir kat daha artırıyordu. Bombardıman hiçbir yeri ayır etmeden şehrin her tarafına tevcih edilmişti.

Düşman şiddetli ve amansız bombardımanını bilhassa şehrin müdafaasız semtlerine yöneltmişti. Bununla savaş dışında kalan halkın maneviyatını kırarak müdafaa fikrine karşı reaksiyon hazırlamak istiyordu. Aynı gece bombardıman devam ederken şiddetli bir piyade ateş baskını ile şehrin güneyinde Gazhane Cephesinde bir kısım düşman kuvvetleri görüldüyse de mukabil ateşimizle geri püskürtüldü, ama eldeki cephanenin mühim bir kısmı da sarf edilmiş oldu. Gündüz şehir

bombardıman edilirken düşman uçakları şehre beyannameler atıyor ve halkı teslim olmaya çağırıyordu.

12 Ağustos günü, gene bir köylü ,ekinde beyaz bir bayrakla şehrin doğu medhalinde göründü.İkinci bir ultimatoma getirmişti. Bu ultimatoma şehrin derhal teslim olması isteniyor Fransızların mertliğinden alıcnaplığından maksatlarının halkın refah ve saadeti olduğundan bahsediliyordu.Şehrin teslimine bir işaret olmak üzere Kalenin güney burçlarından birine bir beyaz bayrak çekilmesi isteniyordu. Bu ikinci ultimatoma üzerine Mutasarrıf ,Cephe Komutanı ve Heyet-i Merkeziye toplanarak durumu bir daha gözden geçirdiler.

Şehrin durumu feciydi. Mütarekeden önceki savaşta olduğu gibi şehir,75'lik ve 65'lik toplarla bombardıman ediliyordu. Bütün binalar taştan yapılmış,sağlam olduğundan bu toplar fazla tahribat yapamıyordu. Evlerinde bodrum katı,mağaralar bulunan aileler kendi evlerinde barınabiliyordu.Evlerinde sığınacak yerleri olmayanlar ise Karanlık Bedesten, Yenihan, İki Kapulu Han, Emirali Hanı, Müftü Hanı'nın geniş ve kayadan oyma ahırlarında kalıyorlardı.155'lik topların gelişi bütün evleri,bodrum katları da olsa barınamaz hale getirmişti.Büyük evlerin dahi bir mermi ile yıkılışı, patlayan obüslerin çıkardığı alı yeşilli duman ve bunların arasında taş, toprak ve bina enkazıyla birlikte havaya uçan insan vücutları, halk üzerinde şiddetli bir tepki yaratıyor, müdafaa azmini sarsıyordu. Şeyh camii hasta hanesi yaralılarla dolmuş olduğundan Hacı Halil ve Hacı Vahap sokaklarındaki bütün evler hasta hane haline getirilmişti .Halkın mahfuz yerlerde bir arada sıkışmasından ,havasızlıktan ,bulaşıcı hastalıklardan dolayı ölmesinden korkuluyordu.

Hastane de çalışan dört hekim ,yaralıları bakmağa güç yetiştiriyorlardı. Elde ilaç namına bir şey kalmamıştı. Kloroform ,tetanoz serumu da yoktu.Ameliyatlar bayıltmadan yapılıyordu. Sağlık Müdürlüğü Ermeni mahallesinde bulunan, Amerikan Hastanesi'nden kloroform ve tetanoz serumu istedi.Fransız komutanı kloroforma müsaade etmemiş,yalnız bir miktar tetanoz serum alabilmişti.Bu durum karşısında Fransızlara mülayim cevaplar verilerek oyalamak ve bu arada dışarı ile irtibat kurarak dışarının durumun öğrenmek mümkün olursa ilaç ve cephaneye getirmek yolunun tutulması kararlaştırıldı ve ona göre ultimatoma şu mealde bir cevap yazıldı.

- 1- Antep'in Fransız mandasına verildiğine dair hükümetin bir emir alınmadığından teslim teklifinin böyle bir emre intizarı zaruri kıldığını.
- 2- Fransız medeniyetinin; ihtiyarlar ,kadınlar ve çocuklar üzerine mermi atmaya müsaade etmeyeceğine itimat olunduğu ve Fransa'nın şarkta top darbesiyle hiçbir hareket yapmayacağına dair Mösyö Miya'nın beyanatı buna delil gösteriliyordu.

Bu cevap üzerine topçu ateşi hafifledi,.Günlerden beri mağaralarda,su yollarında sıkışık kalmış,havasızlıktan bunalmış olan halk ,sığınaklardan çıkmış ve temiz hava almak imkanına kavuşmuştu. Yeniden bütün güçler bir araya getirilerek tahkimata hız verildi .Dışarıdaki birliklerle irtibat kurmak ,dışarıdaki kuvvetleri öğrenmek mümkün olursa cephaneye ve ilaç getirmek üzere muhasara hattının açık kalan yerlerinden gönüllü postalar çıkarıldı.

15 Ağustosta Fransız komutanları bir ultimatoma daha vererek şehrin derhal teslimini istediler. Aynı gün de Ermenilerden de Ador ve Fıstıkçıyan imzalarıyla bir ultimatoma geldi.Bunda da şehir akşama kadar Fransızlara teslim olmadığı taktirde Ermenilerin de yeniden savaşa katılacakları bildiriliyordu.11 Ağustosta eski cephelerini işgal eden Ermeniler savaşmıyor ,ancak Türklerin Ermeni mahallelerine ve Ermenilerin Türk semtine geçmelerine müsaade etmiyorlardı.Aynı gün de Ermeni Reis-i Ruhanisi ile Ermeni Cemaat Meclisinin bir üyesi Türk semtine geçerek mutasarrıf ve Heyet-i Merkeziye' ye ,Ermenilerin savaşa katılmayarak tarafsız kalacaklarını temin etmişler ve Türkleri hakkında hiçbir kötü niyetleri olmadığını bildirmişlerdi.Üç gün sonra Fransız ultimatomuyla birlikte başlayan Ermeni saldırısı ,beklenmeyen bir olay olmamakla birlikte ,durumu daha da güçleştiriyordu.Düşman,bir iki oluyor,dış cephelere bile kafi gelemeyen müdafilerin kuvvet ayırarak Ermeni cephelerini de takviye etmesi gerekiyordu.

Bunlardan da önemlisi de Türk halkı arasında artan hoşnutsuzluk ve kaynaşma idi.Memleketi koruyacak asker olmadıkça savunmanın yararsızlığı ,insanların yok yere öldürülmesine ve şehrin harap edilmesine artık bir son verme zamanı geldiği bazı çevrelerde açıkça söylenir olmuştu.Her şeyden evvel bu durumun aydınlatılması gerekiyordu. Bu sebeple aynı günde,öğle namazından sonra,şehrin merkezindeki Karatarla Camii'nde bir toplantı tertip edildi.Bu toplantıya,başta Heyet-i Merkeziye olmak üzere şehrin savunulmasında kararlı olan gurup ile (semt reisleri ,yedek subaylar bu

guruba dahildi) müdafaanın devamında bir fayda görmeyenler (bunlar hali vakti yerinde olan,aydın geçinen insanlardı) katıldılar .Bu toplantıda,şehrin savunulması tartışıldı.Savunmaya karşı olan şehrin ileri gelenlerinden bir kısım bazı şartlar dahilinde düşmanla anlaşarak teslim olmayı savundular. Bunlar ,eldeki az kuvvetle ve yetersiz cephaneyle savunmada direnmenin mümkün olmadığını düşmanın mütareke dolayısıyla içimize girerek kuvvetlerimizi öğrendiklerini ,iki bin küsür silahlıya sahip olan Ermenilerinde Fransızlara katılmasıyla düşmanın daha da kuvvetlendiğini ,yapılacak cebri hücumu durduracak kuvvet ve cephane olmadığından bir katliam tehlikesiyle karşı karşıya bulunulduğunu söylüyor ve hariçte bizi kurtaracak bir kuvvetin mevcut olmadığını ileriye sürüyorlardı.

Kumandanın azimkarane beyanatları Heyet-i Merkeziye azaları ve semt reisleri de desteklemiş Taşçı-zade Hakkı efendinin “Harp istiyoruz harp!” feryadı ve savunma taraftarlarını “Ya hürriyet ya ölüm kahrolsun muhalifler” naralarıyla coşturmuştur. Bu kadar bir şifre ile Millet Meclisi Başkanlığına bildirilmiş, şehir dahilinde ve askeri depolarda tekrar arama yapılarak toplanan elli tüfek tamir edilip mücahitlere verilmiş ve bunlarla Ermeni cephesi takviye olunmuştur. Fransız ve Ermenilere de gereken cevap verilmiş, kaleye beyaz bayrak yerine şanlı bir Türk bayrağı çekilmiştir. Düşmana verilen cevap : “*Fransızlar için Verdün ne ise Antep de Türkler için odur. Şehri almak istiyorsanız geliniz alınız. Türk’ün ne olduğunu görünüz*” cümleleriyle özetlenebilir.

Beklediği beyaz bayrak yerine kalede şanlı Türk Bayrağının dalgalandığını gören ve cevabi notayı alan düşman,bütün toplarıyla şehri yeniden bombardımana ve Ermeni cepheleri de dahil olmak üzere bütün cephelerden piyade ve makineli tüfek ateşine başlamış, şehir yeniden eski şenliğine kavuşmuştu. Sanki düşman toplarının eski yıkıcı kuvveti azalmış, öldürücü tesiri kalmamıştır. Top mermileri isabet ettikleri binaları yine harap ediyor ,rastladıkları insanları öldürüyordu. Ama artık dört gün önceki manevi çöküntü kalmamış, milletin verdiği müdafaada sebat kararı bütün yüreklere yeni bir azim ve iman aşılamıştı. Harice çıkan fedai postalarının gece 7000 piyade mermisi ile dönüşü ve Mıntika Komutanının muhasarayı yarmak için yaptıkları hazırlıklar, Birecik’ten 24. Alayın, Urfa’dan, Malatya’dan ve Maraş’tan yeni yeni milli kuvvetlerin Antep etrafında toplandıkları hakkında verdikleri sevindirici haberler müdafilerin maneviyatlarını büsbütün artırmıştır.

Türk kesiminde bu hazırlıklar yapılırken düşman tarafında da bazı değişiklikler oluyordu. Andrea kuvvetleri Akçakoyunlu’ dan ayrılırken 15 günlük iâşe maddelerini birlikte getirmişlerdi. İâşe maddelerini birlikte getirmişlerdi. İâşe maddeleri azaldığı gibi bombardımanlar,ateş baskınları ve taarruzlarla cephaneleri de azalmıştı. Akçakoyunlu’dan erzak ve cephanelerinin ikmali için bir konvoy teşkili icap ediyordu. Bu kafileye muhafız olarak iki piyade taburu,bir süvari bölüğü ve bir batarya topun katılması lazımdı. Bu sebeple düşman 15 Ağustosta Dülükbaba’daki kuvvetlerini Çakmak sırtları ve Hacıbaba’ ya getirerek muhasarayı daralttı ve buradan tasarruf ettiği kuvveti mezkur konvoyu muhafız olarak verdi. Konvoy, Akçakoyunlu’ ya iki günde de dönecekti.Gidiş geliş beş gün tutuyordu.19 Ağustosa kadar kafilenin gidip gelmesi gerekti.Konvoy aynı günde hareket etti. Bu suretle düşmanın şehri kuşatan kuvvetleri hayli azalmıştı.

MUHASARANIN AÇILMASI

Antep’ in muhasarası, büyük çaplı toprakla bombardımanı bütün çevre illerde derin tepkilerle karşılandı. Urfa, Suruç, Birecik, Besni, Maraş ve Malatya’ dan akın akın milli müfrezeler Antep’ in kuzey köylerinde toplandı. Pehlivan-zade Nuri Bey komutasındaki 24. Alayda, toplanan kuvvetler arasında idi. Cenup Cephesi komutanı 15 Ağustosta Bedirköy’de bulunan Mıntika Komutanı **İrfan Bey** 18/19 Ağustosta gece yarısı hücumu geçilmesi yolun gereken tertibatı aldı ve Anteplilere hitaben bir beyanname yayınlayarak muhasaranın yakında kaldırılacağını bildirdi.

Taarruz planı şu idi: **Pehlivan-zade Nuri Bey** komutasında 24. Alay, Urfa Kuva-i Milliyesi, **Rumevlekli Hacı Ağa** ve **Arıllı Mehmet Ali Çavuş** müfrezeleri Göllüce Yazısından Cünüt Dağına; **Fikri Bey** komutasında 25. Alay (eski 9. Alay) ve **Ramazan Efendi** müfrezesi Hacıbaba, Çıksorut, ve Kuşçudağı’ na taarruz edecekler; şehir dahilinde bir kuvvette Humanız istikametinden Cünüt’ e hücum edecekti. Maraş milli kuvvetleri, Maraş şosesinin garbinden İbrahimli istikametinden bir taarruz gösterisi yapacaktı. Taarruz gece yarısı kasaba kuvvetlerinin hazır olduğunu bildiren üç işaret fişegi ile başlayacaktı.

Gece yarısı işaret verildi, taarruz başladı. Önden ve arkadan sıkıştırılan düşmanın Cünüt’ teki kuvveti yenildi. **Nizipli Hanefi Çavuş** ve **Rumevlekli Hacı Ağa** Müfrezesi 40-50 kişiyle muhasara

hattını yarararak şehre girdi. Ertesi sabah kasaba kuvvetlerinin de içeriden yardımıyla Hacıbaba, Çıksorut, ve Kuşçudağı'nda düşman temizlendi. Mevcut kuvvetle muhasarayı devam ettiremeyeceğini anlayan düşman, kuzeyde Çakmak Sırtlarını, doğuda Perilikaya ve Selavat Yokuşu tepelerini de terk ederek Kolej, Kurbanbaba, Düztepe ve Garaf'ta toplandı.

19 Ağustosta şehre giren Mıntika Komutanı İrfan Bey ve Fikri Bey kuvvetleri halk tarafından sevinç gözyaşlarıyla karşılandı.

DÜŞMANIN SAM VE DÜLÜK BASKINI

Kolej, Garaf ve şehrin güney tepelerinde toplanan düşman 21 Ağustosta dışındaki birliklerimize bir baskın tertiplendi. Bu kol, Kolonel Andrea komutasında; dört Cezayir avcı taburu, bir süvari bölüğü, 75'lik bir batarya ve 65'lik bir batarya toptan kurulmuştu.

Düşman kolu, sabahın saat 03.00'ünde kuzey batı yönünden hareketle İbrahimli, Erikçe ve Sam Mezrasından geçerek sabahleyin Sam Köyünü tuttu. Dülükbaba Tepesine yönelen düşman, **Memik Ağa** müfrezesiyle karşılaştı. Çetin bir savaş oldu. Memik Ağa'nın yaralanması üzerine müfrezesi şehre avdet etti. Düşman geceyi Sam'da geçirdi. 22 Ağustosta Karahüyük, Dülük, Atabey köylerini işgal etti. 23 Ağustosta Beylerbeyi üzerinden Antep'e avdet etti. Düşmanın bu hareketi 2. Kolordu harp ceridesine şöyle geçmiştir:

"21 Ağustosta alınan tertibat ile Maraş Havalesinde bulunan Kuva-i Milliye'nin vürudu ile Fransızların tazyik ve Fransızlar için şimale karşı münferit bir nokta-i istinat teşkil eden Garaf binasına yeniden taarruz, musammem (kesin kararlaşmış) iken düşman şafaktan evvel bir huruç koluyla İbrahimli – Dülükbaba istikametinde taarruz etti. Gece geç vakit avdet ettiğim Sam Kariyesi, sabahleyin hemen düşman piyade ateşi altında kalmıştı. Kuva-i Milliye tamamen dağılmış, düşman Dülükbaba'yı işgal ile Sam Ziyaretine doğru ilerlemekte idi. Ele geçen cüz-i perakende efrat ile düşman tavik (geri bırakma) ileri geri çekildi. Düşmanın Dülükbaba'ya taarruzu üzerine Araptar Kariyeli Boyno oğlu Memik Ağa namındaki kahramanın kumandasında iki yüz kişiden mürekkep bir kuvvet, kasabadan Dülükbaba hizasında iken, hakim Dülükbaba Tepesini harikulade bir süratle işgal ile Fransızları müşkül bir vaziyete düşmeğe icbar etmeğe muvaffak olmuş ise de Memik Ağa'nın yaralanması, hariçteki kuvvetlerin tamamen çekilmiş olması ve kasaba huruç kuvvetlerinin susuz ve irtibatsız kalması mühim bir muvaffakiyetin istisaline (kazanılmasına) mani olmuş ve Memik Ağa kuvveti düşmana oldukça zayıf verdikten ve bir miktar tüfek ile otomatik iğtinam ettikten sonra şehre avdete mecbur olmuştur. Düşman pek müşkül vaziyette kaldığından 21/22 Ağustos gecesi Sam Kariyesini dairenmadar (çepeçevre) tahkime başlayarak geceyi orada geçirmiş ise de elde kuvvet olmadığından hiçbir şey yapılamamış, dağılan kuvvetleri toplamak üzere karargah gece, Karabıyıklı Hanına gelmiştir.

22 Ağustos'ta elde kalmış olan ve kahraman bölük denilen 50 mevcutlu Abidin Efendi müfrezesi ve Eczacı Lütfü Bey'in 200 mevcutlu müfrezesi Sam istikametinde tahrik olunmuş ve düşmanın Sam Kariyesini tahliye, Dülük köyüne hareketi görülmüş ise de ciddi bir mücadele yapılamamış ve uzaktan keşif yolu müsademesi, tarzında müteakıl silahlar atılmış (karşılıklı) ve düşman bütün Dülük Tepesini işgal ederek bunun himayesinde geceyi Dülük Köyü ve sırtlarında geçirmiştir. Tarafımızdan tekrar işgal edilen Sam Kariyesinde erzak ambarlarımızın yağma edildiği ve Fransızların açlığına delalet edecek bir çok asar görülmüş ve huruç hareketinin bilhassa iase temini maksadıyla icrası hükmolunmuştur."

Harp ceridesinden alınan bu parçaya eklenecek bir şey yoktur. Yalnız 21 Ağustos'ta şehirden sevk edilip Dülük Tepesini işgal ederek Fransızlarla çetin bir savaşa tutuşan Memik Ağa müfrezesinin susuz kaldığı, şehirde şayi olması üzerine Tabakhane semti halkının kadın, erkek, çocuk ellerinde su kovaları, su satılları ile düşmanın topçu ve makineli tüfek ateşi altında, açık arazide, savaşanlara su taşıdıkları ve bu yüzden birçok zayıf verdiğini Anteplilerin kahramanlığını belirtilmesi bakımından burada belirtmekte yarar vardır.

DÜŞMANIN KIZILHİSAR' A SALDIRISI

Akçakoyunlu istasyonundan iase ve noksanlarını ikmal için ikinci düşman konvoyu 26 Ağustosta Antep'ten hareket etti. Bu kafileye ayrıca Kolonel Andrea komutasında; üç Cezayir avcı

taburu, bir süvari bölüğü, bir batarya 75'lik top, bir batarya 65'lik toptan ibaret bir kuvvet de katılmıştı.

Nafak Boğazı'ndan çıkınca, iase kolundan ayrılan bu kuvvet büyük Kızılhisar' a (Oğuzeli Merkezi) hareket etmiştir. Hiçbir direnme görmeden köye giren bu kuvvet Sacır Vadisinin sağında karargah kurmuş ve civar köylerden tekalif-i harbiye usulüyle arpa toplamağa başlamıştır.

Akşama doğru Ballıkaya' da bulunan milli müfrezelere bağlı topçular tarafından düşman ordugahına elli kadar mermi atılması ile düşmana zayıt verdirilmiştir.

NİZİP HAREKATI

01 Eylülde düşman üçüncü bir müfreze ile Nizip istikametine hareket etmiştir. Kolonel Andrea komutasındaki bu müfreze:

- 4 Cezayir avcı taburu
- 1 Senegal avcı taburu
- 1 Batarya 75'lik sahra topu
- 1 Adet 65'lik dağ topu
- 1 Adet 155'lik obüs bataryası
- 2 Avcı istihkam takımı
- 1 Seyyar hastaneden ibaret idi.

Bu kol ilk önce Sinan-Arıl yoluyla Nizip' e kadar gitmiş ve avdetinde Telbaşar, Mezrea, Zıramba köylerine de uğrayarak bütün yol uğrağındaki köylerde bulduğu tahıl, koyun ve sığırları gasp ve yağma ederek 07 Eylülde Antep' e dönmüştür. Düşman bu hareket sırasında Milli Birlikler tarafından sık sık taciz ve savaşa zorlanmıştır.

Fransızlar , şehrin dışındaki masum halkın elindeki zahire ve hayvanları yağmalamakla uğraşırken Antep'te bir kış savaşına hazırlık çalışmaları olanca hızıyla sürüyordu. Alınan tedbirler ana hatlarıyla şunlardı.

- 155'lik top mermilerine mukavemet edecek sığınak ve siperler yapılması için bir istihkam müfrezesi teşkil edildi.
- Yıldırım Taburu köylü erlere takviye olundu.
- 25. Alay (eski 9. Alay) 1. Taburu'nun 120 mevcutlu 1. Bölüğü (Kartal Bey' in bölüğü) şehre getirilerek Çınarlı cephesine yerleştirildi.
- Dışarıdaki milli müfrezelerden bir kaç şehre sokuldu. (Maho Paşa' nın kardeşi Ali Bey çetesi, Burçlu Terzi Ahmet çetesi, Zülfikarlı Mehmet Ali Ağa ve Karayılanın oğlu Memik Ağa çeteleri).
- Antep Taburu'nun mevcudu 300' e çıkarılarak Suburcu – Balıklı cephesine yerleştirildi.
- Biri asker diğeri siviller için iki iase komisyonu teşkil edildi.
- Şehir içindeki bütün milli kuvvetlerin iaselerinin Yıldırım Taburu mutfağından idaresi kararlaştırıldı.
- Bütün cepheler telefonla merkeze (Kürkcü Hanı) bağlandı.
- Savaşa katılamayan şehir halkının şehirden çıkmalarına izin verildi.
- (Bu çıkış için zenginler mali güçlerine göre Heyet-i Merkeziye' ye bir para ödüyor, parasız fakir halk ise çıkış vesikasını parasız alıyordu. Çıkış vesikası için alınacak para miktarını Teymürzade Rıfat Efendi ve arkadaşlarından kurulu bir komisyon tayin ediyordu.)
- Memleket ileri gelenlerinden bir kısım şahıslar, köy ve kasabalardan erzak ve efrat (erat) toplayarak Antep'e sevkine memur edildiler. Dayı Ahmet Ağa da efrat toplamak ve göndermekle görevlendirilenlerden idi.

Bir taraftan bu yolda kış savaşına hazırlıklar yapılırken bir yandan da Heyet-i Merkeziye tarafından Ankara nezdinde teşebbüse geçilerek şehrin kurtarılması için yardım isteniyordu. Bu müracaatlara gelen cevap hiç de iç açıcı değil idi. Bu cevapta Türk İstiklal mücadelesinin mihrak noktası Garp Cephesi olduğu ve milli mukadderatın burada tayin edileceği açıklanarak Antep' in elde bulunan kuvvetler ve yerli kuruluşlarla kendini savunma durumunda olduğu, bugünkü şartlar altında Antep' e daha fazla yardım etmenin şimdilik mümkün olmadığı bildirilmekte idi. Heyet-i Merkeziye bu telgrafi açıklamamış ve savunmanın devamını sağlayacak tedbirlere daha sıkı bir surette sarılmıştır.

Düşman, 27 Ağustos sabahı, saat 03.00' de iki tabur piyade , bir süvari bölüğü ve bir dağ bataryasıyla Ballıkaya istikametine harekate geçmiş, çok zayıf olan milli müfrezeleri yirmi dakikalık bir müsademedi sonrak çekilmeye mecbur bırakmıştır. Düşman, Çağıdın Köyüne kadar ilerleyerek geri dönmüş ve geceyi Kızılhisar' da geçirdikten sonra 28 Ağustos' ta Antep' e avdet etmiştir.

GÖÇ

Savaşın uzayacağı, kış mevsiminin savaşla geçeceği anlaşıncı şehirdeki savaşılmayacakların, kadın ve çocukların harice çıkarılarak azaltılmasının Heyet-i Merkez'ce kararlaştırılmasından sonra uygulamada büyük güçlükler yaşandı. Muharip ve mücahitler genellikle fakir ve orta halli halktan ibaretti. Şehrin zengin ve eşrafından çokları çevre kasaba ve şehirlere ve hatta en kötüsü Fransızların elinde bulunan Halep'e gitmişlerdi. Şehirde kalan bir kısım eşrafla diğer halkın aile fertlerinin dışarı çıkmasına izin verilmesi, mücahitler arasında kötü bir etki yapmıştı. Antep'te hiç mal ve mülkleri, halk deyimi ile bir maydanöz tiyekleri olmadığı halde kendileri vatan ve millet yolunda savaştıkları halde, mal mülk sahiplerinin savaş meydanı dışında kalıp seyretmeleri, mücahitleri haklı olarak üzüyordu. Mücahitlerin bu direnişleri subayların ve ileri gelen mücahitlerin aracılığıyla yatıştırıldı. Şehirden yalnız savaşa yaramayan kadın, çocuk ve ihtiyarların çıkarılmasına, eli silah tutan ve savaşılabilenlerin şehir içinde kalmalarına, aileleri dışarı çıkanlardan, mali güçlerine göre içeride kalanların işlerine harcanmak üzere bir meblağ ödemelerine mücahitler ikna edildiyse de ailesini bırakıp gelmek üzere şehirden çıkanlardan hiç kimse geri dönmedi.

Şehrin doğu ve kuzey kesimi muhasara dışında kaldığından buralardan geçen yollardan geceleri faydalanmak suretiyle dışarı ile bağlantı kurulabiliyordu. Gündüzleri bu yollardan, düşmana açık olduğu için faydalanamıyordu. Göçmenler şehrin kuzeyinde, Dülük yolu methalinde, göç vesikalarını göstermek suretiyle dışarı çıkıyorlardı. Eylül, Ekim ayları boyunca ve Kasım ayının 20'sine kadar bu yolla şehirden 20 bin kişi dışarı çıkmıştır.

KOMUTA HEYETİNDE DEĞİŞİKLİK

Eylül ayı başlarında Antep Mıntika Komutanı İrfan Bey'in yerine **Hüseyin Hüsnü Bey** isminde bir yarbay tayin edilmiş ve Antep'in 12 km kuzeyindeki Bedirköy'de karargah kurmuştu. Cenup cephesi komutanı Selahaddin Adil Bey, Adana cephesine gitmişti. Antep cephesindeki birliklere bu Hüsnü Bey komuta ediyordu. Fakat Antep savaşını idare edenler hep bu Hüsnü Bey'den şikayetçi olmuşlardır. Antep'in kış hazırlığı yapması gerekiyordu. Kışın savaşa devam edebilmek için şehirdeki 1500 savaşı ile 20 bine yakın halka yetecek erzak yığılması gerekiyordu. Ayrıca silah ve cephane ikmali işi de vardı. Etraf-ı şehir cephele komutanı yani Özdemir Bey ve Antep Heyet-i Merkeziyesi, bu ihtiyaçlarını aralıksız yazışmalarla Mıntika Komutanından istiyordu. Mıntika komutanı her nedense bu istekleri sağlamamıştır. Eylül başından 23 Kasım'a kadar Antep'e pek az yiyecek ile 40-50 sandık arasında cephane girmiştir. Bu arada Cenup Cephesi Karargahı Kayseri'den Maraş'a nakledilmiş ve Cephe Kurmay başkanlığına tayin edilen **Kurmay Yarbay Hayri Bey** de Maraş'a gelmiştir. Hayri Bey daha sonra 9. Tümen Komutanlığı'na tayin edilerek Antep cephesindeki 25., Haruniye'deki 26. ve Maraş'ta kurulan 27. Alaylarla kurduğu bu Tümenin başında Antep savaşı boyunca savaşmıştır.

SARIMSAK TEPE TAARRUZU

Antep'ten çevre köy ve kasabalara akın eden göçmenler, şehrin kuzey kesiminde, Tabakhane semtinde Sinner mevkiinden çıkıyor ve Dülük yolunu takip ediyorlardı. Dışarıdan gelenler de aynı yolla şehre giriyorlardı. Bu durumu bilen düşman Sarımsak Tepe'deki makineli tüfeklerini gündüzden Dülük yoluna tespit ederek geceleri buralara kör ateşi yapıyorlardı. Bu ateş pek etkili olmamakla beraber dışarı çıkan kadın ve çocukları korkutuyordu. Mıntika Komutanlığı'nın da yardımı sağlanarak Sarımsak Tepelyi zaptetmek üzere 3. Mıntika Kumandanı **Ökkaş Bahri Bey** komutasında 200 kişilik bir müfreze hazırlandı. 2/3 Eylül gecesi saat 22.00 ' de Sarımsak Tepelye taarruz edildi. Baskın şeklinde başlayan taarruz başarıya ulaştı ve düşman siperlerine birkaç metre kadar yaklaşıldıysa da düşmanın şiddetli mukavemeti ve çetelerde süngü bulunmaması kesin sonuç alınmasına engel oldu. Dışarıdaki birliklerden de bir yardım alınmadığından taarruz müfrezesi şehre geri döndü. Bütün Ağustos ve Eylül ayları şehrin şiddetli bombardımanı ve ufak tefek karşılıklı taarruzlarla geçti. Şehrin, Türk kesimi tamamen harabe görünümü aldı.

ÇINARLI TAARUZZLARI

Şehrin aralıksız bombardımanla düşürülemeyeceğini anlayan düşman, bir defa da cebri hücumla şehre girmeyi denemeyi düşündü. Taarruz, iç cephenin kilit noktası olan Çınarlı cephesi için hazırlandı. Bizim Çınarlı mevzileri, şehri kuzeyden güneye kesen iç cephe hattının kuzey ucunun batıya kıvrılan kısmının uç noktasındaki Çınarlı camii ile Katolik Kilisesine 30 metre mesafedeki Nikoğosyan ermeni okulu idi. Bu mevzilerimize batıdan Katolik Kilisesi, güneyden Ermeni evleri hakimdi. Savaşın başından beri burası piyade, makineli tüfek ve bomba yağmurunu üzerine en çok çeken mevziler idi. Düşmandan 5-6 metrelik bir caddeyle ayrılan bu cephe hattında karşılıklı lağınlar patlatılmış, yangınlar çıkarılmasına uğraşmış, bu uğurda pek fazla kayıp verilmiş olmasına rağmen kale gibi evlerde mevzilenen düşmanı geriletmek mümkün olamamıştır. Daima kaynayan bir kazan halinde bulunan bu cepheye Türkler "Arıburnu" adını vermişlerdi. Düşman ilk saldırıyı burada yaptı. Düşman 5 Ekim Cuma günü saat 14:00'de Kilis ve Maraş şoselerinin birleştiği noktaya, Başkarakol civarına, 155'lik toplarla Çınarlı mevzilerini bombardımana başladı. Bombardımana küçük çaplı toplar da katılıyordu. Katolik Kilisesinden ve Ermeni evlerinden makineli tüfek ve bomba atışlarıyla destekleniyordu. Bu dar saha hallaç pamuğu gibi atılmış, her tarafı toz duman bulutları kaplamıştı. 155'lik mermiler okulun duvarlarında büyük rahneler açmış, avlu duvarının batı tarafı yıkılmıştı.

Hücumla memur birlik 75'lik bir bataryanın ateşi, çevredeki Ermeni evlerinin pencerelerinden atılan bombalar ve hücum muntıkasının yanlarını koruyacak şekilde yerleştirilmiş makineli tüfeklerin desteğinde, kiliseden çıkarak okula saldırı ve açılan gediklerden okulun avlusuna girmeğe muvaffak olduysa da okul binasından açılan ateş ve fırlatılan bombalarla camiinin batı penceresine yerleştirilmiş bir Lewis hafif makineli tüfeğinin şiddetli ateşi karşısında tutunamadı, ağır kayıp vermek suretiyle çekilmek zorunda kaldı. Okulun güneye açılan kapısının karşısındaki evden caddeyi bir barikatla kapayarak okulla bir bağlantı kurmak için caddeye yapı taşları fırlatılıyordu. Caminin batı penceresinden açılan makineli tüfek ateşi bu barikatın kurulmasını engelledi. Saat 16:00'da taarruz tamamen durmuş, sükunet avdet etmişti. Taarruz esnasında Çınarlı'da Kartal Bey komutasındaki 25. Alay, 1. Taburdan bir bölüğüyle semt efradı ve Yıldırım Taburu makineli tüfek takımından bir Lewis hafif makineli tüfeği vardı. Taarruzu haber alan şehrin muhtelif yerlerindeki birliklerden ve semtlerden birçok takviye gelmişti. Camii ve okulda bu kuvvetleri yerleştirilecek yer olmadığından hepsi kapalı yollarda bekliyorlardı. Düşman aynı hareketi 14 Ekim tarihinde de tekrar ettiyse de bir sonuç alamadı. Okulun avlusuna girmeğe muvaffak olan birkaç düşman eri de kendi top ateşiyle yıkılan duvarın altında can verdi.

Çınarlı taarruzlarında tam bir yenilgiye uğrayan düşman, şehrin ne bombardımanla ne de cebri bir hücumla zapt edilemeyeceğini anlamış, başarılarının şehri muhasarayla ve aç bırakmakla kazanılabileceğine inanmaya başlamışlardı. Eldeki kuvvetin şehri muhasaraya yetmeyeceğini tecrübe ile öğrenmiş olduklarından daha fazla bir kuvvetin Antep'e getirilmesini sağlayacak teşebbüslere geçmişlerdi. Şehrin batısı, güney ve doğusu Fransız kuvvetleri tarafından tamamen çevrilmiş olup yalnız kuzey kısmı açıktı. Kuzey kesimi ise gündüzleri düşmanın gözetlemesine açık olduğundan buradan yalnız geceleri hariçle bağlantı kurulabiliyordu.

KARABURUN VE İKİZKUYU HAREKATI

16 Kasım 1920'de düşmanın Akçakoyunlu'dan Antep'e gelen 12. Erzak kafilesine Karaburun - İkizkuyu köyleri arasında 2. Kolordu birlikleri tarafından bir baskın yapılmıştır. Akçakoyunlu'ya giderken, dönüşte bir baskına uğrayacağını Arap bir casustan öğrenen düşman komutanı, üç piyade taburu, bir süvari bölüğü, yarım sahra ve yarım dağ bataryasından mükemmel muhafız kuvvetinden 700 mevcutlu bir piyade taburu ile süvari bölüğünü ve iki dağ topunu sağ kanadına ayırarak Karaburun istikametine sevk ettiği bir vaziyeti telsizle Antep'e bildirip yardım istemişti. Düşman sağ kanadı, Karaburun tepelerinde 5. Tümenin şiddetli ateşiyle karşılaşmış ve derhal topçu hazırlığından sonra taarruza geçerek kuvvetlerimizi geri atmağa, iki top ve bir makineli tüfekle yaralı bir subayımızı esir almağa muvaffak olmuştu. Bu defa Kılavuz köyü sırtlarından şiddetli ateşle karşılanan düşman, durmağa mecbur olmuş ve sağ kanadı istikametinde birliklerimizin yaptığı bir karşı hücum neticesinde Karaburun Tepesi'ne çekilerek kafil Tüzel Suyu'nu geçinceye dek burada direnmıştır.

Aynı günün sabahı Antep'ten yetişen bir piyade taburu, bir süvari bölüğü ve 65'lik ve 75'lik yarımşar batarya toptan ibaret düşman takviye kuvveti, İkizkuyu'nun şimal sırtlarında mevzilenen 9.

Tümen 25. Alay birlikleri bu saldırıya dayanamayarak geri çekilmiştir. Düşman kafilesi bir miktar kayıp vermekle bu çemberden yakayı kurtarmış ve 17 Kasım'da Antep garnizonuna girmiştir.

CÜNÜT TEPEŞİNE TAARRUZ

Şehrin üç km kadar doğusunda bulunan ve güneyden kuzeye uzanan Cünüt Tepesi, kuzeyinden Nizip yolu, güneyinden Akçakoyunlu yolu geçmesi dolayısıyla stratejik önem taşıyan bir mevkiydi. 18/19 Ağustos gecesi şehrin ikinci muhasarası birliklerimiz tarafından, buradan parçalanmış ve bu tepe, kuzey tepeleri ile birlikte elimize geçmişti. Sonraları düşmanın malzeme ve erzak ikmalini Akçakoyunlu'ya nakletmiş bulunması, bu mevkiinin önemini artırmış ve boş bulunan Cünüt Dağı, düşman birlikleri tarafından tutulmuştu. Düşmanın Akçakoyunlu yolunu daimi bir tehdit altında bulundurmamak ve Nizip ile muvasalayı kolaylaştırmak için bu tepenin düşmandan alınması kararlaştırıldı. Yıldırım Taburu 1. Bölük Komutanı **Yedek Üsteğmen Mustafa Fevzi Efendi** komutasında 145 mevcutlu bir bölük tepenin batısından, Çıksorut ve Hacıbaba Tepelerinde bulunan **Yedek Teğmen Sakıp Efendi** komutasında diğer bir müfreze de tepenin doğusundan saldırmak üzere Cünüt Tepesi'ne bir taarruz planı hazırlanmıştı. 16/17 Kasım gece yarısı, 105'lik obüs topunun mezkur tepeye attığı 10 mermiyi müteakip hazırlık mevziinde düşmana pek yakın bulunan birliklerimiz, baskın şeklinde saldırıya geçmiş, düşmanın ilk hatlarına yetişmiş, asli hatlara yetişmek mümkün olmamış ve sabah aydınlığı da bastırınca birliklerimiz geri çekilmek zorunda kalmışlardır.

GENERAL GAUBO TÜMENİNİN GELİŞİ VE ANTEP'İN SON MUHASARASI 21 KASIM 1920 – 8 ŞUBAT 1921

Antep Etraf-ı Şehir Cepheler Komutanı, 16 Kasım'da Karaburun ve İkizkuyu' da düşman kafilesine karşı girişilen hareketin neticesi hakkında bilgi almak için çırpınırken, 20 Kasım'da General Gaubo komutasındaki 4. Fransız Tümeni, Kilis yoluyla Antep'e gelmiş ve şehri çepeçevre sararak haretle olan bağlantısını tamamen kesmiştir. Antep' in sekiz aydır devam eden kahramanca müdafaası, bombardımanların, cibri hücumların başarısızlıkla sonuçlanması düşmanı yeni tedbirler almak ve buradaki kuvvetlerini en yüksek haddine çıkararak şehri tamamen ve kuvvetli olarak kuşatmak kararına vardırmıştı. Fransız Şark Ordusu Komutanlığı, her ne pahasına olursa olsun Antep' i düşürmek ve milli kuvvetleri, Fransız mandasına verilen bölgeden uzaklaştırmak maksadıyla 20 Kasım' da 4. Tümeni Antep' e tahrik etmişti.

Kısm-ı külliyesiyle 21 Kasım' da Antep' e gelen 4. Fransız Tümeni şu birliklerden kurulu idi.

13 Piyade taburu

1.5 Süvari alayı

1 Uçak filosu

4 Batarya 75'lik top

5 Batarya 65'lik top

½ Batarya 105'lik top

½ Batarya 155'lik top

Bunların genel toplamı; nakliye arabaları, deve bölükleri, cephe kolları, seyyar hastane vs. ile 12 bin insan ve altı bin hayvan olunuyordu.

Bunlara Antep garnizonunda bulunan;

6 Piyade taburu

2 Süvari bölüğü

1.5 Batarya 65'lik top

½ Batarya 155'lik top

1 Tank müfrezesi

1 Cephe kolu

1 Nakliye bölüğü

1 Deve kolu

1 Hastaneyi de eklersek bu kuvvetler toplamı 20 bine yaklaşıp. Bunlara en az bin beş yüz Ermeni gönüllüsü de ilave edersek bütün kuvvet toplamı yirmi bini hayli aşan bir rakama baliğ olur.

Buna mukabil, şehirdeki Türk kuvvetleri ise:

500 Mevcutlu Yıldırım Taburu
200 Mevcutlu Antep Taburu
120 Mevcutlu 25. Alay, (1 Tabur, 1 Bölük)
750 Semt efradı
500 Milli müfrezeler
850 Tahkimat ve diğer işlerde çalışan erat
2920 Umumi yekûn kişiden ibaretti

21 Kasım' da şehrin açık bulunan kuzey kesimini kuşatmak için batıda Çiftçi Garafı, doğuda Cünüt Dağı'ndan şiddetli topçu ateşi himayesinde harekete geçen üstün sayıda düşman birlikleri, iki gün süren çetin savaşlardan sonra Kasımın 22. Günü Çıksorut, Hacıbaba, Çakmak Sırtlarını elde ederek muhasarayı tamamlamıştır.

22 Kasımda İbrahimli sırtlarına getirilen 105'lik ve 75'lik toplarla düşman mevzilerine ve Kolej' e 100 kadar mermi atıldığı gibi 9. Tümen Birlikleri, Beylerbeyi yolunun iki taraftan Çakmak sırtlarına bir taarruz eti ise de muvaffak olamadı. Hacıbaba'ya yapılan taarruzda başarı kazanıldı ve tepe zapt edildi. Hücum birliği, teslim bayrağı açan düşman karşısında basiretsiz hareket ederek ayağa kalktığından ani bir bomba hücumuna uğrayarak geri çekildi. Düşman kuvvetini anlamak maksadıyla şehirden ayrılan otuz kişilik bir müfreze 23/24 Kasım gecesi Cünüt'e bir keşif taarruzu yaptıysa da düşmanın büyük kuvvetle yerleştiği bu tepeden açılan ateş üzerine geri çekildi.

İAŞE KOMİSYONU

Muhasaranın uzayacağını göz önünde tutan Heyet-i Merkeziye fakir halkın ve milli müfrezelerin en az bir aylık işelerini 6emin maksadıyla bir umumi iâşe heyeti kurmuş ve bu heyet, gurup halinde, kendi yiyeceklerinden fazla zahire bulunması muhtemel evleri arayarak buldukları zahireyi değer pahasıyla satın almışlar ve hususi ambarlarda depo etmişlerdir. Cephane ikmalî için de daha önce kurulan ve kara baruttan fişek, düşmanın patlamamış mermilerinin dinamitlerinden bomba imal edilen imalathanenin çalışmaları hızlandırılmıştır.

GENERAL GAUBO'NUN ÜLTİMATOMU

Hariçteki 2. Kolordu birliklerini uzaklaştıran Fransız General Gaubo'nun kuvvetleri 30 Kasımda Antep'e geldi. Gelir gelmez de şehrin teslimi hususunda bir ulti-matom gönderdi. Buna göre Antep'in hiçbir şansı olmadığını, teslim olduğu takdirde savaş tazminatı almayacağını ve bir takım esir isteme şartlarını içeren ağır bir ulti-matomdu.

General Gaubo'nun bu ulti-matomu, içinde bulunulan ağır şartlar altında savaşı yöneten Heyet-i Merkeziye'ye ağır sorumluluklar yükliyordu. Ahvalin nezaketini göz önünde tutan Heyet-i Merkeziye, şehirde kalan ve savunmaya katılanları çağırarak bir harp meclisi topladı. Uzun konuşmalardan sonra, şehrin bombardımanını azaltmak, noksan tahkimatı kuvvetlendirmek ve dışarıdaki 2. Kolordu birliklerinin toplanmasına zaman kazandırmak için, düşmanı oyalayıcı bir yazışma başlatmaya karar verdiler ve derhal uygulamaya koyuldular. Teslim için bazı muhalifler olduğunu ikna için zaman gerektiğini ve iyi niyetin gösterilmesi için bombardımanını durdurulmasını temenni etmişlerdi. Bu mektubu alan General Gaubo derhal bombardımanı durdurmuş şehir Kumandanı Özdemir Bey'e bir mektup yazarak, teferruat için yüz yüze görüşülmesini istemişti. Özdemir Bey 3 Aralık tarihli mektubunda, Generalin mektubunu geç aldığını cevabını yarın vereceğini bildiriyordu. Fransız Generali bu isteği de kabul ediyordu. Fakat ertesi gün gelen mektup Fransızların istekleri ile yakından uzaktan alakalı değildi. Karşıdakini oyalamak, vakit kazanmak maksadından başka hiçbir anlam ifade etmeyen bu mektuba General Gaubo cevap vermeğe bile lüzum görmeden dört gündür durdurduğu bombardımanı tekrar ve daha şiddetli bir şekilde başlattı.

Ne ulti-matomlar, ne vaadler, ne beyannameler ne de bombardımanlar Antep mücahitleri üzerinde en ufak bir tesir bırakmıyor, şehirlerini bütün açlık, cephanesizlik ve vasıtasızlığa rağmen şiddet ve azimle savunuyorlardı. Düşmanla açılan yazışma kapısı şehri dört gün sükuna kavuşturmuş, Tabakhane semtindeki zayıf siperler takviye edilmişti. 5 Aralıkta şiddetli bir bombardıman başladı. 155'lik seksen mermi isabetiyle Tütüncü Hanı tamamen harap olmuş, fukara halkın oturduğu yerlere bir günde 500 adet 155'lik obüs mermisi atılmıştı. Her gün bir çok kadın, erkek, çocuk yaralanıyor

veya şehit oluyordu. Şeyh Camii hastanesi çoktan dolmuş camiye yakın sokaklardaki evler da hastaneye eklenmişti. Şehrin bu acıklı durumuna bir çıkar yol bulunması dileği ile 9 Aralıkta şehir halkı adına Millet Meclisine bir telgraf çekilmiş: “*Mesrudatımız nazar-ı itibara alınarak bu facianın nihayete erdirilmesi için delalet-i insaniyetkaraneleri...*” temenni edilmiştir. Öte yandan mevcut cephanenin yetersizliği ve hariçten ithalinin imkansızlığı, Antep’lileri bir fişek ve bomba imalathanesi açmaya zorladı.

Şehirde Yusuf ve Tevfik ustalar gibi kıymetli tüfekçiler vardı. Yusuf usta, İngiliz Lewis hafif makineli tüfeğini Türk mermisine göre tadil etmiş ve bunda da muvaffak olmuştu. Bu nüve üzerine, Kara Nazar’ın sabunhanesinde ve mağarasında bir bomba ve fişek imalathanesi kuruldu. Eskiden beri tüfekçilikten anlayan Yıldırım Taburu 4. Bölük Komutanı Lohanlı Mustafa Nureddin Efendi imalathane müdürü tayin edildi. Şehirdeki tüfekçi, demirci, tenekeci, tamirci, marangoz, barutçu gibi ustalar buraya toplandı. Makineler getirildi. İlk iş olarak fişek imaline başlandı. Semtlerdeki birliklerdeki, evlerdeki fişek kovanları toplandı. Bunları fişek haline getirmek için üç şey lazımdı. Barut, kapsül, kurşun. Barut güherçile, kükürt ve söğüt kömüründen yapıldı. Mağaraların duvarlarından, kalenin burçlarından birikmiş küfler toplanarak eritilip süzülme suretiyle güherçile yapıldı. Şehirdeki kükürtler imalathaneye toplandı. Söğüt kömürü de istihsal edilince bunlar birleştirilerek barut yapıldı. Şehirde ne kadar kurşun ve tutya varsa toplanarak imal edilen kalıplarda mermi döküldü. En mühimi kapsül işiydi. Gaz tenekeleri toplanarak Tevfik Usta’nın imal ettiği elle işleyen bir makinede pullar halinde kesiliyor, sonra aynı bir makinede çukurlaştırılıp kapsül haline getiriliyordu. Kapsülün ateş alması için asıl lüzumlu madde mevcut olmadığından bir çok tecrübelerden sonra kloriyet potas ile zırnık ve diğer maddelerle bu da temin edildi. Fişekhane kısmı gündün güne gelişerek fişekler, 100’ü müteceviz şehit ve fakir çocukları tarafından barutla dolduruluyor sonra kurşunu takılarak bir makineden geçirilip kutulara yerleştiriliyordu. Fişek imalathanesinin günlük istihsali 6000 fişeğe kadar yükseldi. İmalathanenin tamir kısmında tüfekler tamir ediliyordu. Bir de dökümhane kısmı vardı. Burada düşmanın patlamayan mermileri yanlarından delinerek içindeki dinamitler alınıp bomba dolduruluyordu. Bombalar için Tevfik Usta tarafından bir fitil makinesi imal edilmişti. Fitiller buradan sağlanıyor, bombanın tapa taksimatı müsademeli olup, harat Mehmet Ali Baba tarafından tahtadan çevriliyordu. Bu bombaya ÖZDEMİR bombası adı verilmişti, gayet kullanışlı bombalardı. Günlük istihsal elli bombaya yükselmişti. İmalathanede yüzlerce çocuk ve kadın çalışıyordu, bunlar burada iâşe ediliyordu. Çocuklara, iki kadın ve beş erkek öğretmen tarafından ayrıca ilkokul programına göre ders veriliyordu.

Etraf-ı Şehir Cephe Komutanlığı, müdafaaının sürdürülmesi ve muhasaranın bir an önce açılması için insan üstü çabalar harcarken, şehrin düşman tarafından insafsızca bombardımanı devam ediyordu. Bu günlerin en belirli olayı 12 Aralık tarihinde düşmanın Mağarabaşı cephemize ikinci saldırısıdır. Fakat bu taarruz başarıyla savuşturulmuştur.

GAUBO FIRKASININ ANTEP’TEN AYRILIŞI

İkinci Kolordu Komutanlığı, bir taraftan Antep cephesiyle meşgul olurken, Antep üzerindeki düşman tazyikini azaltmak maksadıyla, Kuzey Suriye’de teşekkül eden Arap Kuva-i Milliyesi ile temasa geçmiş bulunuyordu. Halep’te bir Heyet-i Merkeziye teşekkül etmişti ve bunların emrinde İbrahim Hannano, Necip Uvetd gibi müfreze komutanları ve maiyetlerinde milli kuvvetler bulunuyordu. Kolordu, Şamlı Bedri, Sakallı Bedri diye tanınan iki subay komutasında akıncı müfrezeleri teşkil ederek Arap Kuva-i Milliyesi ile işbirliği yapmalarını sağladı. Bu müfrezeler İdlip, Cisirışuur, Harım havalisğini işgal ederek Fransızlardan bir çok esir, iki top ve makineli tüfek ele geçirmişlerdi.

Kuzey Suriye’de başlayan ayaklanmalar Fransızları telaşa düşürmüş ve Antep’te bulunan 4. Fransız Fırkası, bu havalie hareket emri almıştı. General Gaubo, Antep muhasarasını devam ettirmek üzere üç piyade taburunu Antep’te bırakarak bir kısım kuvvetleriyle Kilis istikametine, bir kısım kuvvetleriyle de Akçakoyunlu istikametine Antep’ten ayrıldı.

MUSULLU CEPHESİNDE MEYHANEYE DÜŞMAN SALDIRISI

Şimdiki Hürriyet Caddesinde, Trahom Hastanesinin caddeye bitişik kısmında, bir meyhane ile bir değirmen vardı. Musullu cephesine bağlı olan bu meyhane, cephe esas hattını teşkil eden caddenin düşman tarafında olup bir kapalı hendekle cephemize bağlı olarak tarafımızdan tutulmuştu. Yan yana münferit halde bulunan bu binalar, Ermeni evlerinden 200-300 metre açıktaydı olduğundan tarafımızdan bir ileri karakol olarak tutulmaktaydı.

Düşman 23 Aralıkta kendi cephesine girmiş olan bu binayı zapt için şiddetli bir topçu ateşine başladı. Binada barınmak imkanı kalmadığından, Cepheler Komutanlığı'ndan verilen emir üzerine, **Bölük Komutanı Mustafa Yavuz**, binanın tahliyesini emretti. Bir taraftan erlerimiz binayı tahliye ederken öte taraftan da düşman binaya giriyordu. Düşmanın binaya girdiğini gören mücahitler, derhal geri dönerek düşmana saldırdılar ve düşmanı binadan geri atarak, enkaz yığını haline gelmiş binayı tekrar işgal ettiler. Düşman taarruzu tekrarlayamadı ve değirmenle meyhane, savaş sonuna kadar elimizde kaldı. Bu taarruzda meyhanede bulunan **Takım Komutanı Tunalı Hayri**, büyük fedakarlık ve metanet göstermiştir.

KARATAŞ TAARRUZU

Şehirde açlık ve cephanesizlik son haddini bulmuştu. Gaubo Fırkasının uzaklaşmış ve şehri kuşatan kuvvetlerin azalmış olmasını göz önünde tutan ve her hafta Akçakoyunlu'ya giden düşman kafilesinin hareket gününü de dikkate alan 2. Kolordu Komutanlığınca, 27 Aralıkta muhasır kuvvetlere karşı bir taarruz hazırlandı. Bu taarruzla muhasara yarılacak, şehre erzak ve cephane sokulacaktı. Ona göre hazırlıklar yapıldı, planlar hazırlandı. Bu defa taarruz, düşmanın hiç ümit etmediği bir noktaya şehrin güneyindeki Düztepe ve Kurbanbaba'ya, güneyden ve Karataş'tan yapılacaktı. 25. Alayın 2. Taburu ile 27. Alaydan bir tabur (600 muharip), 6 Şnaydır dağ topu, 1 Rus topu, 6 ağır ve 8 hafif makineli tüfek 26 Aralıkta Göksüncük Köyünden hareketle Burç'a geldi. Gece Burç'tan tekrar yürüyüşe geçerek Mazmohor üzerinden Karataş'a gelerek Kurbanbaba ve Düztepe'ye taarruza hazırlandı. 5. Tümen, üç piyade alayı ve topçusuyla şehrin kuzeyindeki düşman mevziilerine karşı hazırlık mevzilerine girdi. 27. Alayın iki taburu ile iki taburu ile iki on beşlik obüsü Sam mezarası ile İbrahimli köyü arasında mevzilendi. Sivas'tan gelen süvari birliği de Cünüt'e karşı Rumevlek köyüne gelmişti.

5. tümen, düşmanın Hacıbaba, Çıksorut mevzilerine fecirle baskın şeklinde taarruza geçti. Düşmanın şiddetli topçu ateşiyle bu taarruz durduruldu. 27. Alay maraş yolundan, süvari bölüğü Cünüt istikametinden taarruz gösterisi yaparak düşmanın ihtiyatlarını üzerine çekti. Saat 9:00'da 25. Alay güneyden taarruza geçti, düşmanın top ateşiyle durduruldu. Topçularımızın ateşe başlaması, açıkta tabiye edilmiş olan düşman toptarından üçünü tam isabetle saf dışı bıraktığı gibi kalan toptar da, numara neferleri toptarını bırakıp kaçtıklarından ötürü susturulmuş oldu. Düşman gafil avlanmış ve bütün ihtiyatlarını, güneyden bir taarruz olacağını ummadığından diğer cephelere sevk etmiş, toptarının etrafında muhafız kalmamıştı. Hemen aşçı, hizmetçi ve seyis gibi geri hizmetlilere silah ve makineli tüfek vererek 25. Alayın hücumuna karşı koydular. Şuradan buradan toptanan gönüllülerden ibaret olan 25. Alay, bu kadar ufak bir mukavemet karşısında taarruzu devam ettiremedi. Eğitim ve disiplin eksikliği taarruzlarda kendini gösteriyordu.

Guruptan sonra taarruzun devamına karar verilerek, bir kısım kuvvetlerle Selavat yokuşuna ve bir kısım kuvvetle de Cünüt'e taarruz edilmiş ise de piyadelerimiz bu taarruzu da başaramamışlardır. Saat 15:00'de, ağır obüslerimiz Kolej'i bombardımana başladı. Bir mermi, düşmanın cephaneliğine isabet ederek orada bulunan top, bomba, piyade mermilerini infilak ettirdi. Kolej'deki büyük okul binasının kuzey cephesinde büyük bir rahne açtı, düşmana hayli zayıat verildi. Bu hareket, 22/23 Aralık tarihli bir şifreli haberle Özdemir Bey'e gönderilmiş, kendisinin de taarruzla birlikte huruç hareketi yapmasını istemişlerdi. Ancak şifrenin geç ulaşması ve içeriden de bu hareketin şaşkınlığı dolayısıyla düşmanın büsbütün Antep'ten atılması mümkün olmadı. Özdemir Bey'in bu harekattan habersiz olması buna mani olduğu gibi, Antep kumandanı, sivil olan Özdemir Bey değil de bir kurmay subay olsaydı derhal durumu kavrar ve içeriden müdahale ederek hiç olmazsa muhasaranın kaldırılmasını sağlardı. Karataş'ta bulunan 25. Alay, Akçakoyunlu'ya giden kafilenin muhafızı olan düşman kuvvetlerinin telsizle aldığı talimat üzerine geri döndüğünü öğrendiğinden gece yarısı mevziilerini bırakarak geldikleri yolla şehrin şimalindeki köylere çekilmişlerdi.

AÇLIK DEVRİ

Şehir dışındaki birliklerimiz tarafından bu neticesiz hareket icra olunurken şehrin bombardımanı fasılasız devam ediyor, ölü ve yaralı sayısı her gün biraz daha artıyordu. Harp ve bombardımana alışılmıştı ama açlığa alışmak mümkün değildi. Askerin istihkakı yarıya indirilmiş olmasına rağmen buna yetecek iâşe maddeleri de kalmamıştı. Yeniden komisyonlar kuruldu bütün evler tarandı. Yiyecek namına ne bulunduyrsa az miktarı ev sahibine bırakılarak gerisi iâşe ambarlarına taşındı. Depo edilmiş acı zerdali çekirdeklerine de el konularak taşıttırıldı. Bunlar günlerce suda bırakılarak tatlandırıldı ve öğütülerek unla karıştırılmak suretiyle ekmek yapıldı. Bunlardan zehirlenenler oldu. Bostancıların Halep cinsi kıymetli süt inekleri, at ve merkepler kesilerek, etleri askerin iâşesine tahsis edildi.

Halk arasında açlık daha müthişti. Açız diye yüzlerce yoksul ve aceze, her gün Heyet-i Merkeziye'nin önünde ve şehir komutanının kapısında inliyorlardı. Bunlara da evlerden toplanan iâşelerden ölmeyecek kadar veriliyordu. Kolordu muhasarayı yarıp şehre erzak sokmaktan ümidi kesmiş gibiydi. Kolordu komutanlığı şehrin savunmasını üstlenen Özdemiş Bey' mahrem bir mektup yazarak teslim olmakta serbest olduklarını kendilerinin durumu daha iyi bileceklerini söylüyordu. Ne kumandan ne de semt reisleri teslimi yanaşmıyor savunmada ısrar ediyorlardı. Özdemiş Bey Kolordu komutanlığına şehrin dışında erzakın hayvanların üzerine yüklenip bekletilmesini bir huruç hareketiyle, erzakı şehre alınacağını bildirdiyse de kolordu bunu tasvip etmedi. Bunun üzerine Heyet-i Merkeziye toplanarak kalan erzakın; halka günde 150 gr, askere 300 gr verilmesi halinde kaç gün yeteceği hesaplandı. Bu hesaba göre erzak 15 gün daha yeterdi bu sonuç Kolordu Komutanlığına bildirildi.

İKİZKUYU SAVAŞI

2. kolordu Komutanı **Selahaddin Adil Bey (Paşa)**, Antep muhasarasını açmak, şehre erzak ve cephaneye sokmak için çırpınıyor, planlar hazırlıyor, tatbikatta; piyadenin eğitim ve disiplinden yoksun olup, bugün toplanıp yarın dağılan çetelerden müteşekkil olması, düşmanın mükemmel talim ve terbiye görmüş disiplinli ve üstün ateş kuvvetine malik birlikleri karşısında taarruz kudret ve kabiliyetini gösteremiyordu. Selahaddin Adil Bey Antep Kumandanlığı'na yazdığı şifrelerde bu durumdan şiddetle yakınıyordu. Kolordu piyadesinin bu kudretsizliği karşısında hazırlanmış mevzilere taarruzdan vazgeçip bir defa da açık arazide düşman nakliyesine hücum ederek bir başarı kazanmak ve bu suretle piyadenin maneviyatını kuvvetlendirdikten sonra mümkün olursa Cünüt ve Sarımsak Tepelerine saldırarak muhasarayı yarıp şehri açlıktan kurtarmayı denemek kararını verdi. Şehirdeki iâşe durumu göz önüne alınarak hareketin 20 Ocaktan önce yapılması için bütün hazırlıklar yapıldı. 14 Ocakta Akçakoyunlu'ya hareket edip 18 Ocakta dönecek olan düşmanın 19. Erzak Koluna Güneyse köyü ile İkizkuyu arasındaki düz arazide saldıracaktı. Erzak kafilesini yok edildikten sonra da hareket Antep'e yöneltilecekti. Kolordu Tümenlerini buna göre hazırladı. 5. Tümen, Telbaşar köyü ve mezrası arasındaki Kavun deresinde toplandı. 18 Ocakta 9. Tümen Zıramba köyü üzerinden hareketle İkizkuyu'nun kuzey sırtlarını tuttu. Düşman kendisine taarruz ederse müdafaa edecek, etmezse taarruza geçecekti. 5. Tümen Mezraa ile Telbaşar arasından güneye kayarak düşmanın sağ yan gerisine saldıracaktı. Bu suretle esas vazife, erleri 9. Tümen piyadesine göre daha az çok eğitim görmüş ve oldukça disiplinli olan 5. Tümenine verilmişti.

18 Ocak sabahı erzak kafilesini biraz teahhurla Akçakoyunlu'dan hareket etti. Erzak kafilesini iki piyade taburu, bir süvari bölüğü ve bir dağ bataryası koruyordu. Bir piyade taburu öncülük yapıyor, diğer taburun birer bölüğü sağ ve sol kanatları koruyor diğerleri de artçılık yapıyordu. Her şeyden habersiz ve gafil bulunan düşman, 44 pişdar süvariyle saat 11:00'de İkizkuyu'ya yetişti. Köyün kuzey sırtlarına doğru ilerledi ve şiddetli bir ateşle karşılaşarak geri çekilip yerini öncü taburuna bıraktı. Tabur, bölükleriyle mevzilerimize saldırıya geçtiyse de muvaffak olamadı. Kale nizamında müdafaaaya geçti. Tam bu esnada 5. Tümen düşman kafilesinin sağından taarruza geçti, sol kanadı da gerisini çevirmeye başladı. Süvarilerimiz düşman kafilesine daldı. İlk şaşkınlığı geçtikten sonra düşman, artçılarıyla sağ yancısını takviye ederek bu dalışın inkişafını önledi. Düşman kolları, savaşıyor batıya doğru yürüdü. Akşama doğru İkizkuyu'da kafileyi toplamaya muvaffak oldu. Köy etrafında tahkimat yaparak burada kaldı. Gece nisbi bir sükunla geçti. 19 Ocak sabahı İkizkuyu'da toplanmış olan düşmana taarruz edildiyse de topçularımız cephaneye yetersizliğinden piyadeleri gerektiği gibi

destekleyemediler. Öğleden sonra birliklerimiz düşmanın Antep'ten gelen yardımcı birlikleri karşısında kuzeydoğu istikametinde geri çekildiler. Çok iyi hazırlanmış ve en ince noktalarına kadar planlanmış olan bu baskın hareketi, maalesef birliklerin ve bilhassa piyademinin savaş kıymetleri çok zayıf başı bozuk kuvvetlerden müteşekkil olmaları, düşmanın yok edilerek kesin sonucun alınmasına engel olmuştur. Bu durum karşısında şehir muhasara hattına yapılacak taarruz da kendiliğinden ertelenmiş oldu. Bu taarruzda düşmana büyük zayıat verildi (122 ölü, 9 subay, 109 yaralı). Pek çok teçhizat, giyim eşyası, silah ve erzakla 100'den fazla hayvan ele geçirildi. Bizim zayıatımız 49 şehit ve 7'si subay olmak üzere 136 yaralıydı. Bu taarruzdan sonra Kolordu, eldeki birliklerle muhasarayı açmak için hiçbir hareket yapamayacağını Özdemiş Bey'e bildirdi. Şehirdeki birliklerle, Komutan ve Heyet-i Merkeziye azalarının bir huruçla dışarı çıkmalarını tavsiye etti. Kolordu, topçusu ile huruç hareketini destekleyecek ve piyadesine nümayiş hareketleri yaptırarak düşmanı dış müdafa hatlarında oyalayacaktı.

MUSULLU TAARRUZU

Antep Cephe Komutanlığı'nın muhasara hattını yarmak için taarruz hazırlığını tamamladığı ve gecesi harekate karar verdiği 30 Ocak 1921 sabahı düşman, Musullu cephesinin, şimdiki İnönü ve Hürriyet Caddelerinin birleştiği mevkide siperlerimize 155'lik toplarıyla şiddetli bir topçu hazırlığından sonra 75'lik bataryalarının, hafif ve ağır makineli tüfeklerinin himayesinde üç tankla taarruza geçti. Tanklar makineli tüfekleri ve 37 mm'lik toplarıyla ateş ederek siperlerimize yanaştılar ve siperler boyunca ilerleyerek, siperleri ateşle taramaya başladılar. Mustafa Yavuz komutasındaki kahraman 3. Bölük, burunlarının dibine kadar sokularak etrafa ölüm saçan tankları soğuk kanlılıkla ve metanetle karşıladılar. Bomba ve çelik mermilerle müdafaaya başladılar. Çelik mermilerle delinen tanklardaki müfreze komutanı ile 5 makinist yaralandığından tanklar ricate mecbur kaldılar.

ÇIKSORUT TAARRUZU

Kolordu ile yapılan yazışma neticesinde şehir içi kuvvetlerinin 30/31 Ocak 1921 gecesi alaturka saatle 8:00'de düşmanın Acemkayası, Kuşçu Dağı ve Çıksorut tepelerindeki mevzilerine taarruz kararlaştırılmıştı. Kolordu diğer cephelerde hafif setr birlikleri bırakılarak geri kalan bütün kuvvetlerle taarruz edilmesini ve cephenin yarılarak Kumandan ve Heyet-i Merkeziye azaları ve bütün kuvvetlerin dışarı çıkmalarını tavsiye ediyor, Heyet-i Merkeziye ve Komutan ise cephenin yarılarak muhasaranın kaldırılmasını ve şehre erzak ve cephe getirilmesini istiyordu.

Heyet-i Merkeziye Reis Ferit Bey söz alarak, şehrin feci durumunu, açlık ve sefaleti anlattı, bütün ümitlerin burada toplanan subayların fedakarlık ve kahramanlığına bağladığını söyleyerek Cenab-ı Hak'tan muvaffakiyet diledi. Taarruza memur birlikler ki, mevcutları 500-600 kadardı, gece saat 6:00'da Boyacı Camii avlusunda toplandılar. Özdemiş Bey'de gelerek birliklerin hazır olduğunu gördükten sonra hareket emrini verdi. Kendisi Mağarabaşı'nda semt merkezinde harekati izleyecekti. Gece saat 20:00'den önce birlikler hazırlık mevzilerine girmişlerdi. O sırada ay da doğmuş, her taraf hafifçe aydınlanmıştı. İlk ateş, gizlenmeye pek dikkat etmeyen Kartal Bey'in bulunduğu cepheden açıldı ve bütün cepheye sirayet etti. Baskın fırsatı kaçırılmış olduğundan diğer birlikler de hücumla geçtiler. Çıksorut ve Kuşçu Dağında düşmanın birinci savunma siperleri alındı. ikinci hatta şiddetli bir savaş başladı. On beş yirmi metre mesafeden 1. Bölüğün tekrarladığı ondan fazla hücum, kuvvetle tahkim edilen düşman siperlerinden açılan şiddetli makineli tüfek ve bomba ateşi karşısında muvaffak olamıyor eriyordu. Acemkayası'na taarruza memur edilen 2. Bölük, taarruzu geliştirememişti. 3. Bölük erleri dağılmış, kahraman Mustafa Yavuz'un başında çok az bir er kalmıştı. Kuşçu Dağında kıyamet 1. Taburun başında kopuyordu. Mustafa Yavuz toplayabildiği erlerin başında olarak 1. Bölüğün sağından hücumla geçti. Düşman siperlerine yaklaşıncı karnından aldığı yara ile yere yıkıldı. Başında bulunduğu bölük erleri de yaralı komutanlarını sırtlayarak geri çekildiler.

Gerek Kuşçu Dağında, gerekse Çıksorut'ta taarruz kırılmış, haricteki birliklerimizden bir hareket görülmemişti. Birinci taarruzla düşman hatları arasında bir kısım gedikler açılmıştı. Bu aralıklardan Kartal Bey'in bölüğünden, İncözade kuvvetlerinden bir kısım erat harice çıkmıştı. Diğer birlikler de isteseydiler buradan harice çıkabilirlerdi fakat vazife muhasarayı yarıp tuttıkları siperleri muhafaza etmek olduğundan fecre kadar savaşa devam edildi. Düşman topçusu da ateşe başlamıştı. Bizim topçular düşman karargahına, Hacıbaba'ya ateş açmışlardı. Ortalık aydınlanırken Cephe

Komutanının verdiği emirle birlikler aldıkları siperleri bırakarak şehre avdet ettiler. Bu savaşta yalnız 1. Bölük 28 şehit ve yaralı vermişti. Bütün birliklerin zayıtı, başta kahraman Mustafa Yavuz olmak üzere, 28 Şehit ve 72 yaralıydı. Bu taarruzda Tabur Komutanının birliklerinin başında bulunmayarak hareketi idare etmeyişi, her bölüğün kendi başına buyruk hareket etmesi, kesin sonuç alınmasına mani olmuştur. Hücumda ağır yaralanan Mustafa Yavuz koma halinde hastaneye getirilmiş ve 31 Ocak 1921'de öğle vakti hayata gözlerini kapamıştır.

Herkesin sevgilisi olan Gazi Antep'in bu kahraman evladı, arkadaşlarının göz yaşları arasında Hüseyin Paşa Camii haziresinde ebedi ikametgahına defnedilmiştir. Çıksorut taarruzunun başarısızlıkla sonuçlanması ve çok ağır zayıt verilmesi şehirde umumi bir matem havası yarattı. Muhasaranın yarılıp şehre erzak sokulması ümitleri kökünden yok oldu. Birliklerimizin şehre dönüşünden sonra, hariçteki Kolordu topçularını hızlandırdı. 15'lik obüslerimiz düşman karargahını, Kolej'i, düşman mevziilerini şiddetle bombardıman etti. Düşman topçusu susturuldu. Kolej'deki akaryakıt deposuna bir mermi isabet ederek tutuşturdu. Yüzlerce metre yükselen dumanlar her taraftan görülüyordu. Bizim topçunun ateşi kesmesi üzerine düşman topçusu bütün toplarıyla şehri bombardımana tuttu.

Huruç hareketi esnasında Kolordu'nun acizliği üzerine Kolordu Komutanlığı'na, Cephe Komutanlığı'ndan ve şehrin ileri gelenleri tarafından çok ağır ve itham edici mesajlar çekildi. Halk adına yazılan 15 kadar imzalı şifre ise daha çok ağır ve ithamkardı. Kolordu komutanını adeta hiyanetle itham ediyor ve Büyük Millet Meclisi'ne ve alem-i insaniyete şikayet edileceği söyleniyordu. Bununla da yetinmeyen Antepliler acılarının yoğunluğuyla sanki Kolordu dururken Tümen komutanı bir şey yapabilirmiş gibi bir de 5. Tümen Komutanı Kenan Bey'e bir şikayet mektubu yazılıyor, yana yıkıla Kolordu'dan şikayet ediliyor, kendisinin Antep'e bir yardımda bulunması isteniyordu.

Kolordu, Özdemir Bey'e cevaben bir şifre göndermiş adeta o da vaziyetten yakınmıştır. Kolordunun 70 gün zarfında 15'i subay 600 nefere baliğ olan zayıtına, 31 Ocak günü de Hacıbaba'da 3 subay ve miktarı henüz tespit edilemeyen er ilave edildiğini, piyadenin harp kıymet ve kabiliyetinin daha fazlasını yapabilmekten aciz olduğunu beyanla hariçten yapılacak bir teşebbüsün %1 başarı imkanı olsa derhal harekete geçeceğini bildiriyor, Antep'i şimdilik kendi mukadderatına terk etmekten başka çare olmadığını yazıyordu. Antep eşrafına verdiği cevapta Kolordu komutanı, çok nazik davranarak Antep'in felaketi karşısında en büyük azap ve üzüntüyü duyduğunu, vazife-i askeriye, milliye ve diniyesinden doğacak maddi ve manevi mesuliyet karşısında titremeden gerek Allah'a, vicdanına gerek üstlerine karşı cevaba hazır olduğunu şimdiye kadar pak kalan namus ve şeref i zatı ve askeriyesinin lekelenmemiş olduğunu ve bizzat meselenin tahkikini Büyük Millet Meclisi'nden istirham edeceğini bildiriyor, Kolordunun harp araçlarının yokluğu, zamanın azlığı ve havanın olumsuzluğuna rağmen şehrin mahsur kaldığı 70 gün zarfında muhasarayı açmak için gücünün yettiği nispette çalıştığını, 5 subayının şehit olduğunu, 15'inin yaralandığını ve eratından 150'si şehit olmak üzere 600 telifet verdiğini, yapılan hareketin gösterişten ibaret olmadığını açıklıyordu. 31 Ocaktan şehrin sükutuna kadar Antep en buhranlı ve en acıklı günlerini yaşıyordu. Açlık ve perişanlık son haddini bulmuştu. 2 Şubattan itibaren elde un ve çekirdek de kalmadığından fırınlar kapanmıştı. Her gün yüzlerce kadın, çocuk, aceze Kürkçü Hanı önünde Heyet-i Merkeziye ve kumandanına "açız" diye sızlanıyordu. 2 Şubatta Heyet-i Merkeziye azasından **Hacı Ömer-zade Mehmet Ali Bey (Kayaalp)**, şehrin feci durumunu anlatmak ve yeni bir taarruza Kolorduyu ikna etmek üzere fedai postaları ile birlikte dışarı çıkmış ve Kolorduyla temasa geçmişti. Kolordu elinde olanı yapmış ve son sözünü söylemiş olduğundan silahlı kuvvetlerle, düşmana teslim olması mahzurlu olan şahısların Kolordunun destekleyeceği bir huruç hareketiyle dışarı çıkmasını tavsiye etti.

4 Şubatta Balıklı cephesinde düşman tarafından siperlerimize tomarlarla beyannameler atıldı. Andrea imzasını taşıyan bu beyannamelerde şunlara dikkat çekiliyordu:

1. Şehir teslim olduğu takdirde askerlere, Kuva-i Milliye reislerine, çetelere, başıbozuklara hiçbir fenalık yapılmayacak, Fransızlar evlere, Ermeniler Türk mahallelerine girmeyeceklerdir.
2. Herkese erzak dağıtılacak, hasta ve yaralılar tedavi edileceklerdi.
3. Hiçbir şahsa karşı tecavüz yapılmayacak, herkes kendi malına sahip olacaktır. Hiçbir yağmacılık yapılmayacak, harp esirleri meselesi hüsn-ü niyetle mütalaa edilecektir.
4. Yukarıdaki hususları askeri reisler ve Antep ahalisine şerefim üzerine temin ederim.

HURUÇ HAREKATI

Kolordu ile yazışmalar bir türlü bitmiyor, Antep iki taraflı taarruzla muhasarasının yarılmasında ısrar ediyor, Kolordu ise birliklerinin kifayetsizliğinden bahisle böyle bir teşebbüsün başarısız olacağını ve behemehal bir huruç hareketiyle şehri ter etmek gerektiğini savunuyordu. Nihayet Kolordu 6 Şubat tarihli şifresinde bu gece behemehal huruç yapılmasını, yapılmadığı takdirde Gaubo Fırkası'nın Antep'e gelmek üzere Katma'da toplandığından, hareketin bir daha mümkün olmayacağını bildiriyordu. Huruç, Selavat yokuşundan yapılacak, Kolordu bütün kuvvetiyle Acemkaya ve Cünüt'e taarruz edecek, topçularımız Kolej, Mardin, Kurbanbaba, Düztepe ve Hacıbaba sırtlarını bombardıman ile düşman topçusunu susturacaktı.

Akşamdan sonra Kürkçü Hanında Cephe Komutanının odasında, taarruza memur birlikler, subay ve semt reisleriyle Heyet-i Merkeziye toplandı. Selavat yokuşundan bir taarruz yapılarak muhasaranın yarılacağı söylendi ve birliklere verilen vazifeler şu şekilde tespit olundu:

1. **Aslan Bey**'in kumandasında inzibat bölüğü ile **Kartal Bey**'in bölüğü Selavat tepesi ile Sarımsak tepe arasındaki boyun noktasını tutarak düşmanın Sarımsak Tepe istikametinden Selavat yokuşunu takviye etmesini önleyecek ve Selavat Tepenin alınmasından ve muhasaranın yarılmasından sonra da orada kalarak komutan ve diğer şahısların ve bazı ailelerin dışarı çıkmasını temin edecek.
2. **Jandarma Üsteğmeni Kemal Bey** ve **İncözade Hüseyin Efendi** kumandasındaki jandarmalar, semt efradı ve Antep Taburundan bir bölük, Perilikaya istikametinde taarruz ederek burayı zaptedecek ve soluna karşı tertibat alarak düşmanın Cünüt'ten takviye almasını önleyecek ve zaptettikleri yerde kalarak Selavat yokuşundan açılacak muhasara hattının tekrar kapanmasını engelleyecektir.
3. Esas taarruz **Yedek Üsteğmen Mustafa Fevzi** komutasında Yıldırım Taburu'nun 1. 2. 3. Bölükleri tarafından Selavat yokuşuna yapılacak ve muhasara buradan yarılacaktı.

Ve taarruz başladı... Yıldırım Taburunun adına yakışır şekilde Selavat Tepe'ye bindirmeleri sonucunda tepe alınmıştı. Fakat Aslan ve Kartal Beyler de kendi hedeflerini bırakarak zapt edilen siperlere gelmesi işin rengini biraz değiştirdi. Arslan Bey efradını dağıtmış, iradesini kaybetmiş ve birkaç inzibat erinin yardımıyla bir siper duvarının ardına sığınmıştı. Sonradan gelen Kartal Bey'in de sanki zafer kazanılmış gibi hücum borusu çaldırması, o zamana kadar savaş durumunu anlamayan Sarımsak Tepedeki düşmanların, Selavat Tepesindeki mevzilerinin düştüğünü anlayarak sağdan ve soldan tepeyi makineli tüfek ateşine tuttular. Kemal Bey ve Hüseyin Efendi Perilikaya hattını meşgul etmeyi başardıklarından Fransızlar açılan hatta takviye gönderemediler. Yıldırım Taburunun açtığı yoldan 500 kadar er ile 10 kadar subay şehrin dışına çıktılar. Kartal Bey ve bir kısım erat aileleri içerde olduğu için şehre döndüler. Cephe Komutanı Özdemir Bey, Heyet-i Merkeziye azaları, hükümet memurları ve diğer dışarı çıkmak üzere hazırlanan ve Şehreküstü caddesini dolduran aileler de içeride kalmıştı. Savaşan birlikler, muhasara hattını geçtikten sonra Sarımsak Tepe istikametinden gelen düşman takviyesi, tekrar siperleri işgal ettiler ve açılan gediği kapadılar. Arkadan düşmana saldırmak suretiyle huruç hareketini desteklemekle görevli Kolordu birlikleri huruç yapıldıktan üç saat sonra Cünüt Tepesinden taarruz etmişlerse de düşmanın şiddetli mukabelesi karşısında bir başarı kazanamamışlardır. Yalnız topçular evvelce tespit edilen hedeflere aralıklarla ateş açtılar.

Taarruz eden Yıldırım Taburunun yanlarını korumaya memur edilen sağdaki Aslan Bey'in mevkiini terk etmesi, Jandarma Üsteğmen Kemal Efendi ve İncözade Hüseyin Efendi'nin Perilikaya mevzilerini elde edememeleri, düşman hatları yarılmışken düşmanın sağdan soldan getirdiği kuvvetlerle açılan gediği kapatmaları dışarı çıkmaya hazırlanan komutan, Heyet-i Merkeziye azaları, hükümet erkânı ve bir kısım halkın planları altüst olmuştu. Elde kalan silahlı kuvvetlerden bir kısım efradın ümitsizlikle evlerine kapanmaları, en seçkin birliklerden 500 kadarının da harice çıkmış olması müdafilerin sayısını çok azaltmıştı. Elde kalan bu birlikle ikinci bir huruç hareketine teşebbüs edilemezdi. Bu durum karşısında Cephe komutanı, Heyet-i Merkeziye azaları, hükümet erkânı ve diğer savaşın teşvikçileri sayılanlar, fedai postalarının rehberliğiyle düşmandan ve içerde kalanlardan gizlice gece harice çıkmaya karar verdiler. 7 Şubat günü, gündüz nispeten sükunetle geçti. Fakat ahali, asker ve baştakiler büyük bir ümitsizlik ve heyecan içinde ne olacağını birbirine soruyorlardı. Gece yatsıdan sonra Özdemir Bey, Heyet-i Merkeziye azaları, hükümet erkânı Tabakhane cephesinden gizlice çıkmak üzere Alleben Köprüsü civarındaki Dayı Ahmet Ağa'nın evinde toplandılar. Bunu haber alan

halk ve bir kısım silahlı efrat evin etrafında toplanarak "Bizi bırakıp gidiyorsunuz, burada kalarak biz ne olursak siz de öyle olacaksınız" diye direniyorlardı.

Saat 20:00'de düşman, bütün toplarıyla şehri bombardımana ve bütün cephelere makineli tüfek ateşine başladı. Düşmanın muhtemel bir hücumu karşısında silahlılar cephelere, halk sığınaklara koştular. Özdemir Bey, Heyet-i Merkeziye azaları da karargahlarına döndüler. Bir saat devam eden bombardıman ve ateş baskısı bütün savaş müddetince görülmemiş derecede şiddetliydi. Mücahitler, düşmanın bu şiddetli ateşine aynı şiddetle karşılık veriyorlardı. Bir saat sonra ateş kesildi ve düşmandan bir hareket görülmedi. Gece yarısından sonra Özdemir Bey, hükümet erkani, doktorlar ve diğer halktan iki yüz kişi ile posta Burçlu Mehmet Çavuş'un rehberliğinde, şehrin kuzey yönünden Beylerbeyi istikametinde şehri terk ettiler. Hiçbir ateş ve müdahaleye uğramadan muhasara hatları dışına çıktılar. Bundan yarım saat sonra Elbistanlı Hoca'nın rehberliğinde polis, jandarma ve ahaliden mürekkep ikinci bir kafilе de şehrin batı yönünden Manοğlu köprüsüyle çiftçi Garafı arasından İbrahimli köyü istikametinde şehri terk ettiler. Bu kafilenin içinde kadın ve çocuklar da bulunmaktaydı. Özdemir Bey ile çıkışı planlayan Heyet-i Merkeziye çıkış telaşı arasında Özdemir Bey'i kaybetmiş, şehirde kalmışlardı. Kalanlar **Başkan Ferit Bey** ve aza **Kepkep-zade Abdülrezzak** ile **Mahmut Büdeyri**'den ibaretti. 8 Şubat sabahı Özdemir Bey ve hükümet erkani harice çıktıkları öğrenildi. Herkesi bir korku ve telaş aldı. Şehrin ileri gelenleri, Heyet-i Merkeziye reisi Ferit Bet de dahil, hastane olan Şeyh Camiinde toplandılar. Uzun tartışmalardan sonra şehrin teslimine karar verdiler. Şehrin teslim şartlarını görüşmek üzere Fransız kumandanına bir mektup yazarak randevu talep ettiler ve müzakereler bitene dek savaşın durdurulmasını istediler. Fransız Komutanı bu mektuba cevaben heyetin saat 15:00'de kabul edileceğini, delegelerin Kozanlı barikatından gelmelerini, kaledeki Türk bayrağının yanında beyaz bir bayrak görüldüğü andan itibaren savaşın duracağını beyan etti.

Kararlaştırılan saate **Dr. Mecit (Barlas) Bey** başkanlığında **Hoca Fahreddin Efendi**, **Nuri (Elgin)**, **Dr. İbrahim (Söylemez)**, **Kamil (Yetkin)** ve **Necdettin Bey**lerden müteşekkıl Türk delegesi Fransız karargahına vardılar. Uzun müzakere sonunda teslim anlaşmasını hazırladılar. Müzakere 18:00'de bitti. Türk heyeti teslim şartlarını bir kere de ahaliye gösterip muvaffakiyetlerini almak üzere şehre döndüler. Şeyh caminde toplanan şehrin ileri gelenlerine bu şartları okuyup anlattılar. İmza için yetki aldılar. 9 Şubat 1921 Çarşamba günü saat 10:00'da Fransız karargahına giden heyet bir gün evvel hazırlanan şehrin teslim şartnamesini imzaladılar.

ANTEP'İN FRANSIZLARA TESLİM ŞARTLARI

Ahali tarafından seçilmiş, yetkilere sahip aşağıda imzaları bulunan Antep kasabası Muvakkat Hükümet azaları Fransa hükümetine inkıyat ederek aşağıdaki şartları kabul ederler

1. Şehrin tamamen Fransızlara teslimini ve 10 Ağustos 1920 tarihinde, Sevr'de imzalanan muahede gereğince Antep sancağının Fransız mandası altına girmesini kabul ederler.
2. Nizamiye birlikleriyle Türk jandarmaları harp esiridirler. Anteplilerin elinde bulunan Fransız esirleri iade edildiği anda, bunlar da merasim-i harbiye ile ve silahsız olarak serbest bırakılacaktır. Antep'in yerlisi olan nizamiye erati, milli kuvvetlere mensup erler hüviyetleri tespit olunduktan sonra serbest bırakılacaktır. Antep köylerinden olan milli erat, köyleri itaat altına alındıktan sonra serbest bırakılacaklardır. Merasim-i harbiye, subayları başlarında bulunan birliklere uygulanacaktır.
3. Tüfekler, toplar ve her çeşit harp araçları Fransız memurlarına teslim edilecek ve bütün silahlar teslim edilmek şartıyla şehirde Türklerin oturduğu kısımda hiçbir taharriyat yapılmayacaktır. Fransız makamları silah saklandığından şüphe ederlerse beraberlerinde Türk memurlar bulunmak kaydıyla arama yapacaklardır. 20 Şubat 1921 tarihinden sonra, hangi cinsten olursa olsun, silah bulunursa sahibi şiddetle cezalandırılacaktır. Türk subayları silahlarını muhafaza edeceklerdir.
4. Türk mahallelerinde yapılan bütün tahkimat ve engeller hemen kaldırılacaktır. Fransız memurları tarafından gösterilecek tahkimat 20 Şubat ve diğer kısımlar 28 Şubat tarihine kadar kaldırılmış olacaktır.
5. Harp tazminatı istenmeyecek, tamirat bedeli, zarar ve ziyan ileride muhtelif komisyonlarca tespit olunacaktır.

6. Şehrin idaresi, asayişin muhafazası için işgali gerekli olan yerlere Fransız birlikleri konulacaktır. Silahlı hiçbir Ermeni, Türk mahallelerine giremeyecek ve silahlı hiçbir Türk de Ermeni mahallesine geçemeyecektir.
7. Fransız memurları tarafından tayin olunacak yerli memurlar tarafından, Fransızların kontrolü altında Türk idaresi yeniden kurulacaktır.
8. Kasaba ve çevresinin asayişini sağlamak için yerli polis ve jandarma birlikleri kurulacaktır.
9. Yukarıdaki şartlar tamamen uygulanmadığı takdirde şehirden altın para olarak ceza alınacak, şehir eşrafi tutuklanacak ve şehre erzak verilmeyecektir.
10. Halen şehirde bulunan Antepli milli başkanlarla müsevvikler af olunacak; can, mal emniyeti ve din serbestisine mutlak bir riayet gösterilecektir.
11. İş bu şartlar bugün 9 Şubat 1921 tarihinden itibaren yürürlüğe girecektir.

Müftü Fahrettin, Antep Sancağı Tercümanı Mecididdin, Antep Muvakkat Hükümet Reisi Doktor Mecit, Eşraftan Kamil, Eşraftan Nuri, Eşraftan Doktor İbrahim.

İşte bu şartlarla Antep on ay dokuz gün, her türlü harp ve tahrip araçlarına sahip, I. Dünya Savaşı galibi mağrur ve muhteşem Fransız ordularına, 155'lik toplarına, tanklarına, uçaklarına karşı savaştıktan, 6 bin evladını bu uğurda kurban verdikten, bütün servetini bu uğurda harcadıktan sonra açlık yüzünden düşmana kapılarını açmak zorunda kalmıştır.

Düşman, bu şanlı savunmasında Antep'e 70 bin mermi atmış 1200 telefât vermiştir. Baştan başa Türklüğün kahramanlık menkıbeleriyle dolup taşan Antep Savunması, tarihin bir eşine daha rastlamadığı bir hamaset destanıdır. Açık bir şehrin bu savunması, yalnız Türklerin değil, bütün dünyanın hayret, takdir ve hürmetini kazanmıştır. Fransız Şark Orduları Başkomutanı General Goro, Antep düştükten sonra Sevr muahedesi'nin Fransız mandasına bıraktığı yerleri neden işgale teşebbüs etmediğini soran bir şahsa: "Antep'in sükutunu görmek için Fransız Ordusuna 10 ay beklemek lazım geldi. Anadolu'da bin Antep var" cevabını vermiştir. Fransız Harbiye Nazırı, Antep savaşına katılan birliklerin subay ve eratına hükümet namına en sıcak tebriklerini bildirmiş ve 2. Fransız Tümeni Komutanı General De Lamont Antep'in düşüşünden sonra yazdığı günlük bir emrinde: "Antep savaşına katılan askerler, Antep ismini kendi sancaklarına kemal-i iftiharla yazabilirler" demiştir.

Antep'i aylarca muhasara eden ve ancak açlıkla teslim mecbur eden, en modern harp araçlarıyla teçhiz edilmiş on binlerce savaşçı kuvvetindeki bir ordunun; nazırları, komutanları tarafından o orduya bunca takdir ve tebrik yağdırılırken, bu koskocaman orduya karşı 1500 babayigitle, silahsız, cephanesiz hatta ekmeksiz yalnız vatan sevgisiyle çarpan kalpleri, iman dolu göğüsleriyle açık bir şehri 11 ay savunan Anteplilere söylenecek takdir ve tebrik sözcükleri, gösterdikleri olağanüstülüklerle bir oranda olmasa gerekir.

Kilikya ile birlikte bütün Güney Anadolu'nun kurtuluşunu sağlayan, Türk - Fransız yakınlığını hazırlayan Antep Savunması'nı, çok yakından özel bir ilgi ve heyecanla izlemiş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu kahramanlar diyarına layık olduğu mükafatı verdi. 6 Şubat 1921 tarihine rastlayan 147. Toplantısının 1. Celsesinde 93 sayılı kanunla Antep'e şimdiye kadar tarihte hiçbir şehre nasip olmayan "GAZİ" unvanını verdi.

ANTEP'İN GAZİLİK KANUNU

Kanun numarası : 93

Tarih : 06 Şubat 1921

Madde 1. Antep livası merkezi olan Antep kasabasının namı Gazi Antep'e tahvil edilmiştir.

Madde 2. Bu kanunu icraya Dahiliye Vekili memurdur.

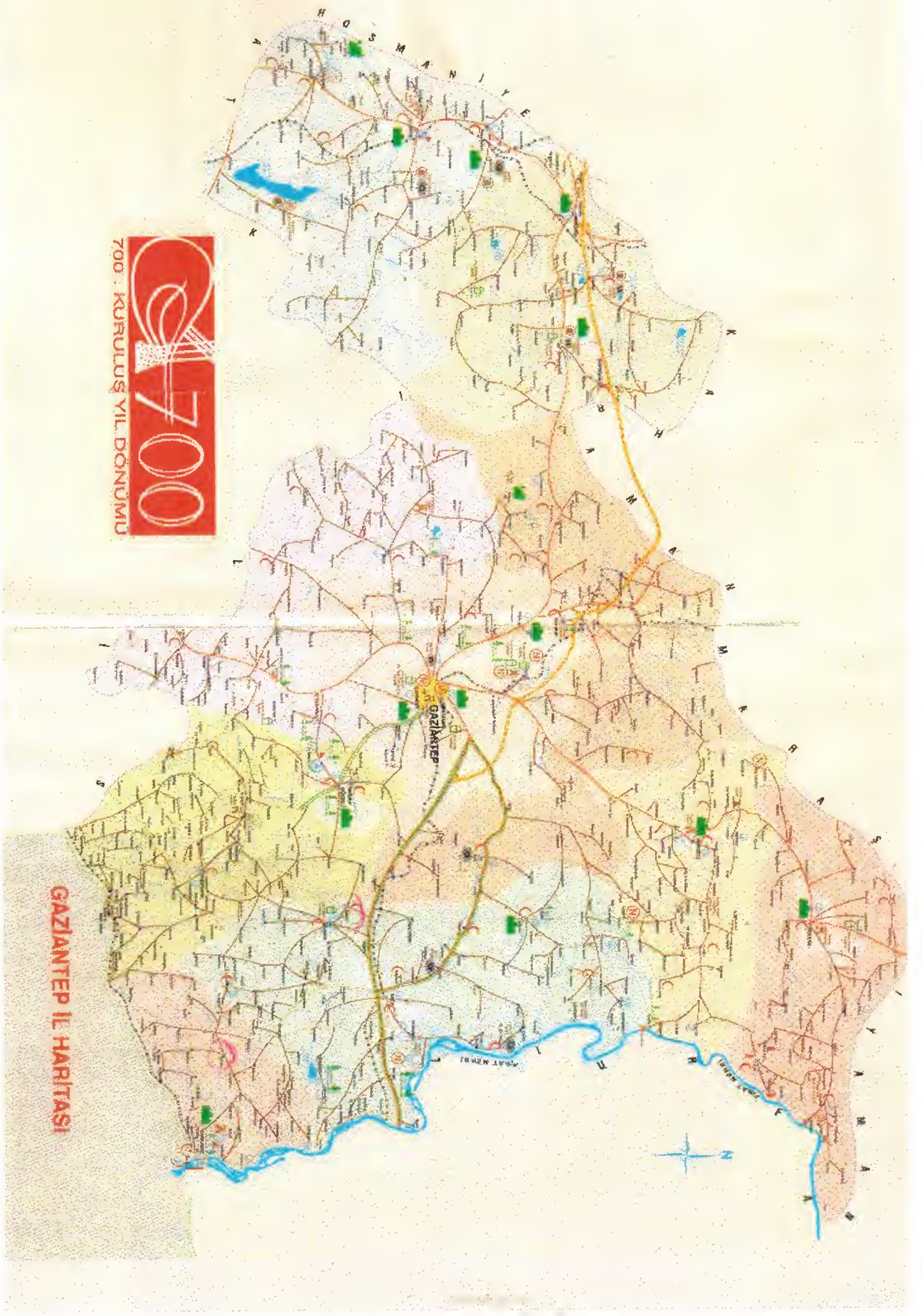
Madde 3. İşbu kanun, tarihi neşrinden itibaren mer'idir.

KAYNAKÇA:

1. SAKİOĞLU, Ş. Mehmet. Gazi Antep'in Ünlü Simaları. Ankara, 1997
2. ŞİVGİN, Yrd. Doç. Dr. Hale. XIX. Yüzyılda Gazi Antep. Ankara, 1997
3. KELEŞ, İbrahim. Savaşlarıyla Savunmalarıyla Gazi Antep. Gazi Antep, 1997
4. YETKİN, Hulusi. Gazi Antep Tarihi ve Davaları. Gazi Antep, 1968
5. ÜNLER, A. Nadi. Gazi Antep Savunması. Gazi Antep, 1968
6. SOLMAZ, Mehmet - YETKİN, Hulusi. Küçük Hafız ve Mustafa Yavuz. Gazi Antep, 1965
7. İSLAM ANSİKLOPEDİSİ. Cilt 2.

700 : KURULUŞ YIL DÖNÜMÜ

GAZİANTEP İL HARİTASI

ÖZGEÇMİŞİM

13 Şubat 1974'te Gazi Antep'te doğdum ilk öğrenimimi Aliye Ömer Battal İlkokulu'nda, orta öğrenimimi Merkez Orta Okulu'nda yaptıktan sonra 19 Mayıs Lisesi'nin Edebiyat Bölümü'nden mezun oldum. İki yıllık bir aradan sonra Yakın Doğu Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne kayıt yaptırđım.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü seçmemde, özellikle de Edebiyat sahasını tercihimde, Edebiyat Hocalarım Nülfir Bulan ve Münevver Bal'ın yönlendirmelerinin büyük payı vardır. Edebiyat sahası üzerine akademik çalışmalar yapmak ve bu yolda ilerlemek gayesindeyim. Bana bu çalışmamda yardımcı olan Doç. Dr. Bülent YORULMAZ'a teşekkür ederim.